

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการเยียวยาความเสียหายให้แก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา
ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

พ.ศ.2544

ร้อยตำรวจเอก ประสิทธิ์ จินพะละ

งานนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยา

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

มกราคม 2561

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

อาจารย์ผู้ควบคุมงานนิพนธ์และคณะกรรมการสอบงานนิพนธ์ ได้พิจารณา
งานนิพนธ์ของ ร้อยตำรวจเอก ประสิทธิ์ จินพละ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยา
ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

อาจารย์ผู้ควบคุมงานนิพนธ์

..... อาจารย์ที่ปรึกษา

(ดร.รัชนี้ แดงอ่อน)

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน

(ดร.รัชนี้ แดงอ่อน)

พ.ศ.๓.๑๖.

..... กรรมการ

(พันตำรวจโท ดร.ประลอง ศิริกุล)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประทีป ทับอัดตานนท์)

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ อนุมัติให้รับงานนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยา
ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ว่าที่เรือตรี ดร.เอกวิทย์ มณีธร)

วันที่ 19 เดือน มกราคม พ.ศ. 2561

กิตติกรรมประกาศ

งานนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากท่านอาจารย์ ดร.รัชณี แดงอ่อน ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลักและประธานกรรมการสอบ ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางที่ถูกต้องตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่อง ด้วยความละเอียดถี่ถ้วนและเอาใจใส่ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

กราบขอบพระคุณท่านรองศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.ประทีป ทับอัติตานนท์ ท่านอาจารย์ พ.ต.ท. ดร.ประลอง ศิริภูท ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่ามาร่วมเป็นกรรมการสอบ ได้ให้ความรู้ คำปรึกษาแนะนำ ในการตรวจแก้ไขและวิจารณ์ผลงานเพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และท่านอาจารย์ ดร. อรรัมภา ไวยมุข ประธานหลักสูตรนิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ที่ได้กรุณาคอยแจ้งข้อมูลข่าวสารรวมถึงติดตามความก้าวหน้างานวิจัย อยู่เป็นระยะ ทำให้งานนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี อีกทั้งกราบขอบพระคุณ คุณพ่อพูน จินพละ คุณแม่เรือง จินพละ พ.ต.ท.จิราวัฒน์ ศักดิ์ศรีวัฒนา คุณดวงทรัพย์ วรรณประเวศ และผู้มีพระคุณทุกท่านซึ่งมิได้กล่าวถึง ที่คอยให้กำลังใจช่วยเหลือสนับสนุนเสมอมา

คุณค่าและประโยชน์ของงานนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาขอมอบเป็นกตัญญูคุณเวทิตาแก่นุพการี นุรพาจารย์ ผู้เขียนตำราหรืองานวิจัยที่ข้าพเจ้าได้ใช้ศึกษาค้นคว้า รวมถึงผู้มีพระคุณทุกท่าน ทั้งอดีตและปัจจุบัน หากมีข้อบกพร่องประการใด ข้าพเจ้าขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

ร้อยคำร่วอก ประสิทธิ์ จินพละ

56921193: สาขาวิชา: กฎหมายอาญาและอาชญาวิทยา; น.ม. (นิติศาสตรมหาบัณฑิต)

คำสำคัญ: ปัญหาทางความเสียหาย/ กฎหมายเกี่ยวกับการเยียวยา/ คดีอาญา/ พระราชบัญญัติ

ค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544

ร้อยตำรวจเอก ประสิทธิ์ จินพละ: ให้แก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา ตาม

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544

(LEGAL PROBLEMS OF COMPENSATION AND EXPENSES FOR THE ACCUSED IN

CRIMINAL CASE UNDER THE DAMAGES FOR THE INJURED PERSON AND

COMPENSATIONS AND EXPENSES FOR THE ACCUSED IN THE CRIMINAL CASE ACT,

B.E. 2544). อาจารย์ที่ปรึกษางานนิพนธ์: รัชณี แดงอ่อน. Ph.D., 129 หน้า, ปี พ.ศ. 2560.

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มีวัตถุประสงค์เพื่อรับรองสิทธิบุคคลผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับผลกระทบในคดีอาญา ให้ได้รับการเยียวยาจากรัฐ ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่อย่างไรก็ตามในการเยียวยาบุคคลผู้บริสุทธิ์ตามกฎหมายนี้ก็ยังมีปัญหาของหลักเกณฑ์บางประการ

จากการศึกษาพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ. 2559 รวมถึงแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องในประเด็นของบุคคลที่ถูกจับกุมคุมขังดำเนินคดีอาญาโดยที่มีได้เป็นผู้กระทำความผิด เปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศ พบว่าตามพระราชบัญญัตินี้กำหนดให้ความคุ้มครองเพียงกรณีของ “จำเลย” ที่ถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดีในชั้นศาล แต่ไม่คุ้มครองถึงกรณีของ “ผู้ต้องหา” ที่ถูกคุมขังแล้วได้รับการปล่อยตัว เพราะมีความเห็นสั่งไม่ฟ้องในชั้นสอบสวนของตำรวจและอัยการ แต่อย่างไรก็ตาม ขณะที่ต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และราชอาณาจักรสวีเดนนั้น ได้ให้ความคุ้มครองถึงกรณีผู้ต้องหาไว้ด้วย อีกประเด็นคือ ในกรณีการกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญานั้น ได้มีการกำหนดเป็นจำนวนเงินทดแทนไว้ เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งไม่สามารถช่วยเยียวยาผลกระทบต่อเกียรติยศชื่อเสียงที่สูญเสียไปได้ ในขณะที่ต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น และสาธารณรัฐฝรั่งเศส จะมีการประกาศทางหนังสือพิมพ์ให้บุคคลอื่นทราบถึงความบริสุทธิ์ของบุคคลนั้น เพื่อเป็นการเยียวยาในเกียรติยศชื่อเสียงอีกทางหนึ่งด้วย

จึงเห็นว่าควรนำหลักเกณฑ์ของต่างประเทศในแต่ละประเด็นที่กล่าวมา เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขข้อกฎหมายของไทย ให้เกิดความเป็นธรรมแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา ที่ต้องถูกคุมขังโดยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด ให้ได้รับการทดแทนเยียวยาจากรัฐอย่างเหมาะสมต่อไป

56921193: MAJOR: CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; LL.M.
(MASTER OF LAWS)

KEYWORDS: LEGAL PROBLEMATIC/ ACT ON MEASURES/ SUPPRESSION OF
OFFENDERS/ OFFENDERS IN AN OFFENCE RELATING TO NARCOTICS,
B.E.2534

POL.CAPT. PRASIT JINPLA: LEGAL PROBLEMATIC ON THE
ENFORCEMENT OF ACT ON MEASURES FOR THE SUPPRESSION OF OFFENDERS IN
AN OFFENCE RELATING TO NARCOTICS, B.E.2534: A CASE STUDY OF ARTICLE 32
PARA 2. ADVISORY COMMITTEE: RATCHANEE TAENG-ON, Ph.D., P. 129. 2017.

The damages for the injured person and compensations and expenses for the accused in the criminal case Act, B.E. 2544 (2001), it aims to protect the rights of innocent people affected in criminal cases to receive compensations from the Government in accordance with the intent of the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E.2540 (1997). However, in the compensations of innocent persons according to this law, there are still some problems.

From studies of the damages for the injured person and compensations and expenses for the accused in the criminal case Act, B.E. 2544 (2001) and the latest edition, no.2 of the year B.E.2559 (2016) including concepts and theories that are relevant to the issue of individuals who has been arrested or confined of a criminal charge without being the true offender compared to foreign laws found that according to this Act is was only determined to insure towards the “defendant” that has been detained during the Court trial but not defend in the cases of the “accused” that have also been detained and released afterwards. Because the given accusation was no further prosecution from police and prosecutors in any charges. Whilst foreign laws i.e. Japan, Federal Republic of Germany and Kingdom of Sweden have the insured rights toward the individuals who have been accused, another issue is in cases that the compensation and expenses have been determined to the defendant in each criminal case which determined by setting replacement amount only which cannot atone the lost reputation from the individual at all, meanwhile foreign countries i.e. Japan and the Republic of France make announcements in newspaper’s article claiming the innocence of the individual for the purpose of compensation in another way.

The study found that should use the foreign rules for these subject matters as mentioned to become guidelines of improvement of some legal provisions in Thai Law mainly to be fair to the defendant and the accused in a criminal case that was detained without being the offender to receive a fair compensation from the Government deservedly.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การศึกษา.....	5
ขอบเขตของการศึกษา	6
สมมติฐานของการศึกษา.....	6
วิธีดำเนินการศึกษา	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
2 ประวัติความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจ่าย ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา	8
แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิและการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา.....	15
แนวคิด ในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในคดีอาญา	11
แนวคิดและทฤษฎีประสบการณ์ลูกค้า.....	30
3 ข้อกฎหมายในการพิจารณาและการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา	
ตามกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทย.....	47
ประเทศญี่ปุ่น	47
ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี	59
ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส	76
ประเทศราชอาณาจักรสวีเดน.....	79
ประเทศไทย.....	81

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับมาตรการในการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย แก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544.....	97
วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดหลักเกณฑ์ของบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20	98
วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย แก่จำเลยในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและ	
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	112
บทสรุป	112
ข้อเสนอแนะ	115
บรรณานุกรม	117
ภาคผนวก	121
ประวัติย่อของผู้วิจัย	129

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญา กฎหมายได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินคดีไว้เพื่อให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดมาเพื่อลงโทษ โดยได้กำหนดขั้นตอนเพื่อให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดตั้งแต่ชั้นจับกุม ชั้นสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการ และชั้นพิจารณาคดีของศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่ก็ยังมีความผิดพลาดเกิดขึ้นได้ทำให้ผู้ที่มีได้เป็นผู้กระทำความผิดต้องถูกจับกุม ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย และอาจได้รับโทษทางอาญาในที่สุดทำให้ถูกคุมขัง จำคุก สูญเสียสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุข โดยที่ตนมิได้เป็นผู้กระทำความผิด

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้น โดยมีเจตนารมณ์เพื่อรับรองสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐของบุคคลที่ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น และไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น รวมทั้งรับรองสิทธิในการได้รับค่าทดแทนในกรณีของบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด โดยรัฐได้กำหนดหน่วยงานเพื่อให้การช่วยเหลือบุคคลที่ได้รับความเสียหายในคดีอาญาให้มีสิทธิได้รับการบรรเทาเยียวยาจากผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งกรณีของบุคคลที่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดีโดยที่มิได้เป็นผู้กระทำความผิดนั้นมิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากการดำเนินคดีอาญาที่ผิดพลาดและก่อให้เกิดความเสียหายจากรัฐ อันเป็นการรับรองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดี และให้การเยียวยาความเสียหายแก่ผู้บริสุทธิ์ แต่กรณีของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ถูกควบคุม คุมขังในชั้นสอบสวน หรือชั้นพนักงานอัยการโดยที่มิได้เป็นผู้กระทำความผิดนั้น ตามพระราชบัญญัตินี้มิได้มีการกำหนดให้ความช่วยเหลือไว้แต่ประการใด และอีกประการหนึ่งในการกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาตามพระราชบัญญัตินี้ มีการกำหนดความช่วยเหลือตามประเภทความเสียหายจากผลกระทบที่เกิดขึ้นให้เป็นจำนวนเงินเท่านั้น ซึ่งสามารถช่วยเยียวยาความเสียหายให้แก่จำเลยได้ในระดับหนึ่ง แต่กฎหมายดังกล่าวก็ยังไม่สามารถให้การช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายได้อย่างแท้จริง เนื่องจาก

ในส่วนที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ เกียรติยศ ชื่อเสียง ที่ได้รับผลกระทบจากการถูกคุมขังดำเนินคดี แม้จะได้รับการปล่อยตัวแล้ว แต่สังคมยังคงมองว่าเคยกระทำผิด ไม่ให้โอกาสในการอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข

ต่อมาในปี พ.ศ. 2559 ได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ซึ่งได้ใช้บังคับมาเป็นระยะเวลานาน โดยการแก้ไขในส่วนที่เกี่ยวกับการแจ้งสิทธิในการได้รับค่าตอบแทนของผู้เสียหายหรือทนายซึ่งได้รับความเสียหาย สิทธิในการได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้องหรือศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิด ปรับปรุงองค์ประกอบของคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และเพิ่มอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการในการพิจารณาเพื่อความเหมาะสม รวมถึงการกำหนดอำนาจหน้าที่และการดำเนินการของคณะอนุกรรมการ รวมทั้งการใช้สิทธิอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะอนุกรรมการดังกล่าว ตลอดจนกำหนดวิธีการยื่นคำขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทน หรือค่าใช้จ่าย และปรับปรุงรายการท้ายพระราชบัญญัติ เพื่อให้การจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาสามารถกระทำได้อย่างรวดเร็ว ครอบคลุม และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะได้มีการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ในปี พ.ศ. 2559 แล้ว แต่ปัญหาดังที่กล่าวข้างต้นก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขแต่อย่างใด โดยมี 2 ประเด็นต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 คือ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20 ได้กำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยที่เป็นผู้บริสุทธิ์แต่ได้รับความเสียหายจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีทางอาญา โดยกำหนดว่าจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ และถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งเห็นได้ว่า กฎหมายกำหนดให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเฉพาะกับบุคคลที่ถูกคุมขัง ในชั้นพิจารณาคดีของศาล ซึ่งก็คือจำเลยเท่านั้น ที่จะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในกรณีที่ได้รับ ความเสียหายจากการดำเนินกระบวนการพิจารณา แต่ก็มีปัญหาในกรณีที่บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดอาญา และต้องถูกคุมขังในระหว่างการสอบสวนในชั้นเจ้าพนักงานตำรวจ ชั้นพิจารณาสั่งฟ้องของพนักงานอัยการ แล้วต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่

ฟ้องเต็ดขาดเนื่องจากผู้ต้องหามิได้เป็นผู้กระทำความผิด มีผลทำให้ต้องปล่อยตัวผู้ต้องหาไปนั้น ก็หมายความว่า ผู้ต้องหาดังกล่าวเป็นผู้บริสุทธิ์หรือมิได้เป็นผู้กระทำความผิดในคดีอาญา แต่ไม่มีกฎหมายบัญญัติคุ้มครองสิทธิให้ในชั้นนี้ ซึ่งบุคคลที่ต้องถูกคุมขังไม่ว่าในชั้นสอบสวน หรือในชั้นพิจารณาคดี และการถูกคุมขังแม้จะเป็นระยะเวลาอันสั้นหรือเพียงชั่วครู่ก็เป็นความทุกข์ทรมานมากแล้ว ถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ มิได้เป็นผู้กระทำความผิดอาญา แต่ต้องถูกคุมขังเพราะการกระทำ ความผิดของผู้อื่น ย่อมไม่ได้รับความเป็นธรรมเลย เพราะการถูกคุมขังทำให้สูญเสียสิทธิเสรีภาพ อิศรภาพในการดำเนินชีวิต เสียชื่อเสียง ได้รับการดูถูกเหยียดหยามจากสังคม เกิดปัญหาครอบครัว และการทำงาน ส่งผลให้เกิดความเครียด ท้อแท้ สิ้นหวัง ดังนั้นบุคคลที่มิได้เป็นผู้กระทำความผิดที่ ถูกคุมขัง ไม่ว่าจะอยู่ในชั้นสอบสวน หรือชั้นพิจารณาสั่งฟ้องของพนักงานอัยการ หรือชั้นพิจารณา คดีของศาล เมื่อได้รับความเสียหายจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา บุคคลดังกล่าว ควรได้รับการเยียวยาความเสียหายจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน เพราะการถูกจำกัดเสรีภาพแม้ว่าเป็น ระยะเวลาที่ไม่ยาวนาน แต่ในความรู้สึกของบุคคลที่มิได้เป็นผู้กระทำความผิดย่อมร้ายแรงต่อการ ดำเนินชีวิต โดยเฉพาะผลกระทบทางด้านจิตใจ ซึ่งผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนของตำรวจและระหว่าง พิจารณาสั่งฟ้องของอัยการนั้น ก็ได้รับผลกระทบไม่แตกต่างไปจากจำเลยในชั้นพิจารณาคดีของ ศาลแต่อย่างใด หากภายหลังปรากฏว่าพวกเขาเป็นผู้บริสุทธิ์มิได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหา

ประเด็นที่ 2 คือ การพิจารณาหลักเกณฑ์ในการจ่ายค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายแก่จำเลย ในคดีอาญา ซึ่งต้องพิจารณาต่อไปอีกว่าจำเลยที่มิได้เป็นผู้กระทำความผิดควรมีสติที่จะได้รับค่า ทดแทนใดได้บ้าง เพียงใด โดยพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย แก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 มาตรา 21 ได้กำหนดค่าทดแทนที่จ่ายให้แก่จำเลยที่มิได้เป็นผู้กระทำ ความผิด มีดังต่อไปนี้

1. ค่าทดแทนการถูกคุมขัง ให้คำนวณจากจำนวนวันที่ถูกคุมขัง ในอัตราที่กำหนดไว้ สำหรับการกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา
2. ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล รวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและ จิตใจ หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี
3. ค่าทดแทนในกรณีที่จำเลยถึงแก่ความ และความตายนั้นเป็นผลโดยตรงจากการถูก ดำเนินคดี จำนวนไม่เกินที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง
4. ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี
5. ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี

กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและ ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559

ข้อ 6 กำหนดให้คณะกรรมการอาจพิจารณาให้รัฐจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลย ในกรณีดังต่อไปนี้

(1) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาลให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินสี่หมื่นบาทหากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี

(2) ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ เท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกินห้าหมื่นบาท หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี

(3) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี ให้จ่ายในอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในท้องที่จังหวัดที่ประกอบกิจการ ณ วันที่ไม่สามารถประกอบกิจการได้ นับแต่วันที่ไม่สามารถประกอบกิจการได้ตามปกติ

(4) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี

(ก) ค่าทนายความ ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินอัตราที่กำหนดในท้ายตารางกฎกระทรวงนี้ (ตารางท้ายกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546)

(ข) ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในการดำเนินคดี ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกินสามหมื่นบาท

6. ค่าทดแทนกรณีที่มีจำเลยในคดีอาญาถึงแก่ความตายอันเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี (กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ข้อ 7) คือ

(1) ค่าทดแทน ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนหนึ่งแสนบาท

(2) ค่าจัดการศพ ให้จ่ายเป็นเงินสองหมื่นบาท

(3) ค่าขาดอุปการะเลี้ยงดู ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนไม่เกินสี่หมื่นบาท

(4) ค่าเสียหายอื่นนอกจาก (1) (2) และ (3) ให้จ่ายเป็นเงินตามจำนวนที่ คณะกรรมการเห็นสมควร แต่ไม่เกินสี่หมื่นบาท

ซึ่งการทดแทนเยียวยาตามข้อกฎหมายของไทยที่มีดังกล่าวนี้ เป็นการกำหนดค่าทดแทนเยียวยาที่เป็นเพียงตัวเงินเท่านั้น ในขณะที่ความเป็นจริงบุคคลที่เป็นผู้บริสุทธิ์คนหนึ่งต้องถูกควบคุมตัวทำให้สูญเสียเสรีภาพนั้น ย่อมได้รับความทุกข์ทรมานใจ ต้องเป็นที่รังเกียจของสังคม และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี แม้ภายหลังปรากฏว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดตามที่ตนถูกฟ้องคดีอาญาต่อศาล บุคคลนั้นย่อมได้รับการปล่อยตัวและทำให้ได้รับเสรีภาพกลับคืนมาที่ตามแต่เมื่อต้องออกมาสู่สังคมปกติทั่วไป การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยอมรับ การทำงานภายหลังได้รับการปล่อยตัว ย่อมมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตอย่างแน่นอน ต้องถูกสังคมตราหน้าว่าเคย

ถูกจำคุกทำให้ไม่ได้รับความไว้วางใจจากสังคมเหมือนเช่นเดิม เพราะสถานประกอบการที่จ้างงาน ส่วนใหญ่ไม่ต้องการรับคนที่เคยถูกจำคุกมาแล้วเข้าทำงาน ทำให้เสียโอกาสในการทำงาน สูญเสีย ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตไปด้วย เมื่อมีปัญหาเช่นนี้ การที่รัฐพยายามให้แก่ผู้ที่มีได้เป็นผู้กระทำ ความผิดโดยจ่ายค่าทดแทนเป็นตัวแทนเท่านั้น ยังไม่ได้เป็นการแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริงและไม่ได้ ทำให้บุคคลนั้นสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุขเช่นเดิม เนื่องจากสังคมไม่ทราบว่า บุคคลที่เคยถูกจับกุมคุมขังเพื่อดำเนินคดีและได้รับการปล่อยตัวออกมานั้นเป็นผู้บริสุทธิ์หรือมิได้ เป็นผู้กระทำผิดอาญา

จากที่กล่าวมาข้างต้นปัญหาการถูกจำกัดเสรีภาพของบุคคล แล้วภายหลังได้รับการปล่อยตัว เนื่องจากไม่ได้เป็นผู้กระทำผิดหรือการกระทำนั้นไม่เป็นความผิด ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับบุคคล ดังกล่าวในด้านการใช้ชีวิตหลายด้าน และส่งผลกระทบต่อจิตใจของบุคคลนั้นด้วย ดังนั้น ควรให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นอย่างมากเพราะบุคคลดังกล่าวอาจเป็นหัวหน้าครอบครัว ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ สามีหรือภรรยา หรือบุตร ผู้ศึกษาจึงได้ศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการจ่ายค่าทดแทน แก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา และการกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยและผู้ต้องหา ในคดีอาญาจากกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ เห็นว่า ยังมีปัญหาและอุปสรรคใน บางประเด็น โดยได้ศึกษา ประวัติความเป็นมา แนวคิด หลักเกณฑ์ของบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น รวมทั้งปัญหาในทางปฏิบัติ อันเกิดจากการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อให้การจ่ายค่าทดแทนและ ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยและผู้ต้องหาที่มีได้เป็นผู้กระทำผิดอาญา ได้รับการเยียวยาอย่างเป็นธรรม และเหมาะสมต่อไป จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงนำเสนอปัญหาเกี่ยวกับเรื่องกำหนด หลักเกณฑ์ในการจ่ายค่าทดแทนกรณีตกเป็นจำเลยและผู้ต้องหาและเรื่องกำหนดค่าทดแทนแก่ จำเลยในคดีอาญา เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาให้ผู้ได้รับความสูญเสียและผลกระทบจาก การถูกคุมขังในคดีอาญาโดยที่ตนมิได้เป็นผู้กระทำผิด ได้รับการทดแทนเยียวยาอย่าง เหมาะสม ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา
2. เพื่อศึกษาหลักกฎหมายในการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา ของต่างประเทศและของประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและ ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

4. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และเสนอแนะหาแนวทางในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาประวัติความเป็นมา แนวคิด หลักการ ทฤษฎี และหลักเกณฑ์เงื่อนไขในการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ในส่วนที่เกี่ยวกับการกำหนดหลักเกณฑ์ของบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญา และกรณีการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญา โดยทำการศึกษาปัญหาและอุปสรรค เปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศ เพื่อนำมาวิเคราะห์เสนอแนะหาแนวทางแก้ไขในข้อกฎหมายที่เป็นประเด็นปัญหาให้เกิดความเป็นธรรมแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญาที่มีได้เป็นผู้กระทำความผิดแต่ต้องถูกคุมขังดำเนินคดีจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม และทำให้การพิจารณาจ่ายค่าทดแทนเยียวยาแก่จำเลยและผู้ต้องหาเหมาะสมกับประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

สมมุติฐานของการศึกษา

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ของผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาและกำหนดการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้เฉพาะแก่บุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญาที่ได้รับความเสียหายเนื่องจากถูกกล่าวหาและถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดีในชั้นศาล โดยที่มีได้เป็นผู้กระทำความผิดเท่านั้น ผู้ศึกษาได้ศึกษาประเด็นของบุคคลซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาถูกคุมขังในคดีอาญาโดยที่มีได้เป็นผู้กระทำความผิดในชั้นพนักงานสอบสวนและในชั้นพนักงานอัยการ ซึ่งต้องถูกจำกัดเสรีภาพและได้รับผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตไม่แตกต่างกับจำเลยในคดีอาญา แต่มิได้มีบทบัญญัติใดตามพระราชบัญญัตินี้ที่ครอบคลุมถึงผู้ต้องหาให้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนเยียวยาเช่นเดียวกับจำเลยแต่อย่างใด และประเด็นการพิจารณากำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาเป็นเพียงการกำหนดค่าทดแทนเยียวยาที่เป็นตัวเงินเท่านั้น ในขณะที่ผลกระทบต่อเกียรติยศ ชื่อเสียง เมื่อได้รับอิสรภาพกลับมาใช้ชีวิตในสังคมแล้วยังถูกบุคคลอื่นเข้าใจผิดคิดว่าเป็นคนไม่ดีอยู่ ทำให้ถูกดูหมิ่น เกลียดชัง แต่ไม่ได้

รับการเยียวยาจากรัฐอย่างเหมาะสม จึงควรมีการแก้ไขเพื่อกำหนดค่าทดแทนความสูญเสียเพิ่มเติมให้แก่จำเลยที่มีโชคแค่เพียงตัวเงินด้วย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม และเหมาะสมต่อไป

วิธีดำเนินการศึกษา

การดำเนินการศึกษา ใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความทางวิชาการ ตำบทยุทธศาสตร์ แนวคำพิพากษา ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษา วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ รวมทั้งศึกษาหลักเกณฑ์ของบุคคลผู้มีสิทธิได้รับการเยียวยาในการจ่ายค่าทดแทนกรณีของจำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา และการพิจารณาการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญา โดยศึกษาเปรียบเทียบหลักเกณฑ์และการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายต่างประเทศ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุปปัญหาในการวินิจฉัยเพื่อหาข้อเสนอแนะต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา
2. ทำให้ทราบแนวคิด หลักเกณฑ์ในการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา ของต่างประเทศและของประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544
3. ทำให้ทราบถึงประเด็นปัญหาอุปสรรคที่ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544
4. ทำให้สามารถนำผลที่ได้จากการศึกษามาใช้เป็นแนวทางปรับปรุงแก้ไขปัญหาข้อกฎหมาย เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ให้เกิดความเหมาะสมกับประเทศไทยต่อไป

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา

ในการดำเนินคดีอาญา รัฐได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา อันเป็นการสร้างหลักประกันให้กับประชาชนว่า รัฐซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองและเป็นผู้อำนวยความสะดวก ต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นธรรม บุคคลที่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญา แล้วต่อมาศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยเป็นไม่เป็นความผิด ทำให้จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ ดังนั้น จำเลยที่ถูกดำเนินคดีอาญาจะมีสิทธิใช้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 โดยรัฐได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการเยียวยาความเสียหายอันเนื่องมาจากความบกพร่องหรือความผิดพลาดจากกระบวนการยุติธรรม ซึ่งในบทนี้ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประวัติความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และการเยียวยาความเสียหายของจำเลยในคดีอาญา และรวมถึงการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาด้วย ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาในประเทศไทย

แนวคิดเกี่ยวกับการชดเชยค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาเกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2517 ในรูปแบบการชดเชยแก่จำเลยในคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาคดีใหม่เท่านั้น ปราบกฏตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มาตรา 36 บัญญัติว่า “บุคคลใดต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ในภายหลังว่า บุคคลนั้นมีได้เป็นผู้กระทำความผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนและได้รับบรรดาสิทธิที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ” ต่อมารัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้ถูกยกเลิกไป (ทวิวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540 อ้างถึงใน กชพร รังษิณี โนดร, 2558, หน้า 9)

ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 มาตรา 30 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 และยังได้ตรา

พระราชบัญญัติรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ.2526 (ทวิวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540 อ้างถึงใน กษพร รังษีก โนคร, 2558, หน้า 10) ได้กำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่จำเลยหรือผู้มีสิทธิแทน จำเลยจะร้องขอรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นมาพิจารณาใหม่ได้ตามพระราชบัญญัติดังกล่าว มาตรา 5 โดยมี หลักเกณฑ์และเงื่อนไข 3 ประการ คือ

(1) พยานบุคคลซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น ได้มี คำพิพากษาถึงที่สุดภายหลังจากแสดงว่าคำเบิกความของพยานนั้นเป็นเท็จ หรือไม่ถูกต้องตรงกับ ความจริง

(2) พยานหลักฐานอื่นนอกจากพยานบุคคลตาม (1) ซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการ พิจารณาพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในภายหลังแสดงว่าเป็นพยานหลักฐาน ปลอมหรือเป็นเท็จ หรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง หรือ

(3) มีพยานหลักฐานใหม่อันชัดเจนและสำคัญแก่คดีซึ่งถ้าได้นำมาสืบในคดีอันถึงที่สุด นั้น จะแสดงว่าบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดนั้นไม่ได้กระทำความผิดต้องเข้า เงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งที่กล่าวมานี้ จึงจะทำการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นได้ จำเลยจะมีสิทธิได้รับการ พิจารณาจากศาลในเรื่องค่าทดแทนต่อเมื่อคำพิพากษาในคดีรีฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่นั้นยกคำ พิพากษาเดิม และพิพากษาใหม่ว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด ซึ่งนับแต่พระราชบัญญัติการรื้อฟื้น คดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 มีผลใช้บังคับมา ยังไม่ปรากฏว่ามีจำเลยคนใดอยู่ในหลักเกณฑ์ หรือเงื่อนไขที่จะได้รับค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายที่ศาลจะพิจารณาจ่ายค่าทดแทนตาม พระราชบัญญัตินี้ เพราะคำร้องส่วนมากจะไม่เข้าเงื่อนไข กรณีที่สามารถขอรื้อฟื้นคดีอาญาได้ก็ไม่มี คดีที่มีคำพิพากษาใหม่ กลับคำพิพากษาคดีเดิมและสั่งจ่ายค่าทดแทน (ทวิวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540 หน้า 91)

ต่อมาปี พ.ศ. 2537 ได้มีความพยายามในการผลักดันให้มีกฎหมายว่าด้วยการชดเชยค่า ทดแทนแก่ผู้ถูกดำเนินคดี โดยในการยกร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2534 มีการเสนอเพิ่ม วรรคสองของมาตรา 32 ให้มีข้อความว่า “บุคคลใดถูกควบคุมหรือคุมขังระหว่างการสอบสวนหรือ การพิจารณาคดี หากภายหลังปรากฏว่ามีคำสั่งไม่ฟ้องคดีหรือมีคำพิพากษายกฟ้องอันถึงที่สุดเพราะ เหตุที่บุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมาย บัญญัติ” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 , มาตรา 32) แต่ร่างที่เสนอให้มิ การแก้ไขเพิ่มเติมข้อความดังกล่าวต้องตกไปในชั้นพิจารณาของรัฐ พ.ศ.2539 เพราะที่ประชุม ไม่เห็นด้วย โดยพอที่จะรวบรวมเหตุผลได้ดังนี้ (ทวิวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540 อ้างถึงใน กษพร รังษีก โนคร, 2558, หน้า 11)

(1) บทบัญญัติดังกล่าวจะเปิดโอกาสให้ผู้ไม่สุจริตใช้เป็นช่องทางที่จะเรียกร้อยค่าทดแทนจากรัฐโดยมิชอบ ด้วยการจงใจทำให้ตนเองถูกนำเข้าสู่อำนาจรัฐ

(2) บทบัญญัติในลักษณะนี้อาจทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมไม่มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ เนื่องจากเป็นอุปสรรคสำคัญในการใช้ดุลพินิจในการจับกุมคุมขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญา โดยเฉพาะเจ้าพนักงานตำรวจ ซึ่งอาจเป็นที่ห่วงเกรงว่าจะต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว หรืออาจถูกไต่เบียดในเงินค่าทดแทนดังกล่าวได้

(3) บทบัญญัติดังกล่าวอาจไม่ก่อประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรม เพราะคำสั่งฟ้องของพนักงานอัยการ หรือคำพิพากษายกฟ้องอันถึงที่สุดของศาลนั้น ส่วนใหญ่อ้างเหตุผลว่าหลักฐานไม่พอพียงที่จะเอาผิดหรือลงโทษ หรือยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย มิได้อ้างเหตุว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้น จึงอาจไม่มีกรณีข้อเท็จจริงใดที่จะนำบทบัญญัตินี้มาใช้บังคับ

(4) วิธีการชดเชยค่าทดแทนดังกล่าวส่งผลให้ต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก จึงยังไม่เหมาะสมกับประเทศไทย

กรรมการบางท่านที่เข้าร่วมประชุม ได้ชี้แจงเหตุผลและตั้งข้อสังเกตในเชิงสนับสนุนร่างกฎหมายดังกล่าวว่า หลักการในเรื่องนี้เป็นอย่างเดียวกันกับเรื่องการชดเชยค่าทดแทนจากการรื้อฟื้นคดีอาญา คือมุ่งคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ โดยเฉพาะคนยากจน ซึ่งระบบการปล่อยชั่วคราวไม่สามารถคุ้มครองหรือเอื้อประโยชน์กับบุคคลเหล่านั้น จะเห็นว่า รัฐมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในความผิดพลาดที่เกิดขึ้นกับผู้บริสุทธิ์ เจตนารมณ์ในการเพิ่มเติมบทบัญญัติดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญ ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเพิ่มความระมัดระวังในการใช้มาตรการบังคับทางอาญา อันเป็นการกระทบถึงเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดี การใช้มาตรการทางอาญาที่รุนแรงจะมีเฉพาะกรณีที่มีหลักฐานโดยชัดแจ้งเท่านั้น ส่วนค่าใช้จ่ายอันเป็นค่าทดแทนที่ต้องจัดทำงบประมาณ แม้ว่ารัฐจะต้องใช้เงินจำนวนมาก แต่ก็ก็เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อเยียวยาความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน อันเนื่องมาจากกระบวนการยุติธรรม (ทวิวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540 อ้างถึงใน กชพร รั้งยึก โนคร, 2558, หน้า 12)

ในปี พ.ศ. 2539 เกิดกรณีการดำเนินคดีที่ผิดพลาดในคดีฆาตกรรม นางสาวเชอรี แอน ดันแคน อันเป็นคดีที่กระบวนทางยุติธรรมไทย โดยมีพยานหลักฐานที่พิสูจน์ได้ว่าจำเลยที่ถูกลงโทษเป็นผู้บริสุทธิ์ กระทรวงยุติธรรมโดยสำนักงานส่งเสริมตุลาการ ได้มีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติกองทุนเงินชดเชยผู้เสียหายจากอาชญากรรมและผู้ถูกดำเนินคดีอาญาขึ้นมา โดยมาตรา 24 แห่งร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีเงื่อนไข จำเลยที่จะได้รับการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนโดย (ทวิวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540, หน้า 92)

(1) ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้อง หรือมีคำสั่งจำหน่ายคดีเพราะจำเลยตาย หรือพนักงานอัยการเป็นโจทก์ยื่นคำร้องขอถอนฟ้องและศาลมีคำสั่งอนุญาต

(2) ปรากฏข้อเท็จจริงว่า จำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือจำเลยถูกดำเนินคดีเนื่องมาจากความผิดพลาดในการวินิจฉัยหรือสั่งการอย่างหนึ่งอย่างใดของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ หรือมีพฤติการณ์แห่งกรณีที่คณะกรรมการเห็นว่าจำเลยควรได้รับเงินชดเชย

ซึ่งท้ายที่สุดแล้วร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวก็ไม่ได้ผ่านออกมาเป็นกฎหมาย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ตามบทบัญญัติมาตรา 245 บัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐของบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตหรือแก่ร่างกายหรือจิตใจ เนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำความผิดนั้น และไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น และมาตรา 246 การรับรองสิทธิในการได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในกรณีของบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ดังนั้น เพื่อให้การรับรองสิทธิดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย การพิจารณาจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา จึงเกิดพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ขึ้น และได้วางหลักเกณฑ์เงื่อนไขในการจ่ายค่าทดแทนและผู้มีอำนาจพิจารณาค่าทดแทน รวมทั้งเกณฑ์ในการจ่ายค่าทดแทนตามกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทน ผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ในบทนี้ผู้เขียนได้ทำการศึกษาแนวคิดและระบบการจ่ายเงินทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 กฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

การเยียวยาผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา มีการรับรองสิทธิโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

สิทธิของจำเลยในคดีอาญาได้มีการรับรองสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 246 เพื่อเป็นการรับรองสิทธิดังกล่าว จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหาย ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ขึ้น ต่อมา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ส่วนที่ 4 ว่าด้วยเรื่องสิทธิในกระบวนการยุติธรรมมาตรา 40(5) ให้จำเลยในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็น

และเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทนและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้เป็นไปตามที่ กฎหมายบัญญัติ การดำเนินกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา เมื่อมีความผิดพลาดในกระบวนการ ยุติธรรมย่อมส่งผลกระทบต่อผู้ถูกดำเนินคดี รัฐต้องเยียวยาความเสียหายต่อผู้ถูกดำเนิน คดีอาญาให้กลับคืนสู่สภาพเดิมหรือใกล้เคียงกับสภาพเดิมมากที่สุด กฎหมายจึงกำหนดสิทธิให้ จำเลยได้รับการเยียวยาจากรัฐ โดยกฎหมายกำหนดเงื่อนไข องค์กรที่มีอำนาจพิจารณา หลักเกณฑ์ ในการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ไว้ในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองสิทธิเกี่ยวกับการ ชดเชย ค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้แก่ผู้เสียหาย และจำเลยในคดีอาญา ไว้ในมาตรา 40(5) กำหนดให้ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทนและ ค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ นอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังขยายการคุ้มครอง สิทธิดังกล่าวไปถึงตัวผู้ต้องหา ซึ่งผู้ต้องหานั้นเมื่อถูกควบคุมตัวเพื่อทำการสอบสวนโดยพนักงาน สอบสวนย่อมตกอยู่ในสถานะเช่นเดียวกับจำเลยซึ่งถูกฟ้องต่อศาลแล้วเช่นกัน ผู้ต้องหาต้องถูก ควบคุมตัวจนกว่าจะทำการสอบสวนเสร็จสิ้น ต่อจากนั้นพนักงานสอบสวนจะมีความเห็นสั่งฟ้อง หรือสั่งไม่ฟ้อง ก็จะต้องนำตัวผู้ต้องหามาส่งตัวต่อพนักงานอัยการจนกระทั่งพนักงานอัยการจะมี ความเห็นสั่งฟ้องก็ตาม ระหว่างนี้ผู้ต้องหาต้องอยู่ในการควบคุมตัวโดยตลอด การควบคุมตัว ดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นในชั้นพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการระหว่างพิจารณาผู้ต้องหาจะต้อง ถูกคุมขัง เว้นแต่จะมีประกันตัวไป โดยมีหลักประกันหรือไม่มีหลักประกันแล้วแต่กรณี แม้ผู้ต้องหา จะยังไม่ถูกฟ้องต่อศาลก็ต้องตกอยู่ในฐานะเช่นเดียวกับจำเลยที่ถูกฟ้องต่อศาล และในบางครั้งการ ถูกควบคุมตัวแม้จะยังไม่มีการตัดสินว่าผิดหรือไม่ ตามหลักกฎหมายอาญาซึ่งให้สันนิษฐานไว้ก่อน เป็นผู้บริสุทธิ์ เมื่อผ่านกระบวนการพิจารณาสอบสวนทำความเข้าใจเพื่อนำส่งพนักงานอัยการแต่ละ ชั้นตอนย่อมใช้ระยะเวลา ผู้ต้องหาบางรายถูกสังคมตัดสินว่าเป็นผู้กระทำผิดไปก่อนแล้ว แม้ต่อมา จะมีความเห็นจากพนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้อง เนื่องจากหลักฐานไม่ชัดเจนเพียงพอ แต่ความเสียหาย แก่ผู้ต้องหาได้เกิดขึ้นแล้ว ทั้งทางจิตใจและการดำรงชีวิต สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จึงเป็นการยากที่ผู้ต้องหา จะได้รับการเยียวยาจากรัฐ อีกทั้งพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย แก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 หากได้มีบทบัญญัติคุ้มครองไปถึงสิทธิของผู้ต้องหาด้วยไม่ ทำให้ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ยังไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ฉบับ พุทธศักราช 2550 เสียทั้งหมด

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคในทางกฎหมาย และสิทธิ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของบุคคล ตามมาตรา 4, 30, 32 และ 39 มีสาระสำคัญดังนี้

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ให้สิทธิและเสรีภาพบุคคล ดังต่อไปนี้

ก. ได้รับการคุ้มครองเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค
ข. มีความเสมอภาคกันในทางกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

ค. มีสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

2. สิทธิในกระบวนการยุติธรรม บุคคลที่จะต้องรับโทษทางอาญาต่อเมื่อกระทำการที่กฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และการลงโทษจะหนักกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้

ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาจะต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบุคคลที่ไม่มีความผิด หรือเป็นผู้บริสุทธิ์

ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีอาญาว่าบุคคลใดเป็นผู้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนกับเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้ บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังต่อไปนี้

(1) สิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง

(2) สิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐาน เรื่อง การได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริง และตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริงหรือข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณา โดยผู้พิพากษา หรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดี โดยครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล

(3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็วและเป็นธรรม

(4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ และจำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสียหรือพยานในคดีอาญามีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลยและพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต้องเป็นไปตามที่กฎหมายลูกบทบัญญัติกำหนดไว้

(6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการ หรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ

(7) ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญามีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความและการได้รับการปล่อยชั่วคราวหรือการประกันตัว

(8) ในส่วนคดีทางแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

มาตรา 25 กำหนดว่าสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำกรณัั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น

สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ แม้ยังไม่มีการตรากฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

จึงเห็นได้ว่า ได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่ได้รับความเสียหาย ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิได้รับการเยียวยาหรือได้รับการช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิและการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา

1. แนวคิดด้านสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิ

หากกล่าวถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลแล้วถือได้ว่า “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” นั้น เป็นรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศฉบับแรกของโลกที่เป็นแนวทางพื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนทุกฉบับที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ ได้มีข้อมติรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ณ กรุงปารีส ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ซึ่งเป็นพันธกรณีแห่งรัฐภายใต้กฎบัตรสหประชาชาติและประเทศไทยเป็นหนึ่งในสี่สิบแปดประเทศแรกที่ได้ร่วมรับรองลงนาม (กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2551)

ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลหลายประการ อย่างเช่นใน ข้อ 7 มีใจความสำคัญว่า “ทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ” และ ข้อ 9 “บุคคลใดจะถูกจับกุม กักขัง หรือเนรเทศตามอำเภอใจไม่ได้” ซึ่งการรับรองสิทธิดังกล่าวนี้สอดคล้องกับ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ที่มีขึ้นในเวลาต่อมาอีกหลายปี โดยใน ข้อ 9(5) มีใจความว่า “บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือถูกควบคุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทน” ซึ่งประเทศไทยเองก็เป็นรัฐภาคีและได้เล็งเห็นความสำคัญในสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของปวงชนชาวไทย อีกทั้งเพื่อให้เป็นไปตามข้อตกลงระหว่างประเทศดังที่กล่าวมา จึงได้มีการบัญญัติสิทธิต่าง ๆ ไว้ในหลายมาตราอย่างเป็นรูปธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ อย่างเช่นใน มาตรา 4 ที่มีใจความสำคัญว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง และ ตามมาตรา 245 กล่าวถึงกรณีผู้เสียหายในคดีอาญาที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกระทำผิดนั้นควรได้รับความคุ้มครองเยียวยาจากรัฐ และในมาตรา 246 กล่าวถึงกรณีจำเลยในคดีอาญาที่ถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี โดยที่ไม่มีได้เป็นผู้กระทำความผิด ให้ได้รับความคุ้มครองเยียวยาจากรัฐ เช่นเดียวกัน ทำให้เป็นเหตุผลหลักที่ตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ขึ้น และใช้มากระทั่งปัจจุบัน ก็เพื่อให้การรับรองสิทธิดังกล่าวเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเพราะปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง คือส่วนสำคัญ

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน วางมาตรการเป็นหลักในการดำรงชีวิตในการอยู่ร่วมกันของประชาชน ให้ทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของ

กฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญา และจากการยุยงให้เกิดการเลือกปฏิบัติดังกล่าว ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการบำบัดอันเป็นผลจริงจังกจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมาย ทุกคนมีสิทธิโดยเสมอภาคเต็มที่ในอันที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่เป็นอิสระ และเที่ยงธรรมในการกำหนดสิทธิ และหน้าที่ของตน และการกระทำผิดอาญาใด ๆ ที่ตนถูกกล่าวหา ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี

หลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชน คือ ความเสมอภาค สิทธิ เสรีภาพ มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชนจึงเป็นสิ่งที่รัฐธรรมนูญมุ่งให้ความคุ้มครองแก่บุคคลทุกคน ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน จึงเป็นมาตรฐานร่วมกันสำหรับประชาชาติทั้งหลาย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการเคารพสิทธิ และอิสรภาพเหล่านี้ และเพื่อความก้าวหน้าทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ อันจะทำให้เป็นการยอมรับนับถือและปฏิบัติตามในระหว่างประเทศ เพื่อบรรลุเป้าหมายในบรรดาประเทศรัฐสมาชิกด้วยกัน และเพื่อประชาชนที่อยู่อาศัยในดินแดนแห่งรัฐนั้น ๆ (ชาติชาย ขอบทางศิลป์, 2542) โดยการยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกัน และโอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษยเป็นหลักรวมเหตุแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพในโลก (อุทัย วิเศษสมิต, 2503, หน้า 418)

สิทธิของเหยื่ออาชญากรรม ตามปฏิญญาสหประชาชาติ โดยมติที่ประชุมสมัชชาใหญ่ที่ 40/34 ของการประชุมใหญ่สหประชาชาติ ว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดครั้งที่ 7 ประจำปี ค.ศ. 1985 ได้รับรองปฏิญญาว่าด้วยความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของเหยื่ออาชญากรรม และการใช้อำนาจโดยมิชอบ (Declaration of basic principle of Justice for victim of crime and abuse of power) เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2985 เป็นครั้งแรกที่มีการยอมรับในระดับระหว่างประเทศ ซึ่งสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรม อันรวมถึงสิทธิที่จะได้รับการเยียวยา มีรายละเอียดดังนี้ (ชาญเชาว์ ไชยานุกิจ, 2539, หน้า 90)

ข้อ 4 ผู้เสียหายทางอาญาควรจะได้รับดูแลด้วยความรู้สึกเมตตา และเคารพในเกียรติยศ ศักดิ์ศรี เขาเหล่านั้นมีสิทธิที่จะเข้าสู่กลไกของกระบวนการยุติธรรม และได้รับการเยียวยาตามที่รัฐสมาชิกกำหนดให้เพื่อบรรเทาความเสียหายที่ได้รับ

ข้อ 5 กลไกของฝ่ายตุลาการและฝ่ายบริหารควรที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้เสียหายทางอาญาได้รับการเยียวยาผ่านกระบวนการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ผู้เสียหายทางอาญาควรจะได้รับทราบถึงสิทธิในการได้รับการเยียวยาผ่านทางกลไกเหล่านั้น

ข้อ 6 กระบวนการทางฝ่ายตุลาการและฝ่ายบริหารที่ตอบสนองความต้องการของผู้เสียหายทางอาญาควรปฏิบัติดังนี้

6.1 แจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงความเป็นไปในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี รวมทั้งขั้นตอนของคดี

6.2 เมื่อสิทธิส่วนบุคคลของผู้เสียหายถูกระทบ ควรให้ผู้เสียหายมีโอกาสได้แสดงทัศนคติเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน

6.3 ควรจัดให้มีการช่วยเหลือผู้เสียหายตามสมควรตลอดกระบวนการทางกฎหมาย

ข้อ 7 เมื่อเห็นสมควรเพื่อให้มีการไกล่เกลี่ยและเยียวยาแก่ผู้เสียหายควรจัดให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ โดยให้รวมถึงการประนอมข้อพิพาทการอนุญาโตตุลาการ และความยุติธรรมตามจารีต

แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน จึงเป็นหลักที่ให้แนวทางการพัฒนาสังคมและกฎหมายให้เกิดความยอมรับในนานาประเทศ อันเป็นเครื่องป้องกันสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชากรของแต่ละประเทศสมควรมีเป็นหลักประกันพื้นฐานในการอยู่ร่วมกัน

“สิทธิ” ความหมายของคำว่าสิทธิ (Rights) มีหลายแนวความคิดและมีมุมมองที่ตรงกันต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามมีการให้คำจำกัดความของสิทธิไว้ คือ ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน สิทธิ หมายถึง “ความสำเร็จ (กฎ) ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย”

สิทธิจะเป็นแนวคิดพื้นฐาน (Basic concept) ในทางกฎหมาย และมีการกล่าวถึงหรือบัญญัติถึงสิทธิอยู่โดยทั่วไปในกฎหมายโดยตรงและโดยอ้อม แต่ก็มีได้มีการบัญญัติถึงความหมายของคำว่า “สิทธิ” มากมายหลายกรณีในกฎหมายจึงมีการให้ความหมายของสิทธิแตกต่างกันไป (สุนทร มณีสวัสดิ์, 2556, หน้า 38-39)

“สิทธิ” หมายถึง “อำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคลในอันที่จะมีเจตจำนง” (Willensmacht) เป็นความหมายที่ Windscheid นักกฎหมายเยอรมันเป็นผู้คิดขึ้น โดยความหมายนี้เน้นที่ “อำนาจ” กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีสิทธิแล้วก็ย่อมมีอำนาจที่จะมีเจตจำนงเกี่ยวกับสิ่งนั้นได้ เช่น ผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์สินย่อมมีอำนาจที่จะมีเจตจำนงในการที่จะครอบครอง ใช้สอย จำหน่าย จ่ายโอนนำไปทำเป็นหลักประกัน อย่างไรก็ตามได้ตามความปรารถนาของเขา เขาจะใช้อำนาจนั้นทั้งหมดหรือบางส่วนหรือไม่ใช้ก็ได้

“สิทธิ” หมายถึง “ประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองให้” เป็นความหมายที่ Jhering นักกฎหมายชาวเยอรมันเป็นผู้คิดขึ้น โดยเน้นที่จุดประสงค์ของสิทธิว่าการที่กฎหมายให้อำนาจนั้น

ก็เพื่อประโยชน์แก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของสิทธินั้น ดังนั้น สิทธิจึงควรเป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองมากกว่าอำนาจ

ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย เห็นว่าความเห็นของ Windscheid และ Jhering มองไปคนละแง่ กล่าวคือ สิทธิเป็นอำนาจที่กฎหมายให้ในอันที่จะมีเจตจำนงนั้น เป็นการมองไปในแง่ “เนื้อหา” (Inhalt) ของสิทธิ ส่วนความเห็นที่ถือว่า สิทธิ คือประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองนั้น มองไปในแง่ “จุดประสงค์ของสิทธิ” อธิบายความหมายของคำว่า “สิทธิ” คือ สิทธิเป็นอำนาจที่กฎหมายให้ในอันที่จะมีเจตจำนงของตนเองนั้นเป็นการมองในแง่ของเนื้อหา ส่วนการถือว่าสิทธิคือประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองเป็นการมองในแง่จุดประสงค์ของสิทธิ ปัจจุบันถือว่า สิทธิเป็นประโยชน์และควรถือว่าสิทธิ คือ อำนาจที่กฎหมายให้เพื่อสำเร็จประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครอง อย่างไรก็ตามมีความเห็นว่า ความหมายของคำว่าสิทธิได้แก่ “ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้” หมายถึง เป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองว่ามีอยู่ และเป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครอง คือ คุ้มครองมิให้มีการละเมิดสิทธิในกรณีที่เป็นการละเมิดด้วย (หยุด แสงอุทัย, 2542)

ในกระบวนการยุติธรรมมีองค์กรของรัฐ หลัก ๆ ได้แก่ ตำรวจ อัยการ ศาล ราชทัณฑ์ องค์กรเหล่านี้มีหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ และเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคและผู้บริโภคและผู้บริโภคให้ปลอดภัยจากการกระทำผิดกฎหมาย ซึ่งก่อนหน้ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ผู้ต้องหา จำเลย เมื่อมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติมาตรา 245 บัญญัติการรับรองสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ครอบครัวถึงสิทธิของผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรม (Crime-victim) หรือผู้เสียหายในคดีอาญา (Injured-person) ซึ่งประเทศไทยเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ โดยประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกในสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 8 บัญญัติว่า “บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอย่างได้ผลโดยศาลแห่งชาติ ซึ่งมีอำนาจอันเนื่องมาจากการกระทำใด ๆ ที่ละเมิดต่อสิทธิขั้นมูลฐาน ซึ่งคนได้รับจากรัฐธรรมนูญหรือจากกฎหมาย” จากหลักปฏิญญาสากลที่กล่าวมาทำให้เกิดการผลักดันกับประเทศไทยที่จะนำหลักการพื้นฐานจากกฎบัตรสหประชาชาติและสนธิสัญญาต่าง ๆ มาเป็นสาระในการร่างรัฐธรรมนูญ ต่อมาในปี 2550 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 40(5) ได้บัญญัติรับรองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาไว้ทำนองเดียวกัน”

รูปแบบของการชดเชยค่าเสียหายที่แสดงให้เห็นความรับผิดชอบของผู้กระทำความผิดในกระบวนการชดเชยที่น่าสนใจมี 3 ประเภท คือ (ประเสริฐ เมฆมณี, 2525, หน้า 42-43)

1. การชดใช้ค่าเสียหายทางด้านจิตใจ (Spiritual restitution) Stephen Schafer มีความเห็นว่า การชดใช้ค่าเสียหายจากอาชญากรรม อย่างน้อยที่สุดก็ช่วยบรรเทาทางจิตใจของผู้เสียหาย โดยการให้ผู้เสียหายพบปะสนทนากับอาชญากร เพื่อให้ผู้เสียหายได้ระบายความรู้สึกของผู้เสียหายและได้รับรู้ถึงความเสียหายที่ได้รับจากการกระทำของอาชญากร นอกจากนี้ยังเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้อาชญากรรู้สึกสำนึกตระหนักในความผิดของตน การที่อาชญากรรับสารภาพต่อหน้าผู้เสียหาย ก็มีผลต่อจิตใจของผู้เสียหาย ช่วยลดความตึงเครียดได้อีกประการหนึ่ง แต่แนวคิดนี้ย่อมมีทั้งผลดีและผลเสีย เพราะการที่ผู้เสียหายปะทะกับอาชญากรและระบายความรู้สึกแก่อาชญากร ผู้เสียหายมักแสดงอารมณ์ของความโกรธ ความแค้น และอาจแสดงความก้าวร้าวออกมา และไม่อาจยับยั้งควบคุมทางอารมณ์ได้ อาจแสดงพฤติกรรม โต้ตอบอย่างรุนแรงเกิดขอบเขต ซึ่งอาจทำให้ผู้กระทำความผิดมีจิตใจอาจมาตพยาบาท และอาจส่งผลให้ผู้กระทำความผิดมีจิตใจที่แข็งก้าวหรือกระด้างยิ่งขึ้นจนเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขให้กลับความประพฤติก็เป็นได้

2. การชดใช้ค่าเสียหายแบบสร้างสรรค์ความรับผิดชอบ (Creative restitution) เป็นแนวความคิดร่วมระหว่างศาสตราจารย์ Albert Eglash กับ Ernest Papanet ซึ่งสนับสนุนให้ศาลสั่งให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายที่ถูกประทุษร้าย เพื่อเป็นการทดแทนหรือบรรเทาโทษจำคุก เนื่องจากอาชญากรรมที่มีได้ทำขึ้นเป็นการประทุษร้ายต่อผู้เสียหายโดยตรง จึงถือเป็นความรับผิดชอบของผู้กระทำความผิดที่จะต้องชดใช้ค่าเสียหาย ถ้าสามารถชดใช้ค่าเสียหายแทนการลงโทษจำคุกได้อย่างสมเหตุสมผลแล้ว นอกจากเป็นการทำให้ผู้กระทำความผิดตระหนักถึงความเสียหายของอาชญากรรมที่มีต่อผู้อื่นและยังมีผลดีต่อการแก้ไขพฤติกรรมของอาชญากรอีกด้วย ทั้งยังเป็นผลดีเกี่ยวกับการใช้จ่ายเกี่ยวกับการควบคุมผู้กระทำความผิดไว้ในเรือนจำได้โดยตรง

3. การชดใช้ค่าเสียหายโดยสมัครใจของผู้กระทำความผิด (Spontaneous restitution) เป็นรูปแบบของการชดใช้ค่าเสียหายจากความสมัครใจหรือความรู้สึกในความผิดของอาชญากรโดยตรง การชดใช้ค่าเสียหายในประเด็นนี้จะมีผลในทางผสานความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจของผู้เสียหายและอาชญากรมากกว่าการชดใช้ในรูปแบบของการลงโทษแบบอื่น กล่าวคือ เมื่อผู้กระทำความผิดยอมชดใช้ค่าเสียหายด้วยความเต็มใจแล้ว ย่อมเป็นผลให้ผู้เสียหายเห็นอกเห็นใจและพร้อมที่จะให้อภัยแก่ผู้กระทำความผิดหรือลดความโกรธเคือง ขุ่นแค้น หรืออาจทำให้ไม่ตั้งใจเรียกร้องค่าเสียหายหรือค่าชดเชย จากผู้กระทำความผิดเลยก็ได้ นอกจากนั้น คณะกรรมการการปฏิรูปกฎหมายแห่งแคนาดา ค.ศ. 1976 ได้เสนอแนวทางปฏิบัติว่าด้วยการชดใช้ค่าเสียหาย มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ก. การชดใช้ค่าเสียหาย หมายถึง การที่ผู้กระทำความผิดได้ชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหาย ซึ่งได้รับความสูญเสียเท่าที่ผู้กระทำความผิดจะสามารถชดใช้ได้

ข. การชดใช้ค่าเสียหายแห่งอาชญากรรม มิได้หมายถึงการชดใช้ที่เป็นตัวเงินเสมอไป อาจเป็นการชดใช้รูปแบบอื่นที่เหมาะสมกับกรณีความผิดนั้น ๆ ก็เป็นไปได้ เช่น การขอขมาลาโทษ แก่ผู้เสียหายหรือการทำงานให้ผู้เสียหายเพื่อตอบแทนชดใช้ในความผิดนั้น ๆ เป็นต้น

ค. การชดใช้ค่าเสียหายแห่งอาชญากรรม นอกจากจะต้องคำนึงถึงหลักความสามารถแห่ง การชดใช้ค่าเสียหายของผู้กระทำความผิดหรือการชดใช้ค่าเสียหายอื่น ๆ ประกอบแล้วยังจำเป็นที่ จะต้องพิจารณาถึงหลักความยินยอมเห็นพ้องผู้เสียหายโดยตรงอีกด้วย

ง. การชดใช้ค่าเสียหายที่เป็นตัวเงิน ควรจะได้กำหนดจำนวนเงินและหลักการ เงื่อนไข ปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน

จ. ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดจงใจปฏิเสธ ไม่ชดใช้ค่าเสียหายตามคำสั่งของศาล ศาลอาจใช้ โทษจำคุก หรือมาตรการบังคับอื่น ๆ ลงโทษให้เหมาะสมกับฐานความผิดก็ได้ รายงานเสวนาทาง วิชาการเรื่อง “รัฐธรรมนูญใหม่กับกระบวนการยุติธรรม” ได้มีการเสนอแนะในการจัดรูปแบบให้มี การช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ผู้บริสุทธิ์ขึ้นในกระบวนการ ยุติธรรม เพื่อให้การเยียวยาแก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญาจากกรณีต่าง ๆ ดังนี้

1. การชดใช้ค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินแก่ผู้เสียหาย
2. การชดใช้ค่าเสียหายโดยการให้บริการต่าง ๆ แก่ผู้เสียหาย
3. การชดใช้ค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินแก่ชุมชนหรือรัฐ
4. การชดใช้ค่าเสียหายโดยการให้บริการต่าง ๆ แก่ชุมชนหรือรัฐ

ขั้นตอนการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมและระบบย่อย สามารถจะแบ่งประเภท ของระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมตามลักษณะของวัตถุประสงค์ของการดำเนินการได้ 3 ประเภท ดังนี้ (ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ และคณะ, 2531, หน้า 132-133)

ประเภทที่หนึ่ง ระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสงเคราะห์ เหยื่ออาชญากรรม ได้แก่ ตำรวจและอัยการ จากการพิจารณาถึงขั้นตอนของการดำเนินงานของ ตำรวจและอัยการ ที่มีต่อเหยื่ออาชญากรรมแล้วจะเห็นได้ว่า ทั้งตำรวจและอัยการมีแนวโน้มที่ สงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรมมากกว่าผู้กระทำผิด โดยสามารถวิเคราะห์การทำงานของตำรวจและ อัยการได้ว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อจะจับกุมผู้กระทำผิดมาลงโทษได้ แม้จะมีบทบาทบัญญัติของกฎหมาย ให้พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาได้ เมื่อพยานหลักฐานไม่เพียงพอ โดยทั่วไปแล้วในการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนก็มีวัตถุประสงค์ที่จะรวบรวม พยานหลักฐานให้ได้มากที่สุดจนสามารถสั่งฟ้องผู้ต้องหาได้ และเมื่อพนักงานอัยการฟ้องผู้ต้องหา เป็นจำเลยต่อศาลก็จะพยายามดำเนินการสืบพยานในศาลเพื่อที่จะให้ศาลพิพากษาลงโทษจำเลย

ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่าระบบตำรวจและอัยการ ซึ่งเป็นระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรม จะมีวัตถุประสงค์เพื่อสงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม

ประเภทที่สอง ระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสงเคราะห์ ทั้งเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิด ซึ่งได้แก่ทนายความ แต่วัตถุประสงค์นี้จะเกิดขึ้นพร้อมกัน ในขณะเดียวกันไม่ได้ กล่าวคือ ทนายความซึ่งเป็นฝ่ายเหยื่ออาชญากรรมก็จะมีวัตถุประสงค์เพื่อ สงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม และในทำนองเดียวกัน ทนายความของฝ่ายผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับทนายความจะรับเป็นทนายความให้กับฝ่ายไหน เว้นแต่ในบางกรณีที่ศาลตั้ง ทนายความให้กับจำเลยตามกฎหมาย ทนายความผู้นั้นก็ย่อมมีวัตถุประสงค์เป็นไปตามบทบาท ที่ได้รับ

ประเภทที่สาม ระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นกลาง ได้แก่ศาล โดยที่ในการพิจารณาคดีต่าง ๆ ศาลจะยึดถือการวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัด และต้องการจะให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของศาลจึงเป็นไปเพื่อรักษาความเป็นกลาง มิได้มีเจตนาที่จะสงเคราะห์ ทั้งเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิด ดังนั้น จะเห็นได้จากกรณีที่ ศาลพิจารณาว่าเหยื่ออาชญากรรมมีฐานะเป็นเพียงพยานผู้หนึ่งที่มาเบิกความต่อศาลเท่านั้น

ผลจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนับเป็นจุดเปลี่ยนทำให้กระบวนการยุติธรรม ไทย มีการปรับปรุงให้ประชาชนเข้าถึงได้ (Justice for all, All for Justice) มากขึ้น มีการส่งเสริม ความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชน อำนวยโอกาสที่จะเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ทั้งในการใช้สิทธิ ทางศาลและการต่อสู้คดี เช่น การจัดหาทนายความให้ ภายหลังจากการปฏิรูประบบราชการเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2545 ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในการอำนวยความสะดวกให้ประชาชน ประกอบกับการที่ศาลยุติธรรมได้รับการยกสถานะให้เป็นสถาบันอิสระแยกจากฝ่ายบริหารโดย เต็ดขาด กระทรวงยุติธรรมจึงปรับโครงสร้างเพื่อสามารถเป็นหน่วยงานหลักของฝ่ายบริหารใน การอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนอย่างแท้จริง (เพลินตา ตันรังสรรค์, 2554, หน้า 69) และ มีการตั้งองค์กรต่าง ๆ เพื่อรองรับกับภารกิจที่เปลี่ยนไปจากเดิม เช่น กรมราชทัณฑ์ เดิมสังกัดอยู่ใน กระทรวงมหาดไทย ได้ปรับโอนให้มาอยู่ในสังกัดกระทรวงยุติธรรม กรมคุมประพฤติ กรมพินิจ และคุ้มครองเด็กและเยาวชนและกรมบังคับคดีซึ่งเดิมเป็นหน่วยงานในกระทรวงยุติธรรมยังคงอยู่ ต่อไป และมีการตั้งหน่วยงานที่ดั่งขึ้นใหม่ เช่น กรมสอบสวนคดีพิเศษ และกรมคุ้มครองสิทธิและ เสรีภาพ อันเป็นหน่วยงานที่ทำให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรม โดยทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของประชาชน ให้ความรู้ทางด้านกฎหมาย สิทธิอันถึงมีพึงได้ตามกฎหมาย

ในกรณีของคนต่างด้าว จะมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนความเสียหายหรือไม่ ในกรณีนี้ หากจำแนกประเภทของสิทธิและเสรีภาพให้มีความชัดเจน โดยแยกลักษณะแห่งสิทธิบางประการ

ที่มีมาแต่กำเนิด (Basic rights) หรือสิทธิมูลฐาน (Fundamental rights) ออกจากสิทธิ และเสรีภาพของพลเมือง ซึ่งเกิดจากการรับรองของรัฐ เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาในการคุ้มครองระหว่างคนต่างด้าวกับบุคคลที่มีสัญชาติไทย โดยหากเป็นสิทธิและเสรีภาพขั้นมูลฐาน (Fundamental rights) ความคุ้มครองครอบคลุมมนุษย์ทุกคนโดยไม่จำกัดสัญชาติในขณะที่สิทธิเสรีภาพของพลเมืองจะคุ้มครองเฉพาะบุคคลสัญชาติไทยเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คนต่างด้าวจะมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญเท่าเทียมคนไทยไม่ได้ โดยเฉพาะหากสิทธิและเสรีภาพเป็นสิทธิพลเมืองที่คนในชาติมีสิทธิ เช่น สิทธิการเลือกตั้ง แต่หากเป็นสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิพื้นฐานคนต่างด้าวย่อมได้รับความคุ้มครอง เช่น สิทธิในทางอาญา สิทธิในชีวิต ร่างกาย เป็นต้น ซึ่งตามรัฐธรรมนูญได้บัญญัติสิทธิในทางอาญา โดยเฉพาะมาตรา 245 ที่ให้สิทธิผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมที่จะได้รับค่าตอบแทนผู้เสียหาย เนื่องจากการกระทำผิดอาญาจากรัฐ (มานิตย์ จุมปา, 2545, หน้า 48-49) ประกอบกับ มาตรา 30 ที่กำหนดว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน” การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างกันในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อกฎรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้

การคุ้มครองตามมาตรานี้ได้รวมถึงคนต่างชาติ โดยคณะกรรมการการยกร่างรัฐธรรมนูญได้ชี้แจงว่า “ความเสมอกันในกฎหมายและการห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เป็นสิทธิที่ควบคู่กับความเป็นมนุษย์ โดยไม่อาจนำความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติมาทำลายความเสมอภาคภายใต้กฎหมายแต่อย่างใด (คณะกรรมการการยกร่างรัฐธรรมนูญ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2540, หน้า 8)

ด้วยเหตุนี้ กลุ่มชาติพันธุ์จึงสามารถขอรับค่าตอบแทนผู้เสียหายจากรัฐได้ หากได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิต ร่างกาย หรือจิตใจ โดยตนมิได้มีส่วนร่วมในการกระทำผิด เพราะถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชน กลุ่มชาติพันธุ์ย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายที่เท่าเทียมกัน รัฐจึงไม่อาจเลือกปฏิบัติได้เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ บุคคลผู้บริสุทธิ์ที่จะได้รับการเยียวยาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 จึงมิได้จำกัดเฉพาะประชาชนคนไทยเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงบุคคลกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่อาศัยในประเทศไทย แต่อาจมีเงื่อนไขในการพิจารณาว่ามีการเข้าเมืองมาโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ แม้ว่าขณะเกิดเหตุไปอนุญาตเข้าเมืองอาจอยู่ระหว่างขาดอายุก็ตาม

อย่างไรก็ตามแม้รัฐจะพยายามสร้างช่องทางให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน แต่ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยกระบวนการยุติธรรมดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นคนยากจนขาดความรู้และเงินทองที่จะนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี ทำให้ไม่ได้รับความยุติธรรม

หากศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้พิพากษายกฟ้องแล้ว แต่จำเลยในคดีกลับยังไม่ได้รับการชดเชย
เยียวยาที่ได้รับ ความเสียหายจากการจงใจ ยังเป็นการสร้างความไม่ยุติธรรมแก่จำเลย

(สมชาย หอมลออ, 2554)

2. แนวคิดเกี่ยวกับหลักความรับผิดโดยเด็ดขาดของรัฐ ต่อจำเลยในคดีอาญา

มีที่มาจากหลักความรับผิดโดยเด็ดขาดขององค์กร (Strict enterprise liability) เป็นหลักที่
ไม่คำนึงว่าความผิดพลาดนั้นจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ ซึ่งรัฐ
ได้ใช้หลักการนี้เพื่อบรรเทาเยียวยาผลกระทบในกรณีจำเลยผู้บริสุทธิ์ที่ต้องถูกคุมขังดำเนินคดีอาญา
โดยที่ตนมิได้กระทำความผิดนั้น แต่เกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของ
รัฐ จึงเป็นเรื่องที่เจ้าหน้าที่รัฐต้องดำเนินงานอย่างรัดกุมในทุกชั้นตอน เพราะหากมีคามผิดพลาด
เกิดขึ้น จำเลยจะเป็นผู้ได้รับความเสียหายโดยไม่สมควร

ด้วยหลักการนี้ทำให้รัฐแต่ละประเทศเกิดกระบวนการจ่ายค่าทดแทนและมีการวาง
หลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากความเสียหายที่เกิดขึ้นก็มีพื้นฐานที่แตกต่างกัน เช่น กรณี
ความผิดรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ รัฐต้องรับผิดชอบในความเสียหายไม่ว่าเจ้าหน้าที่จะกระทำ
ด้วยความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ หรือกระทำโดยไม่มีอำนาจหรือไม่จึงจะต้องรับผิด หากไม่มี
การกระทำอันจะถือเป็นการละเมิดก็ไม่ต้องรับผิด เพราะฉะนั้น การที่จำเลยต้องถูกคุมขังเพราะ
การกระทำของบุคคลอื่น แต่ไม่ได้เกิดจากความประมาทของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม
รัฐไม่ต้องรับผิด (กชพร รังษิภ โนคร, 2558, หน้า 19-20)

3. แนวคิดในการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐให้การคุ้มครองเยียวยา

แนวความคิดการเยียวยาแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ มีที่มาจากหลักการขององค์การ
สหประชาชาติ จากการตราปฏิญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง
ค.ศ. 1966 (UN International Covenant on Civil and Political Rights) มาตรา 14(6) มีใจความ
สำคัญว่า บุคคลใดต้องรับโทษทางอาญา โดยคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิด และหาก
ปรากฏว่าต่อมาได้มีการกลับแก้คำพิพากษาหรือมีการอภัยโทษ เพราะเหตุที่บุคคลนั้นไม่ได้กระทำ
ความผิดเนื่องจากพบพยานหลักฐานใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม
บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมาย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นมีส่วนรู้เห็น
ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนในการปกปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น (อุดม รัฐอมฤต
และคณะ, 2550 อ้างถึงใน กชพร รังษิภ โนคร, 2558, หน้า 16) และยังมี European Convention on
Human Rights. Protocol No 7. Article 3 หรือพิธีสาร ฉบับที่ 7 มาตรา 3 ออกตามความอนุสัญญา
ยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มีการบัญญัติถึงหลักกฎหมายที่รัฐจะต้องทำการเยียวยาจำเลยผู้บริสุทธิ์
ว่า “บุคคลใดต้องรับโทษทางอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิด และหากปรากฏ

ต่อมาว่ามีการกลับคำพิพากษาหรือมีการอภัยโทษเพราะเหตุที่บุคคลนั้น ไม่ได้กระทำความผิด เนื่องจากพยานหลักฐานใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมาย หรือได้รับการช่วยเหลือจากรัฐโดยวิธีการอื่นตามสมควร เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นมีส่วนรู้เห็นทั้งหมดหรือแต่บางส่วนในการปกปิดข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น” โดยมีข้อความทำนองเดียวกับที่บัญญัติไว้ในกติกาสากลว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ซึ่งมีข้อความเพิ่มเติมถึงวิธีการที่รัฐต้องทำการเยียวยานอกเหนือไปจากการชดเชยค่าทดแทน ทำให้จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐโดยวิธีอื่นตามแต่สมควรด้วย (อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2550 อ้างถึงใน กชพร รังษิก โนคร, 2558, หน้า 17)

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ซึ่งในบางครั้งก็มีความผิดพลาดและกระบวนการที่ผิดพลาดนั้นส่งผลโดยตรงต่อจำเลยในคดีอาญา ซึ่งต้องถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพในระหว่างถูกดำเนินคดีหรือทำให้บุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องรับโทษ เมื่อเกิดความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม รัฐต้องรับผิดชอบและเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลที่ได้รับผลร้ายจากความผิดพลาดนั้น โดยการชดเชยความเสียหายที่บุคคลผู้บริสุทธิ์และยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของรัฐให้กลับคืนมาด้วย (อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2550 อ้างถึงใน กชพร รังษิก โนคร, 2558, หน้า 16)

จากหลักการที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การเยียวยาแก่บุคคลที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ และต่อมาที่มีการพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ จะได้รับการเยียวยาหรือชดเชยความเสียหายจากรัฐ จะอยู่ในรูปแบบการจ่ายเงินค่าทดแทน มี 2 ลักษณะคือ

1. เงินที่รัฐพึงจ่ายเงิน โดยอาศัยหลักกฎหมายแฝงในมูลละเมิด
2. เงินสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) ที่รัฐเยียวยาให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์เป็นการชดเชยค่าทดแทนไว้ในลักษณะของความเมตตา หรือความรับผิดชอบของรัฐ

การจ่ายค่าทดแทน Ex Gratia Payment นี้เดิมองค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาคือ Home Secretary แต่โดยปกติ Home Secretary จะมีแนวปฏิบัติที่สำคัญว่าจะไม่พิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้ เว้นแต่จะมีกรณีจำเป็นหรือปรากฏข้อเท็จจริงว่าความผิดพลาดแห่งกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวเกิดจากการละเลยหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของรัฐ ซึ่งในกรณีเช่นนี้เห็นได้ว่าการจ่ายค่าทดแทน ex gratia payment ไม่สามารถหาหลักเกณฑ์หรือแนวทางที่แน่นอนตายตัวได้เลย เพราะถูกดำเนินคดีอาญาที่ร้องขอไม่ทราบหรือคาดหมายได้ว่ามีกรณีใดบ้างที่ถือว่าเป็นการละเลยหน้าที่ผู้มีอำนาจของรัฐหรือในกรณีใดไม่จำเป็น การตัดสินใจหรือวินิจฉัยจึงกลายเป็นเรื่องอำเภอใจ ซึ่งอาจจะไม่มีเหตุผลสำหรับการปฏิเสธที่จะจ่ายค่าทดแทนนั้นเลยก็ได้ แต่เมื่อมีการใช้กฎหมาย Criminal

Justice Act 1988 องค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาค่าชดเชย คือ กระทรวงมหาดไทย (Home Office) โดยมีแนวทางในการพิจารณาจากภาวะความเดือดร้อน (Hardship) ที่จำเลยได้รับการตกเป็นผู้ต้องสงสัย ซึ่งมีการชดเชยใช้ในลักษณะเดียวกับการจ่ายค่าสินไหมทดแทนความเสียหายตามกฎหมายแพ่ง คือนำจำนวนความเสียหายส่วนบุคคลที่คำนวณเป็นเงินได้ (Personal financial loss) และการสูญเสีย (Loss of earning) การสูญเสียความสามารถในการประกอบกิจการในอนาคต (The reduction in the applicants future earning capacity) นอกจากค่าเสียหายที่กล่าวมานี้ยังรวมถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องสูญเสียไปเพราะการถูกดำเนินคดี เช่น ค่าทนายความ ค่าใช้จ่ายที่ญาติของจำเลยใช้ในการมาเยี่ยมจำเลยระหว่างถูกจำคุก

เงินที่รัฐใช้จ่ายเพื่อชดเชยให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ทั้งสองลักษณะที่กล่าวมา มีที่มาจากงบประมาณของรัฐเมื่อเกิดความผิดพลาดแห่งกระบวนการยุติธรรมขึ้น โดยจำนวนเงินดังกล่าวจะมาจากกองทุนของรัฐ (Public funds) หรือมาจากภาษีของประชาชน

การเยียวยาให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ พิจารณาจากหลักกฎหมายประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีลักษณะการเยียวยาในรูปแบบการจ่ายเงินสงเคราะห์ แต่กฎหมายของประเทศญี่ปุ่นยังครอบคลุมไปถึงผู้ต้องหาในคดีอาญาด้วย โดยศาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการพิจารณาว่ารัฐควรจะต้องจ่ายเงินค่าทดแทนเป็นจำนวนเท่าใด เช่น กรณีจำเลยต้องโทษประหารชีวิตศาลจะพิจารณาจากความตายและหากพิสูจน์ได้ว่าความตายของจำเลยทำให้เกิดความเสียหายเกี่ยวกับทรัพย์สิน ศาลอาจกำหนดเงินที่จะจ่ายให้เพิ่มขึ้น ศาลจะพิจารณาโดยคำนึงถึงอายุ สุขภาพ ความสามารถในการทำมาหาได้ และค่าเสียหายในเชิงทรัพย์สินที่เกี่ยวกับความตายด้วย (อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2550, หน้า 17-18) กรณีต้องโทษจำคุกก็เช่นเดียวกัน แต่ถ้าเป็นโทษปรับ รัฐจะเยียวยาค่าเสียหายให้เท่ากับจำนวนเงินค่าปรับพร้อมทั้งอัตราดอกเบี้ยนับแต่วันที่ถูปรับจนถึงวันที่ศาลตัดสินให้มีการเยียวยาความเสียหาย

การเยียวยาไม่ว่าจะในลักษณะเป็นการชดเชยค่าสินไหมทดแทนโดยมูลละเมิดตามกฎหมายแพ่ง หรือการเยียวยาในรูปแบบเงินสงเคราะห์ ต่างก็มีแนวคิดอันมีจุดมุ่งหมายเป็นอย่างเดียวกัน คือ รัฐต้องรับผิดชอบต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรม และเพื่อเรียกศรัทธาหรือความเชื่อมั่นจากประชาชนต่อรัฐ (Public Confidence) ให้กลับมาดังเดิม อย่างไรก็ตามรัฐยังคงมีสิทธิที่จะไล่เบียดจากเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่ดำเนินงานผิดพลาด รวมทั้งเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้นอีก รัฐต้องเข้าควบคุม ตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ให้ปฏิบัติโดยชอบด้วยกฎหมาย มีความระมัดระวังและรอบคอบมากกว่าที่ผ่านมา

การเยียวยาจึงเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ รัฐจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเยียวยาอันเป็นแนวทางในการพิทักษ์สิทธิของจำเลยผู้บริสุทธิ์ ศาลจะพิจารณาให้ค่าทดแทนมากน้อยเป็น

ประการใดก็ตามต้องพิจารณาจากโทษที่จำเลยต้องได้รับความเสียหายที่จำเลยได้รับประกอบ ความสามารถในการประกอบอาชีพ และยังคงต้องคำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับค่าความเสียหายที่แท้จริง

4. แนวคิดในการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาโดยเจ้าหน้าที่รัฐและหน่วยงาน ร่วมกันรับผิดชอบในทางละเมิด

นอกจากแนวคิดที่รัฐต้องเยียวยาความเสียหายให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับความเสียหาย จากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแล้ว ในกรณีบุคคลกระทำความผิดในคดีอาญา และก่อให้เกิดความเสียหายในทางละเมิดตามกฎหมายแพ่งด้วย บุคคลนั้นก็ต้องรับผิดชอบในความเสียหาย ต่อบุคคลอื่นอีกทางหนึ่งตามหลักกฎหมายคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ส่วนจะมากน้อยเพียงใด ก็แล้วแต่กรณี ซึ่งเป็นหลักกฎหมายทั่วไปเพื่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของสังคม ในกรณี ผู้กระทำความผิดเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐได้กระทำความผิดต่อบุคคลอื่นในการปฏิบัติตามหน้าที่ บุคคล ที่ได้รับความเสียหายสามารถเรียกร้องค่าเสียหายได้จากหน่วยงานของรัฐที่เจ้าหน้าที่ผู้กระทำความผิด อยู่ในสังกัดเพื่อให้รับผิดชอบต่อความเสียหายได้เป็นอันดับแรก โดยหน่วยงานของรัฐอาจเป็น ผู้รับผิดชอบต่อความเสียหายทั้งหมดในกรณีการปฏิบัติหน้าที่นั้น ไม่ได้เกิดจากความจงใจ หรือ ประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่ หรือใช้สิทธิไล่เบียดหรือเรียกเจ้าหน้าที่ผู้นั้นเข้ามาร่วมรับผิดชอบใน กรณีเจ้าหน้าที่ จงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น ตามพระราชบัญญัติ ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ที่บังคับใช้กับ กระทรวง ทบวง กรม ส่วนราชการ ที่เรียกชื่ออย่างอื่นมีฐานะเป็นกรม ราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจที่จัดตั้งขึ้น ตามกฎหมาย และหน่วยงานที่มีพระราชกฤษฎีกากำหนดว่าให้เป็น หน่วยงานของรัฐ ซึ่งนั่น หมายถึงหน่วยงานต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมด้วย แต่หากความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นเหตุ ส่วนตัวของเจ้าหน้าที่รัฐโดยมิได้เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ เจ้าหน้าที่ผู้นั้นก็ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่าย สิทธิไหมทดแทนในมูลละเมิดที่เกิดขึ้นเป็นการส่วนตัวตามหลักกฎหมายเรื่องละเมิด ซึ่งผู้เสียหาย ไม่สามารถไปเรียกร้องกับหน่วยงานของเจ้าหน้าที่รัฐผู้นั้นได้แต่อย่างใด

ในแง่แนวคิดของการพิจารณาค่าทดแทนให้แก่จำเลยที่ถูกคุมขังอันเกิดจากการดำเนิน กระบวนการพิจารณาผิดพลาดนั้น หากพิจารณาความรับผิดทางละเมิดทั่วไป จำเลยมีสิทธิฟ้องคดีแก่ บุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายได้ ตามหลักละเมิดในทางแพ่ง เพราะเป็นการจงใจหรือประมาท เลินเล่อ ซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดต่อกฎหมาย จนเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับความเสียหายแก่ร่างกาย จิตใจ เสรีภาพ ชื่อเสียงหรือทรัพย์สิน ดังนั้น การกระทำของบุคคลใดที่จงใจหรือประมาทเลินเล่อ โดย การยื่นฟ้อง นำพยานหลักฐานมาปรักปรำจำเลย บังคับให้จำเลยรับสารภาพ หรือตรวจ พยานหลักฐานผิดพลาดโดยจงใจ อันเป็นเหตุให้จำเลยต้องถูกฟ้องและถูกคุมขัง บุคคลหรือ

เจ้าหน้าที่นั้นย่อมต้องรับผิดทางละเมิดดังกล่าว ซึ่งความรับผิดนี้ต้องมีพื้นฐานในความรับผิดเพราะเหตุผู้ นั้น การกระทำอันละเมิดและไม่มีอำนาจกระทำตามกฎหมาย (fault-based tort liability)

อย่างไรก็ตามความรับผิดตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ไม่เป็นการตัดสิทธิของจำเลยผู้บริสุทธิ์ที่จะเรียกร้องค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 อีกทางหนึ่ง (อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2550, หน้า 18-19)

ส่วนความรับผิดของรัฐที่จะเข้ามาชดใช้ค่าทดแทนให้แก่จำเลยในคดีอาญานั้น มีแนวคิดอันเป็นหลักการที่ให้รัฐเข้ามารับผิดชอบต่อความเสียหายแก่จำเลย ควบคู่ไปกับความเสียหายที่จำเลยจะเรียกร้องจากบุคคลที่ก่อให้เกิดการละเมิดในคดีแพ่ง ดังนี้

1. หลักความรับผิดของรัฐอันเกิดจากการกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่ (Fault-based torts of its agent)

หลักความรับผิดของรัฐอันเกิดจากการกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่นั้น ถือหลักว่ารัฐจะต้องรับผิดชอต่อการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่และก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชน โดยถือหลักว่า หากเจ้าหน้าที่ก่อให้เกิดความเสียหายโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ รัฐต้องรับผิดชอในความเสียหายนั้นแก่ประชาชนที่ถูกละเมิด ความรับผิดของรัฐจึงตั้งบนพื้นฐานว่าเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม เช่น ตำรวจ พนักงานอัยการ หรือศาล มีการกระทำใดที่เป็นการจงใจหรือประมาทเลินเล่อต่อการปฏิบัติหน้าที่ อันเป็นเหตุให้จำเลยได้รับความเสียหาย หากมิได้กระทำที่เป็นการละเมิดอันเกิดจากความรับผิดของเจ้าหน้าที่หรือศาล รัฐก็ไม่ต้องรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งหลักนี้ มีความคล้ายคลึงกับหลักความรับผิดของนายจ้างที่ต้องรับผิดจากการละเมิดที่ถูกจ้างได้กระทำไปในทางการที่จ้าง เพราะมีหน้าที่ในการควบคุมดูแลการจ้าง (Respondent superior)

หลักการดังกล่าว ทำให้รัฐไม่ต้องรับผิดในกรณีที่เป็นความเสียหายจากการกระทำของผู้เสียหายหรือพยานที่มาเบิกความเท็จเอง หรือความเสียหายอันเกิดจากการสมัครใจรับสารภาพของจำเลยเพราะการกระทำดังกล่าว ไม่ใช่ความผิดของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม

2. หลักการชดเชยความเสียหายจากการเวนคืนทรัพย์สินจากบุคคล (Eminent domain)

หลักการนี้ มาจากหลักการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์จากบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อจะนำไปใช้พัฒนาในโครงการที่เป็นประโยชน์สาธารณะ แต่มีเงื่อนไขว่า รัฐต้องจ่ายค่าชดเชยให้แก่ผู้นั้นตามจำนวนที่เหมาะสม ทั้งนี้ เพราะหลักในรัฐธรรมนูญให้หลักประกันสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลที่จะไม่ถูกยึดจากรัฐ เว้นแต่เป็นการเวนคืนและจ่ายค่าทดแทนที่เหมาะสม

จากหลักดังกล่าว การที่รัฐต้องจำกัดเสรีภาพของจำเลยในระหว่างการพิจารณาเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่สังคมซึ่งเป็นประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น หากเป็นการจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจึงต้องจ่ายให้แก่ผู้นั้นตามสมควรเพื่อคืนสิ่งที่เขาสูญเสียไป การนำหลักนี้มาใช้เพื่อกำหนดความรับผิดของรัฐในการที่ต้องรับผิดจากการจำกัดเสรีภาพดังกล่าว ไม่อาจนำมาปรับใช้ได้โดยตรง เพราะกรณีดังกล่าวเป็นเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่รัฐจะเวนคืนจากบุคคลและต้องทำเป็นกฎหมายที่ออกโดยนิติบัญญัติ แต่กรณีของการจำกัดเสรีภาพนั้นเป็นเรื่องของเสรีภาพไม่ใช่ทรัพย์สิน ส่วนการจำกัดเสรีภาพก็เป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่ ไม่ใช่การออกกฎหมาย ด้วยเหตุนี้จึงควรเป็นการนำหลัก Eminent domain มาใช้โดยการเทียบเคียงเพื่อให้รัฐมีหน้าที่ชดเชยค่าเสียหายจากการจำกัดเสรีภาพของจำเลยโดยไม่จำเป็นหรือไม่มีเหตุอันควร และการจำกัดเสรีภาพนั้นไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมเพราะเป็นการกระทำที่ผิดพลาด

3. หลักความรับผิดโดยเด็ดขาดขององค์กร (Strict enterprise liability)

หลักความรับผิดโดยเด็ดขาดขององค์กรนี้ เป็นหลักที่ไม่คำนึงถึงความเสียหายอันเกิดจากการดำเนินงานของหน่วยงานจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ หากก่อให้เกิดความเสียหายแก่จำเลยขึ้น รัฐจะต้องรับผิดชดเชยค่าเสียหายนั้น การดำเนินการของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมจึงต้องเพิ่มความระมัดระวังในการดำเนินการมากขึ้น เพราะหากใช้ดุลพินิจไม่รัดกุม หรือมีเหตุอันไม่อาจที่ตำหนิเจ้าหน้าที่นั้นได้ รัฐต้องรับผิดในความเสียหายนั้น และต้องรับผิดชอต่อกลไกของกระบวนการยุติธรรมที่มีความผิดพลาด หรือเป็นกลไกที่เสี่ยงต่อการที่จะทำให้จำเลยต้องถูกดำเนินคดีโดยผิดพลาด ดังนั้น ความเสียหายเหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่รัฐต้องรับผิดชอและเพิ่มประสิทธิภาพในการสอบสวน การสังคดีและการพิจารณา มิควรต้องให้จำเลยต้องรับผิดชอต่อค่าใช้จ่ายอันเกิดจากกลไกที่ไม่เหมาะสมหรือเสี่ยงภัยนี้

จากแนวคิดในการที่ให้รัฐรับผิดชอในความเสียหายแก่จำเลยอันเกิดจากการพิจารณาผิดพลาดนี้ ทำให้เกิดกระบวนการที่รัฐในแต่ละประเทศวางหลักในการจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยแตกต่างกัน เนื่องจากแนวคิดในการกำหนดให้รัฐมีความรับผิดชอต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นมีพื้นฐานแตกต่างกัน กล่าวคือ ในกรณีความรับผิดอันเกิดจากการละเมิดของเจ้าหน้าที่นั้น รัฐมีหน้าที่ในการชดเชยค่าเสียหาย โดยพิจารณาว่าเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมมีการละเมิดโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ และกระทำโดยไม่มีอำนาจหรือไม่ จึงจะต้องรับผิด หากไม่มีการกระทำที่ถือเป็นการละเมิดก็ไม่ต้องรับผิด ดังนั้น การที่จำเลยถูกคุมขังเพราะการกระทำของบุคคลอื่น แต่ไม่ได้เกิดจากการประมาทของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม รัฐจึงไม่ต้องรับผิด และหากเป็นเช่นนั้น การที่เจ้าพนักงานหรือศาลใช้ดุลพินิจภายใต้กรอบกฎหมายจึงไม่อาจเป็นการละเมิดได้

แต่หลักความรับผิดชอบโดยเด็ดขาดขององค์กรนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นความรับผิดชอบโดยเด็ดขาดโดยไม่คำนึงถึงว่าความเสียหายนั้นจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ ถือเป็นภาระระดับของความรับผิดชอบที่ต้องการคุ้มครองจำเลยคดีอาญาที่ถูกจำกัดเสรีภาพอันเกิดจากกระบวนการที่ผิดพลาดและไม่อาจระบุได้ว่าเป็นความผิดของเจ้าหน้าที่หรือไม่ เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับได้ว่าเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานโดยไม่ละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่นโดยไม่จำเป็น

จากแนวคิดของความรับผิดชอบของรัฐในแนวคิดที่สามนี้ ได้รับการยอมรับนำมาใช้ในหลาย ๆ ประเทศ ในหลายมลรัฐในสหรัฐอเมริกา (22 มลรัฐ) รวมถึงของไทยด้วย ในเยอรมัน สวีเดน นอร์เวย์ เดนมาร์ก นั้น มีข้อจำกัดในเรื่องความรับผิดชอบในการชดเชยจากรัฐว่าต้องไม่ใช่กรณีที่จำเลยมีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดความผิดพลาดนั้น เช่น จำเลยให้การรับสารภาพหรือไม่ นำเสนอพยานหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นต้น

แนวคิด ในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในคดีอาญา

1. หลักพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ถือเป็นสิ่งสำคัญที่รัฐเสรีประชาธิปไตยจะต้องบัญญัติรับรองการใช้อำนาจของรัฐจะต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมาย จึงมีผู้กล่าวว่า ในรัฐเสรีประชาธิปไตย “ผู้ปกครองที่แท้จริงคือกฎหมายไม่ใช่มนุษย์” (Government of laws not of men) การดำเนินการใด ๆ ของรัฐที่มีผลกระทบต่อสิทธิหรือเสรีภาพ จึงต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพสัมฤทธิ์ผล และสอดคล้องกับแนวคิดที่มาของการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพดังกล่าวข้างต้น ประเทศเสรีประชาธิปไตยจึงได้มีการพัฒนาหลักการในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพหลายประการ เช่น “หลักความได้สัดส่วน” (Principle of proportionality) “หลักความเสมอภาค” (Principle of equality before the law) “หลักการตัดพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ (Exclusionary rule) “หลักความชอบด้วยกฎหมายของการคุมขัง” (Habeas corpus) (อุดม วัฒนธรรม, 2548, หน้า 16)

ก. หลักความได้สัดส่วน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นหลักการขึ้นพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้อำนาจกับผู้ตกอยู่ภายใต้อำนาจ บังคับให้ผู้ใช้อำนาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพของผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของตนอย่างพอประมาณ (moderation) ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยส่วนใหญ่จะมีได้บัญญัติกำหนดหลักกฎหมายนี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็ถือกันว่าเป็นหลักรัฐธรรมนูญทั่วไปและมีค่าบังคับเสมอกันกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญทุกประการ หลักกฎหมายดังกล่าวมีสาระสำคัญประกอบด้วยหลักการย่อย ๆ 3 หลักการด้วยกัน คือ หลักความ

สัมฤทธิ์ผล (Principle of appropriateness) หลักความจำเป็น (Principle of necessity) และหลักความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ (Principle of proportionality strict sensu) เมื่อนำมาใช้บังคับการใช้อำนาจกระทำการของฝ่ายปกครองที่มีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิ เสรีภาพหรือประโยชน์อันชอบธรรมของราษฎรแล้วแต่ละหลักย่อมมีความหมายดังต่อไปนี้

หลักความสัมฤทธิ์ผล บังคับว่าในบรรดามาตรการที่กฎหมายให้อำนาจฝ่ายปกครองออกมาใช้บังคับแก่ราษฎรได้นั้น ฝ่ายปกครองต้องพิจารณาเลือกออกมาตรการที่สามารถดำเนินการให้เจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้เท่านั้น มาตรการใดก็ตามที่ไม่สามารถทำให้เจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับที่ให้อำนาจปรากฏเป็นจริงขึ้นไม่ได้เลยย่อมเป็นมาตรการที่ขัดต่อหลักการดังกล่าว จึงไม่มีผลใช้บังคับได้

จะเห็นได้ว่า หลักความสัมฤทธิ์ผลนี้เรียกร่องความสัมพันธ์เชิงเหตุ (Cause) และผล (Effect) ระหว่างมาตรการที่ฝ่ายปกครองออกมาใช้บังคับกับสิ่งที่กฎหมายฉบับที่ให้อำนาจประสงค์จะให้เกิดขึ้น ทั้งนี้ โดยให้มาตรการที่ฝ่ายปกครองออกมาใช้บังคับเป็นเหตุ (Cause) และให้สิ่งที่กฎหมายฉบับที่ให้อำนาจประสงค์จะให้เกิดขึ้นเป็นผล (Effect) ดังนั้น ถ้าจะกล่าวกันไปแล้ว หลักความสัมฤทธิ์ผลจึงเป็นสิ่งเดียวกันกับสามัญสำนึก (Common sense) นั่นเอง มาตรการที่ไม่อาจก่อให้เกิดผลตามที่ประสงค์จะให้เกิดขึ้นได้อย่างแน่แท้ หรือมาตรการที่ก่อให้เกิดผลตรงกันข้ามกับที่ประสงค์จะให้เกิดขึ้น แท้ที่จริงแล้วเป็นมาตรการที่ไร้ความหมายอย่างสิ้นเชิงในสายตาของคนที่มีสติสัมปชัญญะเต็มบริบูรณ์ และเนื่องจากบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ทางปกครองล้วนแต่เป็นคนที่จืดไม่วิกล ดังนั้น หากฝ่ายปกครองตัดสินใจออกมาตรการที่ไม่สามารถดำเนินการให้เจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับที่ให้อำนาจสำเร็จลุล่วงไปได้ได้อย่างแน่แท้ จึงต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าฝ่ายปกครองมีความมุ่งหมายภายในใจที่จะใช้มาตรการนั้นเป็นเครื่องมือดำเนินการให้เกิดผลอย่างอื่นนอกเหนือไปจากผลที่กฎหมายฉบับที่ให้อำนาจประสงค์จะให้เกิดขึ้น เข้าข่ายเป็น “การใช้อำนาจโดยมิชอบ” (Abuse of Power- Detournement du pouvoir)

หลักความจำเป็น หมายความว่า ในบรรดามาตรการหลาย ๆ มาตรการซึ่งล้วนแต่ชอบด้วยหลักความสัมฤทธิ์ผล กล่าวคือ สามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายหลายฉบับที่ให้อำนาจได้ แต่ทว่ามาตรการเหล่านี้มีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพหรือประโยชน์อันชอบธรรมของราษฎรมากน้อยแตกต่างกัน ฝ่ายปกครองต้องตัดสินใจเลือกออกมาตรการที่มีความรุนแรงน้อยที่สุด ความคิดที่อยู่เบื้องหลังหลักการนี้มีอยู่ว่า “ในระหว่างสิ่งที่เลวร้ายตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไปที่ต้องเลือกบุคคลควรเลือกสิ่งทีเลวร้ายน้อยที่สุด” ดังนั้น ฝ่ายปกครองจึงมีอำนาจจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของราษฎรได้เพียงเท่าที่จำเป็นแก่การดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายเท่านั้น การจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของราษฎรเกินขอบเขตแห่งความจำเป็นการดำเนินการ

ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม

หลักความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ เป็นหลักการที่เรียกร้องให้เกิดดุลยภาพขึ้นระหว่างความเสียหาย อันจะเกิดขึ้นแก่เอกชนและ/ หรือแก่สังคม โดยส่วนรวมกับประโยชน์อันมหาชนจะพึงได้รับจากมาตรการใดมาตรการหนึ่งที่ฝ่ายปกครองออกมาใช้บังคับ มาตรการที่สามารถดำเนินการให้บรรลุเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับที่ให้อำนาจและกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพของราษฎรน้อยที่สุดนั้น เมื่อนำมาใช้บังคับแล้วย่อมก่อให้เกิดก่อให้เกิดทั้งประโยชน์และโทษในขณะเดียวกัน ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้บังคับมาตรการนั้น ได้แก่การรักษาหรือการก่อให้เกิดประโยชน์สาธารณะที่กฎหมายฉบับที่ให้อำนาจประสงค์จะให้ความคุ้มครองหรือจะให้เกิดขึ้น ส่วนโทษที่เกิดขึ้นจากการใช้บังคับมาตรการนั้น ได้แก่ ผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพด้านต่าง ๆ ของราษฎรและ/ หรือประโยชน์สาธารณะด้านอื่น ๆ หลักแห่งความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบนี้เรียกร้องว่า มาตรการที่ฝ่ายปกครองอาศัยอำนาจตามกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งออกมาใช้บังคับแก่ราษฎรต้องก่อให้เกิดประโยชน์มากกว่าโทษ ถ้าก่อให้เกิดโทษมากกว่าประโยชน์แล้ว มาตรการนั้นย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมาย ใช้บังคับไม่ได้ ดังนั้น องค์ประกอบข้อที่สามของหลักแห่งความได้สัดส่วนนี้จึงบังคับให้ฝ่ายปกครองต้องทำการชั่งผลดีและผลเสียของมาตรการแต่ละมาตรการที่ตนตั้งใจจะออกมาใช้บังคับแก่ราษฎร มาตรการใดก็ตามที่เห็นได้ชัดว่าหากได้ลงมือบังคับการให้เป็นไปตามนั้นแล้ว จะยังให้เกิดประโยชน์แก่มหาชนน้อยมากไม่คุ้มกับความเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่เอกชนและ/ หรือแก่สังคมโดยส่วนรวม ฝ่ายปกครองต้องห้ามมิให้ออกมาบังคับใช้ ถึงแม้ว่ามาตรการนั้นจะเป็นมาตรการที่สามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายฉบับที่ให้อำนาจได้ (กล่าวคือ ชอบด้วยหลักความสัมฤทธิ์ผล) และจำเป็นแก่การดำเนินการให้บรรลุเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนั้น (ชอบด้วยหลักความจำเป็น) แล้วก็ตาม เมื่อบังคับตามหลักแห่งความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบกันอย่างเคร่งครัดแล้ว ในกรณีที่มีมาตรการต่าง ๆ ซึ่งกฎหมายให้อำนาจฝ่ายปกครองออกมาใช้บังคับแก่ราษฎร ได้ทุกมาตรการก่อความเสียหายแก่ราษฎรและ/ หรือสังคมโดยส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ที่มหาชนจะถึงได้รับ ฝ่ายปกครองต้องละเว้นจากการใช้อำนาจกระทำการอย่างใด ๆ เลยทีเดียว

ข. หลักความเสมอภาค หรือหากจะมองในอีกแง่มุมหนึ่งแล้วก็คือสิทธิของราษฎรที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันมีบัญญัติรับรองไว้โดยชัดแจ้งในรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยแทบทุกรัฐตามหลักรัฐธรรมนูญหลักนี้ องค์การต่าง ๆ ของรัฐซึ่งรวมทั้งฝ่ายปกครองด้วย ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกันและปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญแตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคน การปฏิบัติต่อบุคคลที่

เหมือนกันในสาระสำคัญแตกต่างกันก็ดี การปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกันก็ดี ข่อมขัดต่อหลักความเสมอภาค

ค. หลักการตัดพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ มาตรการที่สำคัญที่ศาลสูงสหรัฐฯ นำมาใช้ในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลย คือ การนำเอาหลักเกณฑ์ในการไม่รับฟังพยานหลักฐานโดยเคร่งครัด หรือ Exclusionary Rule มาใช้ ศาลสูงสุดวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานที่ได้มาโดยการฝ่าฝืนสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญไม่สามารถนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยในการพิจารณาคดี ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินคดีในระดับมลรัฐ หรือในระดับสหพันธรัฐ เหตุผลหลักที่ศาลใช้ในการนำหลักเกณฑ์นี้มาใช้ เพราะศาลเชื่อว่าการตัดพยานหลักฐานที่ได้มาโดยขัดต่อรัฐธรรมนูญออกไป เป็นการยับยั้งตำรวจมิให้กระทำการใด ๆ ที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ศาลได้อ้างหลัก “ศักดิ์ศรีของตุลาการ” หรือ Judicial Integrity ว่าการรับฟังพยานหลักฐานเหล่านี้ จะทำให้ศาลดูเหมือนร่วมสนับสนุนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ทำการผิดกฎหมาย (อุดม วัตตธรรม, 2548, หน้า 19)

หลัก Exclusionary rule ได้ถูกตีความขยายขอบเขตออกไปอีก โดยผลของทฤษฎี “ผลไม่มีพิษของต้นไม้มีพิษ” (Fruit of the poisonous tree) ซึ่งศาลสูงสุดห้ามมิให้รับฟังพยานหลักฐานแม้ว่าจะได้มาโดยวิธีการที่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น เราได้มาซึ่งพยานหลักฐานชิ้นนั้น สืบเนื่องมาจากการกระทำที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ ตัวอย่างเช่น กรณีที่พยานหลักฐานชิ้นแรกซึ่งได้มาโดยมิชอบและถูกตัดออกไปโดยหลักนี้ แต่ข้อมูลซึ่งได้มาจากพยานหลักฐานนั้นทำให้ตำรวจสามารถนำพยานหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งมา โดยวิธีการที่ชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นก็ยิ่งถือว่าพยานหลักฐานชิ้นหลังเป็นเสมือนผลไม้มันซึ่งถือกำเนิดมาจากต้นไม้ที่มีพิษ ซึ่งย่อมต้องมีพิษด้วยทำให้ไม่อาจใช้พยานหลักฐานได้ ทฤษฎีซึ่งศาลกำหนดขึ้นนี้ ทำให้พยานหลักฐานซึ่งได้มาโดยไม่ชอบตามรัฐธรรมนูญนั้น นอกจากจะไม่สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานในศาลแล้วก็ยังไม่สามารถนำเข้าไปใช้เพื่อประโยชน์ใด ๆ ทั้งสิ้นด้วย ซึ่งถือเป็นการขยายหลัก Exclusionary Rule ออกไปอีก การที่ศาลสูงสุดได้มีการบังคับใช้หลัก Exclusionary Rule อย่างเคร่งครัด และได้ขยายการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยออกไปอย่างมาก ทำให้มีข้อวิพากษ์วิจารณ์ทั้งจากผู้ปฏิบัติ นักวิชาการบางส่วนและผู้พิพากษาศาลสูงสุดบางท่าน ตลอดจนจากประชาชนที่รู้สึกไม่พอใจที่ผู้กระทำผิดต้องหลุดรอดไปจากการลงโทษเพราะหลักนี้ ข้อโต้แย้งที่สำคัญ คือ ข้อโต้แย้งว่า หลักนี้ไม่ใช่ข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญแต่เป็นเพียงกฎเกณฑ์ที่ศาลกำหนดขึ้นเอง จึงไม่น่าจะมีผลผูกพันรัฐต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังมีข้อโต้แย้งที่เกี่ยวกับผลในการยับยั้ง (Deterrent effect) ต่อการกระทำที่ผิดกฎหมายของตำรวจว่าจะมีผลจริงแค่ไหน ในขณะที่ผลที่ได้รับชัดเจนคือ ผู้ที่กระทำผิดต้องลอยนวลไป (อุดม วัตตธรรม, 2548, หน้า 19-20)

จากข้อวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวทำให้ศาลระมัดระวังมากขึ้นในการบังคับใช้ Exclusionary Rule ศาลได้นำเอาทฤษฎีใหม่ ๆ มาใช้ในการประกอบการพิจารณา เช่น ทฤษฎีการชั่งผลได้ผลเสีย (Balancing test) มาวินิจฉัยว่าสมควรตัดพยานหลักฐานชั้นนั้น ๆ ออกจากการพิจารณาใหม่หรือไม่ กล่าวคือศาลจะคำนวณว่า ผลประโยชน์ในแง่ของความซบยั้งที่จะมีต่อเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายในคดีนั้น เมื่อเทียบกับผลประโยชน์สาธารณะในการลงโทษจำเลยในคดีนั้นแล้ว วิธีการใดเหมาะสมกว่ากัน หรือทฤษฎีความบริสุทธิ์ใจ (Good faith exception) (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2543, หน้า 155-157) เช่น คดี United States v. Leon เจ้าพนักงานตำรวจขอหมายค้นจากศาลเข้าค้นบ้านของจำเลยพบสารต้องห้ามตามกฎหมาย จึงจับตัวจำเลยมาดำเนินคดีและยึดสารดังกล่าวมาเป็นพยานหลักฐาน แต่ต่อมาปรากฏว่าหมายค้นนั้นศาลออกให้ไปโดยผิดพลาดเพราะไม่มีพยานหลักฐานถึงขนาด “Probable Cause” ตามที่กำหนดไว้ใน The Fourth Amendment การค้นของเจ้าพนักงานตำรวจจึงเป็นการค้นที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญและพยานหลักฐานที่ได้มาจากการค้นนั้นเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ ซึ่งตามหลักย่อมต้องห้ามมิให้รับฟัง แต่ศาลสูงสุดของสหรัฐตัดสินว่า เจ้าพนักงานตำรวจกระทำไปโดยสุจริต (Good faith) การตัดพยานหลักฐานในกรณีนี้จะไม่มีผลในการป้องกันการกระทำที่มิชอบของเจ้าหน้าที่เลย ดังนั้น จึงไม่ควรใช้หลัก Exclusionary rule ในกรณีนี้ (อุดม วัตตธรรม, 2548, หน้า 21)

ต่อมาในปี ค.ศ. 1987 ศาลสูงสุดของสหรัฐก็ได้ขยายข้อยกเว้นเพราะเหตุ Good faith นี้ ออกไปใช้กับการจับและค้น โดยไม่มีหมาย ซึ่งไม่มี Probable Cause ที่จะจับหรือค้น โดยไม่มีหมายอันเป็นการจับหรือค้นโดยมิชอบ แต่เจ้าพนักงานตำรวจเชื่อโดยสุจริตว่า มี Probable Cause ที่จะกระทำการได้ศาลสูงสุดในคดี Illinois v. Krull ตัดสินว่าเข้าข้อยกเว้นให้รับฟังได้ (จรัญ ภักดีธนากุล, 2546, หน้า 24)

ง. หลักความชอบด้วยกฎหมายของการคุมขัง หลักนี้ถือกำเนิดในประเทศอังกฤษ เมื่อสมัยราชวงศ์สจวร์ต แต่เดิมใช้เป็นเครื่องมือของศาลที่จะปลดปล่อยนักโทษทางการเมืองที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับพระมหากษัตริย์ ขณะนี้มีใช้กันกว้างขวางจนเป็นสัญลักษณ์ของการปฏิบัติการทางตุลาการในการปกป้องคุ้มครองเสรีภาพของราษฎร กฎหมายนี้จึงเรียกกันว่า Great Writ

การสืบหาข้อเท็จจริงที่จะชี้ขาดความชอบด้วยกฎหมายของการคุมขังโดยกระบวนการของหมายฮาบัส คอร์ปัส (Habeas corpus) นี้ มีขอบเขตกว้างขวางจนผ่อนคลายเป็นข้อยกเว้นหลักกฎหมายที่ใช้กันอยู่หลายประการ เช่น กรณีที่ศาลตัดสินคดีถึงที่สุดแล้ว ซึ่งโดยหลักแล้วจะรื้อฟื้นขึ้นมาอีกไม่ได้ แต่โดยกระบวนการของหมายฮาบัส คอร์ปัส กรณีเหล่านี้ก็ยังสามารถให้มีการสืบค้นหาข้อเท็จจริงในหลายกรณีได้ เช่น กรณีที่ตัดสินคดีให้จำคุกเป็นศาลที่ไม่มีเขตอำนาจ แม้ศาลจะตัดสินเด็ดขาดแล้ว ก็ยังขอให้มีการใช้กระบวนการนี้ได้ กรณีทำนองนี้จะเอาหลักทั่วไปต่าง ๆ

มาอ้างไม่ได้ เช่น ไม่สามารถอ้างว่าเมื่อศาลตัดสินคดีขาดไปแล้ว จะมาเปลี่ยนแปลงคำพิพากษานอกจากการอุทธรณ์ฎีกาไม่ได้ ผิดถูกต้องใช้วิธีเยียวยาอย่างอื่น เช่น โดยการอภัยโทษ หรือออกกฎหมายนิรโทษกรรม เป็นต้น เป็นหมายที่บังคับแก่ฝ่ายบริหาร โดยมีหลักอยู่ว่า ไม่ว่าเรื่องอะไรที่เกี่ยวกับเสรีภาพของราษฎร การกระทำของราชบัลลังก์ก็ดี จะต้องอยู่ภายใต้การสอดส่องดูแลและการควบคุมนี้ก็คือ การสอดส่องดูแลและการควบคุมโดยหมายฮาบิัส คอร์ปัส นั่นเอง มีการสวดตีความนี้ด้วยคำกล่าวต่าง ๆ เช่น มีการกล่าวกันว่า “ราษฎร ไม่ว่าจะต่ำต้อยอย่างไร แต่โดยกระบวนการของหมายฮาบิัส คอร์ปัส นี้ ราษฎรดังกล่าวก็มีเอกสิทธิเหมือนกันที่จะได้รับการประกันเสรีภาพจากการใช้อำนาจของรัฐ โดยสถาบันตุลาการ”

คำภาษาลาตินว่า Habeas Corpus นี้แปลเป็นภาษาอังกฤษตามตัวอักษรว่า “Have the Body” ความหมายเป็นภาษาไทย คือ “มีตัวบุคคลมา” คือการสั่งให้ผู้คุมขังคนอื่นเอาตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลและอธิบายว่าผู้คุมขังอาศัยอำนาจใดคุมขังผู้ถูกคุมขังอยู่ เป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่จะปลดปล่อยการหน่วงเหนี่ยวกักขังโดยมิชอบด้วยกฎหมาย (อุคม วัฒนธรรม, 2548, หน้า 22)

ในประเทศคอมมอนลอว์ ถือว่า หมายนี้ได้รับการนิยมชมชอบว่าดีที่สุด และเป็นการพิทักษ์คุ้มครองเสรีภาพของบุคคลที่เพียงพอเพียงอย่างเดียว ในสหรัฐอเมริกามีการบัญญัติหลักนี้ในรัฐธรรมนูญดังนี้ “เอกสิทธิแห่งหมายฮาบิัส คอร์ปัส จะไม่ถูกชะลอลงไปเว้นแต่ในกรณีกบฏ หรือการโจมตีทางทหารที่จำเป็นต้องชะลอไปเพื่อความปลอดภัยสาธารณะ”

กระบวนการขอหมายฮาบิัส คอร์ปัส ในสหรัฐอเมริกาคล้ายกับกระบวนการตามมาตรา 240 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 จุดเริ่มต้นคือ คำขอบุคคลที่ถูกคุมขังหรือคนอื่นในนามของผู้ถูกคุมขังจะยื่นคำขอหมายฮาบิัส คอร์ปัส ต่อศาลหรือผู้พิพากษา คำขอนี้อาจถูกปฏิเสธหรืออนุญาต การอนุญาตมิใช่หมายความว่าผู้ถูกคุมขังจะถูกปล่อย ขึ้นตอนนี้เป็นเพียงขั้นตอนเบื้องต้นเท่านั้น การพิจารณาจริง ๆ ยังไม่เริ่มจนกว่าจะมีการอนุญาตตามขอ คำขอจะต้องระบุชื่อหรือรูปพรรณสัณฐานของผู้ถูกคุมขัง เหตุที่ถูกคุมขังถ้าทราบ และเหตุผลที่ทำให้การคุมขังเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย คำขอจะถูกปฏิเสธถ้าไม่ต้องด้วยข้อบังคับเกี่ยวกับแบบ ถ้าไม่ได้ยื่นต่อศาลหรือผู้พิพากษาที่มีอำนาจ หรือถ้าไม่ระบุข้อเท็จจริงที่เพียงพอที่จะทำให้ศาลสามารถปล่อยผู้ถูกคุมขัง แต่ถ้าคำขอได้กระทำตามแบบยื่นต่อศาลหรือผู้พิพากษาที่มีอำนาจและระบุข้อเท็จจริงที่ถ้าเป็นความจริงแล้วจะทำให้ผู้ถูกคุมขังมีสิทธิได้รับการปลดปล่อย คำขอจะได้รับการอนุญาต ในจุดนี้ศาลหรือผู้พิพากษาเกือบไม่มีดุลพินิจ

หมายฮาบิัส คอร์ปัส จะออกแก่ผู้คุมขังและสั่งให้ผู้คุมขังนำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลตามเวลาที่กำหนดพร้อมกับหมายที่มีส่วนหนึ่ง แสดงว่าผู้ถูกคุมขังกระทำอย่างไรต่อผู้ถูกคุมขัง คือแสดงว่าผู้คุมขังหน่วงเหนี่ยวกักขังผู้ถูกคุมขังอยู่หรือไม่ และถ้าหน่วงเหนี่ยวกักขังอยู่โดยอาศัยอำนาจใด

(อุดม วัตตธรรม, 2548, หน้า 23)

ถ้าผู้คุมขังไม่สามารถแสดงถึงอำนาจที่ชอบด้วยกฎหมายสำหรับการคุมขังนั้น ศาลจะมีคำสั่งให้ปล่อยตัวผู้ถูกคุมขัง ถ้าผู้คุมขังกล่าวถึงเหตุในการหน่วงเหนี่ยวกักขัง ข้อเท็จจริงที่ได้แย้งกัน จะถูกชี้ขาดในการพิจารณา หลังจากนั้นศาลหรือผู้พิพากษาจะชี้ขาดว่าการหน่วงเหนี่ยวกักขังชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ถ้าปรากฏว่าการคุมขังไม่ชอบด้วยกฎหมาย ศาลก็จะสั่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังไป (วิชัย วิวิตเสวี, 2547)

แนวคิดความเป็นมาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในอดีต

1. แนวคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติและสิทธิตามธรรมชาติ

การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นมานานแล้วตั้งแต่สมัยกรีกและโรมัน ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ค้นหาหลักประกันคุ้มครองสิทธิของประชาชนมิให้ถูกละเมิดโดยอำนาจของรัฐ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นแนวความคิดที่จะจำกัดอำนาจของรัฐนั่นเอง เพราะในสมัยโบราณการปกครองรัฐยังไม่มีแบ่งแยกอำนาจตามระบอบประชาธิปไตย ไม่มีการจัดทำรัฐธรรมนูญเพื่อกำหนดรับรองสิทธิ เสรีภาพของประชาชนผู้อยู่ใต้อำนาจการปกครอง ไม่มีการกำหนดขอบเขตอำนาจของรัฐ การบริหารประเทศทั้งหมดขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้ปกครองรัฐที่จะใช้สิทธิหรือจำกัดสิทธิของประชาชนตามที่เห็นสมควร จึงเกิดการย่ำยีละเมิดสิทธิประชาชนได้ตามอำเภอใจก่อให้เกิดความทุกข์ยากแก่ประชาชน (อุดม วัตตธรรม, 2548, หน้า 6)

จากเหตุผลในการจำกัดอำนาจรัฐดังกล่าวข้างต้น จึงเกิดแนวความคิดในเรื่องของ “กฎหมายธรรมชาติ” (Natural law) และสิทธิตามธรรมชาติ (Natural right) เพื่อใช้เป็นข้อกล่าวอ้างต่อสู้กับอำนาจของรัฐหรือผู้ปกครองรัฐ ซึ่งมีอำนาจเด็ดขาดในการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จปกครองประชาชน ทั้งอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ

ก. กฎหมายธรรมชาติ (Natural law)

แนวความคิดในเรื่องกฎหมายตามธรรมชาตินั้น ถือว่ากฎหมายขึ้นอยู่กับเหตุผลที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาแต่ดั้งเดิมและเป็นความคิดในทาง “อุดมคติ” โดยแท้ โดยผู้มีอำนาจแห่งรัฐไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามอำเภอใจ และอิทธิพลของความคิดดังกล่าว ได้มีผลทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้มีการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนติดตามมา จนกระทั่งเกิด “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ” ในปัจจุบัน (กุลพล พลวัน, 2544, หน้า 245-246)

จุดสำคัญที่สุดของกฎหมายธรรมชาติ คือ ความเชื่อที่ว่าเหนือ “อำนาจสูงสุด” ของมนุษย์ยังมีสิ่งอื่นอีก สิ่งนั้นก็คือ ธรรมชาติและเหตุผล เมื่อสิ่งใดเป็นสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติของมนุษย์อยู่แล้ว ใครก็ตามหาอาญาใช้อำนาจลบล้างได้ไม่ และการใช้อำนาจที่ดี ต้องอยู่บนหลักเหตุผลตามธรรมชาติ มิใช่อยู่บนอำเภอใจของบุคคล (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2545, หน้า 64) ลักษณะสำคัญของ

กฎหมายธรรมชาติ คือ เป็นกฎหมายที่ใช้โดยไม่จำกัดเวลา ไม่มีขอบเขตในด้านสถานที่ของการบังคับใช้ และอยู่เหนือกฎหมายของรัฐ หากรัฐออกกฎหมายขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติแล้ว ย่อมจะไม่มีผลบังคับใช้ (เสียงชัย สุมิตรวสันต์, 2537, หน้า 12)

ข. สิทธิตามธรรมชาติ (Natural rights)

แนวความคิดในเรื่อง “สิทธิตามธรรมชาติ” นับเป็นผลสืบเนื่องมาจากกฎหมายธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องของอุดมคติเช่นกัน สรุปได้ว่าเป็นความคิดที่ถือว่า “มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน และพระเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมาโดยให้สิทธิบางอย่างแก่มนุษย์ สิทธิเหล่านี้ไม่อาจโอนให้แก่กันได้และไม่มีใครจะล่วงละเมิดได้ ซึ่งได้แก่ สิทธิในชีวิตเสรีภาพ และสิทธิที่จะหาความสุข รัฐทั้งหลายจะต้องกระจายอำนาจเพื่อให้เพื่อนมนุษย์มีสิทธิเหล่านี้ได้อย่างเต็มที่ วิธีการเช่นนี้ทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมอย่างสันติและมีความสุข” (กุลพล กุลวัน, 2544, หน้า 247)

2. แนวคิดเรื่องต่อต้านอำนาจนิยม

อำนาจปกครองที่กดขี่เอาเปรียบประชาชนมีความเข้มข้นขึ้นมากในช่วงยุคกลางของยุโรป จนกระทั่งเกิดการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองการสังคมซึ่งถือว่ามีความสำคัญมากทางประวัติศาสตร์ จากการที่พวกขุนนางที่ถือครองที่ดินในประเทศอังกฤษ ในยุคสมัยกลางรวมตัวกันเรียกร้องให้กษัตริย์ ทรงพระนามว่า พระเจ้าจอห์น พระราชทานกฎบัตรชื่อว่า “แมกนา คาร์ตา (Magna Carta) เมื่อ ค.ศ. 1215 (พ.ศ. 1758) รับรองว่าจะทรงปกครองโดยยุติธรรม ไม่ตัดสินคดีโดยเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่เก็บภาษีที่แพงเกินไป เป็นต้น ประกอบกับในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ซึ่งถือได้ว่า “แมกนา คาร์ตา” เป็นบทบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรฉบับแรกของประเทศอังกฤษ และของโลกที่มีการกำหนดอำนาจหน้าที่ผู้ปกครองและสิทธิเสรีภาพของผู้ที่อยู่ใต้ปกครองหากนับในระดับประเทศ ก่อนจะเกิดความร่วมมือกันขึ้นในระหว่างประเทศระดับสากลด้วยข้อตกลงอื่น ๆ ในเวลาต่อมา (สิทธิมนุษยชน, ประวัติความเป็นมาของ ขบวนการสิทธิมนุษยชน, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 32, 2551) เพราะการที่ประชาชนได้รับความรู้มีการศึกษามากขึ้น เกิดการคิดค้นและหาวิธีการต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ต่อต้านระบบศักดินาสวามิภักดิ์ และการมีอำนาจล้นเหลือของกษัตริย์และพวกพระซึ่งมีนักคิดนักเขียนที่สำคัญในการเสนอแนวคิดต่อต้านอำนาจการปกครองในขณะนั้นก็คือ

John Locke (1632-1704) นักปรัชญาชาวอังกฤษมีแนวความคิดว่าทุกคนเกิดมามีความเท่าเทียมกันและเสมอภาคกัน ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ รัฐ ซึ่งหมายถึงผู้ปกครองทุกระดับจะใช้อำนาจตามอำนาจใจไม่ได้ John Locke ยังคัดค้านระบบกษัตริย์และการมีอำนาจของพวกพระ เพราะไม่เชื่อว่ากษัตริย์และพระมีอำนาจเหนือผู้อื่น ได้โดยไม่ได้รับความยินยอมจากประชาชน และนอกจากแนวความคิดดังกล่าวแล้ว John Locke ยังเสนอว่าอำนาจในการปกครองประเทศนั้นไม่ควรมีอำนาจ

อยู่ที่กษัตริย์เพียงอำนาจเดียว แต่อำนาจในการปกครองประเทศนั้นควรมี 3 อำนาจ คือ อำนาจในการออกกฎหมาย อำนาจในการบริหาร และอำนาจในการทำสงครามและสัญญากับต่างประเทศ เหตุผลที่ John Locke ได้เสนอแนวความคิดในการแบ่งแยกอำนาจเป็น 3 อำนาจดังกล่าวก็เพื่อไม่ต้องการให้อำนาจปกครองอยู่ที่บุคคลเดียว ซึ่งทำให้เป็นเผด็จการได้ แต่ถ้าอำนาจทั้ง 3 แยกจากกัน สามารถตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันได้เพื่อที่จะไม่ให้อำนาจใดอำนาจหนึ่งใช้อำนาจมากเกินไป เพราะจะทำให้ประชาชนเดือดร้อน ถ้าอำนาจใช้ได้มากเกินไปอีกอำนาจหนึ่งสามารถควบคุมและตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นการป้องกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน (อุดม วัตตธรรม, 2548, หน้า 7-8)

หลักการดังกล่าวมีจุดประสงค์ที่จะต้องป้องกันการใช้อำนาจมากเกินไปจนขอบเขตของผู้ปกครอง ทั้งนี้เนื่องจากการปกครองของกษัตริย์ในระยะที่ผ่านมาปัญหาอยู่ที่ผู้ปกครองใช้อำนาจได้ตามอำเภอใจ ประชาชนขาดวิธีการที่จะป้องกันการใช้อำนาจอย่างไร้ขอบเขตของผู้ปกครอง ซึ่งก่อนที่จะเกิดแนวความคิดของ John Locke นี้ หลักการควบคุมการใช้อำนาจของผู้ปกครอง ยังไม่มีหลักการใดเด่นชัด การใช้อำนาจเป็นลักษณะของอำนาจนิยมที่ผู้ปกครองในทุกระดับใช้อำนาจอย่างสิ้นเหลือ การใช้อำนาจและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นไปตามความต้องการของผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ ที่จะกำหนดขึ้นเพื่อความสะดวกในการปกครองของตนเป็นสำคัญ

แนวความคิดของ John Locke เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาการใช้อำนาจของผู้ปกครองซึ่งเป้าหมายหลักก็คือการรักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่จะไม่ถูกรบกวนจากการใช้อำนาจของผู้ปกครองโดยขาดความเป็นธรรม

หลังจากที่ John Locke ได้เสนอแนวความคิดดังกล่าวแล้วได้รับการตอบรับจากประชาชน และนักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ชื่อ Montesquieu (1689-1755) ได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติม โดยเฉพาะการแบ่งแยกอำนาจ Montesquieu มีความเห็นว่าการแบ่งแยกอำนาจเป็นหลักการที่จะป้องกันแก้ไขการใช้อำนาจอย่างไร้ขอบเขตของผู้ปกครองได้ และจะทำให้ประชาชนมีสิทธิและมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจ ทั้งนี้ เพราะอำนาจแต่ละอำนาจจะควบคุมซึ่งกันและกันไม่ให้มีอำนาจเด็ดขาดอยู่ที่คน ๆ เดียว ดังเช่น การปกครองที่ผ่านมา และอำนาจทั้ง 3 อำนาจที่ Montesquieu เสนอก็คือ

อำนาจนิติบัญญัติ มีหน้าที่ในการบัญญัติกฎหมายและอำนาจนิติบัญญัตินี้มาจากตัวแทนของประชาชน หมายความว่า ประชาชนเลือกตัวแทนขึ้นมากลุ่มหนึ่งเพื่อใช้อำนาจในการบัญญัติกฎหมายให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน ฉะนั้น การบัญญัติกฎหมายมาบังคับใช้กับประชาชนไม่ได้มาจากความต้องการของผู้ปกครอง แต่ต้องมาจากความต้องการของประชาชน ซึ่งจากหลักการนี้จะเห็นว่าอำนาจการปกครองมาจากประชาชนโดยผ่านตัวแทนให้มาใช้อำนาจนั้น

ในขณะที่เดิมนั้นประชาชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้อำนาจปกครองเลย การบัญญัติกฎหมายเป็นไปตามความต้องการของผู้ปกครองเป็นสำคัญ ดังนั้น หลักการแบ่งแยกอำนาจจึงเป็นหลักการหนึ่งที่รักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน

อำนาจบริหาร ทำหน้าที่ในการบริหารการปกครอง แต่การบริหารการปกครองตามแนวทางของ John Locke และ Montesquieu นี้ จะต้องมียุทธศาสตร์ให้อำนาจไว้และกฎหมายที่ให้อำนาจและหน้าที่ไว้เป็นกฎหมายที่มาจากฝ่ายนิติบัญญัติ คือ มาจากตัวแทนของประชาชนตามความต้องการของประชาชน (วิชัย สังข์ประไพ, 2545, หน้า 11-14)

อำนาจตุลาการ มีหน้าที่ในการใช้กฎหมายที่ฝ่ายนิติบัญญัติ บัญญัติไว้ให้เป็นไปตามจุดประสงค์ของฝ่ายนิติบัญญัติก็คือจุดประสงค์ของประชาชน ฝ่ายตุลาการจะใช้อำนาจเบี่ยงเบนไปจากความต้องการของประชาชนไม่ได้

แนวคิดเรื่องการตรวจสอบและควบคุมการใช้อำนาจตามหลักนิติรัฐหรือนิติธรรม คำว่า นิติรัฐนั้นใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “รัฐอำนาจ” หรือรัฐที่ถืออำนาจเป็นใหญ่ นิติรัฐ ก็คือรัฐที่กำหนดเป็นเป้าหมายที่จะคุ้มครองเสรีภาพและประกันความเป็นธรรมภายในรัฐและในขอบเขตที่รัฐสามารถแผ่อิทธิพลเข้าไปถึง การใช้อำนาจรัฐจะกระทำโดยกฎหมายหรืออาศัยอำนาจตามกฎหมายเท่านั้น (บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, 2535, หน้า 157)

ความเป็นนิติรัฐต้องมีทั้งในแง่ของรูปแบบและเนื้อหา กล่าวคือ กฎหมายที่ออกมาต้องมีการดำเนินการตามรูปแบบที่รัฐธรรมนูญกำหนดและเนื้อหาต้องสอดคล้องกับหลักการต่าง ๆ ในการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน เจตนารมณ์ทางประวัติศาสตร์เริ่มแรกของหลักนิติธรรม เป็นการเข้าถึงกลไกของรัฐให้มีความเป็นกลางในคุณค่าของตัวเอง ใช้ดุลพินิจแทรกแซงกิจการของเอกชนน้อยที่สุด โดยประกันความเป็นอิสระของศาลและให้ความเสมอภาคในทางกฎหมาย (จรัญ โฆษณานันท์, 2475)

หลักนิติธรรมในปัจจุบัน หมายถึงหลักแห่งกฎหมายที่เทิดทูนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยอมรับนับถือสิทธิเสรีภาพแห่งมนุษย์ทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขามนุษย์ให้พ้นจากลัทธิตหารราชย์ หากมีข้อพิพาทใด ๆ เกิดขึ้นไม่ว่ารัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกัน ศาลสถิตยุติธรรมเท่านั้นที่มีอำนาจอิสระและเด็ดขาดในการตัดสินข้อพิพาทนั้นตามกฎหมายของบ้านเมือง (ชานินทร์ กรีวิเชียร, 2505, หน้า 767)

เฉพาะอย่างยิ่ง หลักประกันเสรีภาพของปัจเจกชน ในเรื่องการคุ้มครองมิให้มีการจับกุมคุมขังตามอำเภอใจ จะต้องมียุทธศาสตร์กำหนดให้ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้นำตัวผู้ถูกจับไปพบศาลภายในกำหนดเวลาสมควร เพื่อให้ศาลได้ตรวจสอบเหตุผลที่แท้จริงของการจับกุมได้ หลักการที่ว่าปัจเจกชนจะถูกคุมขังได้ก็แต่โดยการตัดสินของศาลนี้ได้กลายเป็นสาระสำคัญของการปกครอง

แบบนิติรัฐ (บุญศรี มีวงศ์โฆษ, 2535, หน้า 43)

3. มาตรฐานสากลในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา

องค์การสหประชาชาติให้การรับรองสิทธิมนุษยชนทางอาญาไว้เป็นมาตรฐานสากลโดยบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) และต่อมามาตรฐานดังกล่าวได้รับการบัญญัติรับรองสิทธิของภูมิภาคและองค์กรต่าง ๆ ของสิทธิมนุษยชน ได้แก่ The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms 1950, The American Convention on Human Rights 1969 เป็นต้น (ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, 2538, หน้า 10)

สาระสำคัญของมาตรฐานสากลในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา มีดังนี้

1. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กำหนดมาตรฐานเรื่องนี้ไว้ในข้อ 9 ว่า บุคคลใดจะถูกจับ กักขัง หรือเนรเทศโดยพลการไม่ได้ (นพนธิ สุริยะ, ม.ป.ป. อ้างถึงใน ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, 2538, หน้า 10)

2. กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง ได้รับรองสิทธิดังกล่าวไว้ในข้อ 9 ซึ่งกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันการใช้อำนาจจับหรือกักขังโดยพลการ ดังนี้

(ก) บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพ และความมั่นคงของตน บุคคลใดจะถูกจับกุม หรือคุมขังโดยพลการมิได้ บุคคลใดจะถูกลดทอนเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้น โดยอาศัยกระบวนการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย (ข้อ 9.1)

(ข) บุคคลผู้ถูกจับกุมย่อมได้รับการแจ้งถึงเหตุผลในการจับกุม และการแจ้งข้อหาอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตน โดยพลัน ในเวลาที่มีการจับกุม (ข้อ 9.2)

(ค) บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวในข้อหาทางอาญาย่อมต้องถูกนำตัวไปศาล หรือเจ้าหน้าที่ผู้อื่นผู้มีอำนาจตามกฎหมาย โดยพลัน เพื่อให้ศาลได้ตรวจสอบและได้รับการพิจารณาภายในเวลาอันสมควร หรือได้รับการปล่อยตัว

มิให้ถือเป็นหลักทั่วไปว่า ระหว่างการพิจารณาคดีบุคคลจะต้องถูกคุมขังอยู่ แต่การปล่อยชั่วคราวจะกระทำเฉพาะที่มีหลักประกันว่าจะมีตัวผู้นั้น อยู่ในพิจารณาหรือการบังคับตามคำพิพากษา (ข้อ 9.3)

(ง) บุคคลใดที่ถูกลดทอนสิทธิเสรีภาพ โดยการจับกุมหรือควบคุมย่อมมีสิทธิร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลวินิจฉัยโดยไม่ชักช้าคือ ความชอบด้วยกฎหมายของการควบคุมผู้นั้น หรือหากมีการควบคุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายจะมีคำสั่งปล่อยตัวผู้นั้น (ข้อ 9.4)

(จ) บุคคลใดที่ตกเป็นผู้ถูกจับหรือควบคุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทน (ข้อ 9.5)

จะเห็นได้ว่า ตามกติกาดังกล่าวข้างต้นได้กำหนดมาตรการควบคุมการใช้อำนาจของรัฐที่จะจับกุม คุมขังบุคคลว่าจะต้องทำภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด และได้รับการตรวจสอบโดยองค์กรศาล หรือเจ้าพนักงานถึงเหตุที่จับในทันทีที่จะถูกจับ และมีสิทธิร้องขอต่อศาลให้ตรวจสอบความชอบธรรมของการจับหรือควบคุมได้ และมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนในกรณีการควบคุมกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมาย (อุดม วัฒนธรรม, 2548, หน้า 13-15)

4. การควบคุมตัวผู้ต้องหา ก่อนฟ้องคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ในการดำเนินคดีอาญาในปัจจุบัน เมื่อผู้ต้องหาถูกจับหรืออยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานตำรวจในข้อหาที่กล่าวอ้างว่าเป็นผู้กระทำความผิด ผู้ต้องหาจะถูกเจ้าพนักงานตำรวจควบคุมตัวหรือกักขังไว้ตั้งแต่ชั้นสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการ และชั้นศาล จนกว่าพนักงานอัยการจะมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้อง หรือศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด ผู้ต้องหาหรือจำเลยก็จะได้รับการปล่อยตัวและได้รับเสรีภาพในที่สุด

ก. จุดมุ่งหมายและความสำคัญของการควบคุมตัว

ในการดำเนินคดีอาญาในปัจจุบัน การใช้มาตรการบังคับของรัฐกับผู้ถูกกล่าวหาที่ยังมีความจำเป็น เพราะหากรัฐไม่อาจใช้มาตรการบังคับกับผู้ถูกกล่าวหาได้เลยแล้ว การดำเนินคดีอาญาของรัฐก็ย่อมไม่อาจกระทำได้ หรือยากต่อการที่รัฐจะดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหา นั้น การควบคุมตัวระหว่างคดีจึงอาจมีความจำเป็นที่ต้องกระทำ

การควบคุมตัวระหว่างคดีกับการเรียกและการจับเป็นเรื่องเดียวกัน กล่าวคือ การที่ต้องเรียกผู้ถูกกล่าวหา ก็เพราะกรณีมีความจำเป็นต้องได้ตัวผู้ถูกกล่าวหาเพื่อการใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะ เช่น เพื่อสอบสวนปากคำผู้ต้องหา และเมื่อได้ทำการสอบสวนปากคำผู้ต้องหาที่ได้เรียกมานั้นแล้ว ตามปกติก็ต้องปล่อยตัวผู้ต้องหานั้นไป และการที่ต้องจับบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็เพราะกรณีอาจมีความจำเป็นต้องเอาตัวบุคคลผู้นั้นมาไว้ในอำนาจรัฐ และเมื่อมีความจำเป็นต้องเอาตัวบุคคลผู้นั้นไว้ในอำนาจรัฐ ไม่มีหรือหมดไปในภายหลัง ก็ต้องปล่อยตัวผู้ถูกจับนั้นไปเช่นเดียวกัน

การเรียกและการจับหาใช่เหตุที่ก่อให้เกิดอำนาจควบคุมตัวระหว่างคดีแก่เจ้าพนักงานหรือศาลแล้วแต่กรณี แต่การควบคุมตัวระหว่างคดีจะต้องเกิดจากความจำเป็นในแง่ที่ว่า หากไม่ควบคุมหรือขังตัวผู้ต้องหาไว้ในระหว่างการดำเนินคดีของศาลแล้ว การดำเนินคดีของเจ้าพนักงานหรือการพิจารณาคดีของศาลแล้วแต่กรณี จะไม่อาจกระทำได้นั้น ซึ่งตามปกติกรณีย่อมมีความจำเป็นโดยนัยดังกล่าว เมื่อมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะหลบหนี หรือมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะไปก่อเหตุอันตรายประการอื่น (คณิต ฅ นคร, 2546, หน้า 246-247)

การควบคุมตัวระหว่างคดี คือ การจำกัดเสรีภาพในร่างกายหรือเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เปลี่ยนที่ทางของผู้ถูกกล่าวหาเพื่อเป็นหลักประกันสำหรับรัฐใน “การดำเนินคดีชั้นกำหนดคดี” (Erkenntnisverfahren) หรือเป็นหลักประกันสำหรับรัฐใน “การดำเนินคดีชั้นบังคับคดี” (Vollstreckungsverfahren) หรือเพื่อเป็นหลักประกันสำหรับรัฐทั้งสองประการที่กล่าวมาแล้ว ดังนี้ การควบคุมตัวระหว่างคดีจึงมีจุดมุ่งหมาย 3 ประการ คือ

1. เพื่อให้การสอบสวนดำเนินไปได้โดยเรียบร้อย
2. เพื่อประกันการมีตัวของผู้ต้องหาหรือจำเลย และ
3. เพื่อระงับการบังคับโทษ

ข. หลักเกณฑ์ในการควบคุมตัว

หมายจับหรือหมายขังบุคคลจะออกได้ต่อเมื่อ

1. มีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงที่มีอัตราโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ
2. มีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญาและมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะหลบหนีหรือไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุอันตรายประการอื่นด้วย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90 กำหนดไว้ว่า ในกรณีที่มีการอ้างว่าบุคคลใดต้องถูกคุมขังในคดีอาญาหรือกรณีอื่นใดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ผู้ถูกคุมขังเอง พนักงานอัยการหรือบุคคลอื่นใด เพื่อประโยชน์ของผู้ถูกคุมขัง มีสิทธิร้องขอต่อศาลท้องที่ที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญา ว่าการคุมขังเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย เมื่อมีคำร้องเช่นว่านี้ ให้ศาลดำเนินการได้ส่วนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าเห็นว่าคำร้องนั้นมีมูล ศาลมีอำนาจสั่งผู้คุมขังให้นำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลโดยพลัน และถ้าผู้คุมขังแสดงเป็นที่พอใจของศาลไม่ได้ว่าการคุมขังเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังไปทันที

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 71 เมื่อจับผู้ต้องหาหรือจำเลยได้แล้ว ในระยะใดระหว่างสอบสวน ได้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณา ศาลจะออกหมายขังผู้ต้องหาหรือจำเลยก็ได้

มาตรา 86 ห้ามมิให้ใช้วิธีควบคุมผู้ถูกจับเกินกว่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้เขาหนีเท่านั้น

มาตรา 87 ห้ามมิให้ควบคุมผู้ถูกจับไว้เกินกว่าจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี

ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม ว่าด้วยแนวปฏิบัติในการออกหมายขังในคดีอาญา พ.ศ. 2545 กำหนดไว้ว่า ข้อ 11 ก่อนออกหมายขังจะต้องปรากฏพยานหลักฐานเพียงพอที่ทำให้ศาลเชื่อได้ว่า

- ผู้ต้องหาหรือจำเลยน่าจะได้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงตามที่กฎหมายบัญญัติ แต่ในระหว่างที่ยังมิได้มีกฎหมายดังกล่าว ก็ควรถือแนวปฏิบัติในการใช้ดุลพินิจของศาลว่าหมายถึงความผิด

ที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินสามปี หรือ

- ผู้ต้องหาหรือจำเลยน่าจะได้กระทำความผิดอาญา และมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นน่าจะหลบหนี หรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น

ถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ศาลจะออกหมายจับนั้นเป็นผู้ซึ่งศาลได้ออกหมายจับไว้ หรือต้องขังตามหมายศาลอยู่แล้ว ไม่ว่าจะมิผู้ร้องขอหรือไม่ ศาลจะออกหมายจับผู้นั้นโดยไม่ต้องไต่สวนถึงเหตุแห่งการออกหมายตามวรรคหนึ่งก็ได้ เว้นแต่มีผู้กล่าวอ้างหรือปรากฏต่อศาลเองว่าไม่มีเหตุที่จะขังผู้นั้นต่อไป ก็ให้ศาลไต่สวนหรือมีคำสั่งได้ตามที่เห็นสมควร

จากข้อกฎหมายที่กล่าวมา สรุปหลักเกณฑ์ของการควบคุมได้ดังนี้

1. กฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมเป็นบทคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยแท้ เรามักเข้าใจกันว่าการควบคุมเป็นมาตรการเพื่อป้องกันปราบปรามอาชญากรรม หมายความว่า เมื่อจับตัวคนร้ายมาได้ต้องควบคุมตัวเขาไว้เพื่อไม่ให้เขาไปทำความผิด เพื่อไม่ให้หลบหนี กฎหมายที่บัญญัติให้ควบคุมได้ก็เขียนหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้ดีกว่าจะต้องนำมาให้ศาลพิจารณาถึงเหตุที่จะควบคุม โดยเร็ว คือ ต้องถูกนำตัวไปศาลภายใน 48 ชั่วโมง และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 90 ยิ่งเห็นชัดว่าให้ศาลที่มีเขตอำนาจพิจารณาคืออาญาเข้ามาตรวจสอบการควบคุมว่าเป็นการควบคุมโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ เพราะฉะนั้น บทบัญญัติเรื่องการควบคุม จึงเป็นการบัญญัติกลไกประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนทั้งสิ้น ซึ่งศาลไทยก็เดินตามหลักนี้มาแต่ต้น

2. การควบคุมต้องมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหากระทำความผิด ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 237 วรรคสอง (1) บอกว่าออกหมายจับบุคคลได้ต่อเมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญาร้ายแรง มีอัตราโทษตามที่กฎหมายกำหนดคือจะต้องมีเหตุเชื่อว่าเขากระทำความผิด ถ้าเขาไม่ได้กระทำความผิดจะควบคุมเขาไม่ได้ (จิรนิติ หะวานนท์, 2544, หน้า 54-55) ซึ่งระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยแนวปฏิบัติในการออกหมายจับ ข้อ 11 บัญญัติไว้ทำนองเดียวกันว่า ก่อนออกหมายจับจะต้องปรากฏพยานหลักฐานเพียงพอที่จะให้ศาลเชื่อว่า ผู้ต้องหากระทำความผิด และวรรคท้ายบัญญัติว่า "...เว้นแต่ มีผู้กล่าวอ้างหรือปรากฏต่อศาลเองว่า ไม่มีเหตุที่จะขังผู้นั้นต่อไป ก็ให้ศาลไต่สวนหรือมีคำสั่งได้ตามที่เห็นสมควร" ดังนั้น ในการฝากขังหากผู้ต้องหาคัดค้านว่าผู้ต้องหาไม่ได้กระทำความผิด กล่าวคือ พนักงานสอบสวนไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอว่าผู้ต้องหากระทำความผิด กรณีจึงเป็นการกล่าวอ้างว่าไม่มีเหตุที่จะขังผู้ต้องหาต่อไป ศาลก็ต้องไต่สวนในเรื่องดังกล่าวให้ได้ความชัดเจน หากปรากฏว่าพนักงานสอบสวนไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอให้ศาลเชื่อได้เช่นนั้น ศาลก็จะอนุญาตให้ฝากขังไม่ได้

3. มีเหตุอันควรเชื่อว่าหลบหนีหรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุอันตรายประการอื่นด้วย รัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 มาตรา 237 วรรคสอง (2) เขียนไว้ว่ามีหลักฐานตาม

สมควรว่าผู้ใช้นั้นน่าจะกระทำความผิดอาญาและมีเหตุอันสมควรเชื่อว่าผู้ใช้นั้นจะหลบหนีหรือไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น เหตุที่จะควบคุมมีตามนี้เท่านั้น ถ้าไม่ใช่เหตุตามนี้ควบคุมเขาไม่ได้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 28 กำหนดว่าบุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย และวรรคสองกำหนดว่าการจับและการคุมขังบุคคลจะกระทำไม่ได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ และมาตรา 29 กำหนดว่าการควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อมิให้มีผลหลบหนี อันเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา เพื่อควบคุมการใช้อำนาจของหน่วยงานของรัฐเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย และการกระทำที่จะไปกระทบกระเทือนสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่รัฐธรรมนูญให้การรับรองไว้ เช่น การควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ในอำนาจรัฐ การจับผู้ต้องหา การควบคุมตัวผู้ต้องหา การกักขังผู้ต้องหา และการปล่อยตัวผู้ต้องหา ซึ่งเป็นกระบวนการทางอาญาในชั้นสอบสวน เจ้าหน้าที่ต้องกระทำเพื่อความจำเป็นตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เท่านั้น

การควบคุมตัวผู้ต้องหาเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล โดยรัฐต้องคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลก่อนเสมอ และการควบคุมตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐต้องปฏิบัติตามที่กฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้ ดังนั้น การออกหมายจับผู้ต้องหาหรือจำเลย การควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย ต้องเป็นกรณีที่น่าเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหลบหนี หรือไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือกรณีที่ดีมีมูลว่าการกระทำของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นความผิด และมีเหตุจำเป็นและสมควร เช่นผู้ต้องหาหรือจำเลยจะก่ออันตรายโดยไปกระทำความผิดซ้ำ กรณีจึงมีความจำเป็นที่จะออกหมายจับ ควบคุมหรือขังผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อดำเนินคดีต่อไป

ในการดำเนินคดีอาญา รัฐจำเป็นต้องใช้มาตรการควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ในอำนาจรัฐเพื่อประโยชน์ในการดำเนินคดี และเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม และเนื่องจากการควบคุมตัวบุคคลมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตตามปกติของบุคคล เพราะเป็นการลดทอนสิทธิและเสรีภาพอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล ดังนั้น การจะใช้มาตรการบังคับต้องมีเหตุอันสมควร และตามความจำเป็นตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เท่านั้น เช่น กรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้เพื่อที่จำเอาตัวผู้ต้องหามาลงโทษ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 กำหนดไว้ว่าห้ามมิให้ควบคุมตัวผู้ถูกจับไว้เกินกว่าจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี และอำนาจในการควบคุมผู้ต้องหาควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ว่าได้กระทำผิดทางอาญาโดยการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาให้ตกอยู่ในอำนาจการควบคุมของเจ้าพนักงาน และเป็นการจำกัดที่อยู่โดยให้อยู่ในสถานที่ที่รัฐกำหนดไว้ ซึ่งการที่บุคคลถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพในชั้นสอบสวนและชั้นพนักงานอัยการยัง

ไม่ถือว่าเป็นการลงโทษผู้ต้องหา แต่อยู่ในขั้นตอนการสอบสวนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดี และเป็นขั้นตอนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา (มาลี ทองภูสวรรค์, 2524, หน้า 4) และก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล และส่งผลกระทบต่อชื่อเสียง ความเป็นอยู่ในสังคม โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง กำหนดให้ความคุ้มครองให้กระทำได้เท่าที่จำเป็น และคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ว่า ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้ เป็นบทบัญญัติที่กำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการเพื่อแสวงหาความจริงในคดี และในชั้นสอบสวน เจ้าพนักงานตำรวจมีหน้าที่ในการจับกุม ควบคุมผู้ต้องหา ต้องกระทำตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด เพราะมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข ของประชาชนโดยตรง

การใช้อำนาจรัฐในการควบคุมตัวผู้ต้องหาที่ถือว่ากระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลแล้ว แต่เมื่อพิจารณาถึงขั้นตอนในการดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนของตำรวจจนถึงชั้นพิจารณาลำนวนสั่งฟ้อง สั่งไม่ฟ้อง ของอัยการ ยืนยันว่าเป็นมาตรการในคดีอาญาที่มีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลมากยิ่งขึ้น เพราะสามารถควบคุม คุมขัง นอกเหนือจากอำนาจตามกฎหมาย ในชั้นสอบสวน ไม่เกิน 48 ชั่วโมงแล้ว ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 ยังสามารถขออำนาจศาลเพื่อฝากขังได้อีก ในกรณีมีเหตุสุดวิสัยหรือเหตุจำเป็นอื่นที่ไม่อาจก้าวล่วงได้ ทำให้ผู้ที่ถูกคุมขังที่เป็นผู้บริสุทธิ์ที่ปรากฏหลักฐานภายหลังว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด ต้องได้รับผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพมากที่สุดขั้นตอนหนึ่ง

ซึ่งมีรายละเอียดและระยะเวลาในการขออำนาจศาลฝากขัง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 ดังต่อไปนี้

การฝากขังผู้ต้องหาในความผิดลหุโทษที่อยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลแขวง อยู่อำนาจของศาลแขวงให้ศาลอนุญาตให้ฝากขังครั้งละ 6 วัน แต่ไม่เกิน 5 ครั้ง

การฝากขังกรณีความผิดที่สูงกว่าความผิดลหุโทษ และมีใช่เป็นคดีในอำนาจพิจารณาของศาลแขวงแล้ว หลังจากผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวไว้ในอำนาจของเจ้าพนักงานครบสี่สิบแปด ชั่วโมง ถ้าศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า เจ้าพนักงานมีเหตุจำเป็นที่จะต้องควบคุมตัวผู้ต้องหาต่อไป เพื่อให้การสอบสวนเสร็จสิ้น หรือเหตุจำเป็นอย่างอื่น ตามจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการควบคุมตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐแล้ว ศาลอาจอนุญาตสั่งขังหรือออกหมายขังผู้ต้องหาระหว่างสอบสวนไม่เกินกำหนดเวลาตามประเภทของความผิด แต่ทั้งนี้ ศาลจะต้องถามผู้ต้องหาก่อนว่ามีข้อคัดค้านหรือไม่ และอาจเรียกพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนมาชี้แจงเหตุจำเป็น หรืออาจเรียกพยานหลักฐานมาประกอบการพิจารณาก่อนที่จะอนุญาตให้ขังผู้ต้องหาระหว่างสอบสวนได้

โดยกำหนดเวลาที่ศาลจะอนุญาตให้ขังได้นั้นพิจารณาตามอัตราโทษดังนี้

(1) ในกรณีความผิดอาญาที่ได้กระทำการ มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินห้าร้อยบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ ศาลมีอำนาจสั่งขังได้ครั้งเดียว มีกำหนดไม่เกิน 7 วัน

(2) ในกรณีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินกว่าหกเดือน แต่ไม่ถึงสิบปี หรือปรับเกินกว่าห้าร้อยบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติดกันแต่ครั้งหนึ่งต้องไม่เกิน 12 วัน และรวมกันทั้งหมดต้องไม่เกิน 48 วัน

(3) ในกรณีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไป จะมีโทษปรับ หรือไม่ก็ตาม ศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติด ๆ กันได้ แต่ครั้งหนึ่งต้องไม่เกิน 12 วัน และรวมกันทั้งหมดต้องไม่เกิน 84 วัน

หากพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนมีเหตุจำเป็นและขอให้ศาลขังผู้ต้องหาต่อไป จะต้องนำพยานหลักฐานมาให้ศาลได้สวนจนเป็นที่พอใจด้วย และผู้ต้องหาจะแต่งตั้งทนายมาเพื่อแถลงข้อคัดค้าน และซักถามพยานในการไต่สวนนี้ก็ได้

ระยะเวลาในการสั่งขังผู้ต้องหาในระหว่างสอบสวน ศาลจะต้องสั่งขังเป็นครั้ง ๆ มิใช่สั่งขังได้รวดเดียว โดยพิจารณาตามเหตุจำเป็นแห่งพฤติการณ์คดีในแต่ละครั้งไป และเมื่อครบกำหนดระยะเวลาที่ศาลมีอำนาจสั่งขังแล้ว ซึ่งสูงสุดคือแปดสิบสี่วัน

จะเห็นได้ว่า กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานอกจากจะเป็นกฎหมายที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยแล้ว ยังเป็นกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอีกด้วย ดังนั้น การกระทำของรัฐที่เป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐจะกระทำได้อต่อเมื่อกรณีมีความจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เท่านั้น โดยพิจารณาซึ่งน้ำหนักกระห้วงประโยชน์ของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยกับสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลซึ่งขัดแย้งกัน การควบคุมคุมขัง ผู้ต้องหาไว้ในอำนาจรัฐเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แต่การกระทำดังกล่าวจึงเป็นข้อยกเว้นของหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น

เมื่อพนักงานสอบสวนได้ส่งสำนวนการสอบสวนคดีอาญาไปให้พนักงานอัยการเพื่อพิจารณาสั่งคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 143 แล้ว ต่อมาภายหลังพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี ถ้าผู้ต้องหาถูกควบคุมหรือขังอยู่ให้จัดการปล่อยตัว หรือขอให้ศาลปล่อยตัว และมีให้ทำการสอบผู้ต้องหาคนนั้นอีกตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญามาตรา 146 และมาตรา 147 จึงเห็นได้ว่าเมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องเด็ดขาดแล้ว เมื่อได้รับการปล่อยตัวเป็นอิสระจากการควบคุม ต้องถือว่าผู้ต้องหามีอิสระผู้กระทำความผิดอาญาหรือ

เป็นผู้บริสุทธิ์ ดังนั้น การที่บุคคลใดต้องถูกจับตกเป็นผู้ต้องหาและถูกคุมขังตามประมวลกฎหมาย
วิธีพิจารณาความอาญา โดยที่ตนมิได้เป็นผู้กระทำความผิดนั้น จึงได้รับผลกระทบจากการถูกจำกัด
สิทธิและเสรีภาพในการใช้ชีวิตอย่างปกติสุข ทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับจากสังคมและเสื่อมเสียชื่อเสียง
ไม่ต่างจากกรณีของจำเลย

บทที่ 3

ข้อกฎหมายในการพิจารณาและการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยและผู้ต้องหา ในคดีอาญา ตามกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทย

ในต่างประเทศให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล และในหลาย ๆ ประเทศได้มีกฎหมายเรื่องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่มีได้เป็นผู้ประกอบการคิด หรือเป็นผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับเสียหายจากการถูกดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของศาล กำหนดให้บุคคลนั้นมีสิทธิได้รับค่าทดแทนความเสียหาย โดยในแต่ละประเทศได้กำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการได้รับค่าทดแทนต่าง ๆ กันไป ซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษากฎหมายของประเทศต่าง ๆ ดังนี้

ประเทศญี่ปุ่น

ในประเทศญี่ปุ่นใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil law) หรือระบบประมวลกฎหมาย (Code law) โดยได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มประเทศทางยุโรป โดยเฉพาะประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสและประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเป็นต้นแบบ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงกฎหมายรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีอัยการทำหน้าที่เป็นผู้ฟ้องคดี

ต่อมาในปี พ.ศ. 2552 เริ่มมีการกำหนดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้ดุลพินิจเพื่อให้เกิดความผิดพลาดน้อยที่สุดในการตัดสินคดีในลักษณะของระบบลูกขุน โดยที่ประเทศญี่ปุ่นเรียกว่า The saiban-in system เพื่อเป็นการคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ โดยลูกขุนคณะลูกขุนมีจำนวน 6 คน ผู้พิพากษา จำนวน 3 คน รวมเป็นทั้งหมด 9 คน จะทำหน้าที่ในการตัดสินชี้ขาดในปัญหาข้อเท็จจริงว่าจำเลยผิดหรือไม่ผิดเท่านั้น จากนั้นเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษาที่จะปรับบทกฎหมายและลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ คณะลูกขุนทำหน้าที่ฟังพยานและตัดสิน ซึ่งจะเป็นคดีที่มีโทษอัตราสูง กระบวนการพิจารณาคดีของประเทศญี่ปุ่นมีจำนวนทั้งหมด 3 ชั้นศาล ประกอบด้วยศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา เมื่อเกิดอาชญากรรมขึ้น ตำรวจทำหน้าที่จับตัวผู้ต้องหา กรณีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้ที่บรรลุนิติภาวะแล้ว ต้องส่งผู้ต้องหาต่อไปยังพนักงานอัยการ แต่ถ้าผู้ต้องหาเป็นเยาวชน ตำรวจต้องส่งตัวไปยังศาลเยาวชนและครอบครัว เยาวชนกระทำความผิดบางกรณีอาจเข้าเงื่อนไขของกฎหมายที่กำหนดให้ส่งไปยังพนักงานอัยการได้ พนักงานอัยการก็จะใช้ดุลพินิจฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยหรือไม่ (ฉัตร สรอรรถ, 2555, หน้า 23)

กรณีที่ต้องหาผู้ต้องหาซึ่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาที่จะได้รับการพิจารณาว่าจะได้รับค่าทดแทนผู้ต้องหาหรือไม่ โดยกฎหมายที่นำมาใช้บังคับ คือ ระเบียบว่าด้วยการคุ้มครองผู้ต้องหาในคดีอาญา (The regulations for suspect's compensation)

กรณีที่พนักงานอัยการสั่งฟ้องผู้ต้องหาที่เป็นเยาวชนต้องส่งตัวไปฟ้องที่ศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งศาลจะพิจารณาว่าสมควรถูกสั่งคุมประพฤติหรือไม่ หากไม่คุมประพฤติ จำเลยที่เป็นเยาวชนนั้นจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทนให้แก่เยาวชน (Act on compensatiuon in relation to juvenile protection case) แต่หากผู้ต้องหาไม่ใช่เยาวชนและพนักงานอัยการสั่งฟ้องเป็นจำเลยในคดีอาญาแล้ว จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายค่าทดแทนความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา (The criminal compensation law) เมื่อมีการฟ้องคดีอาญาและศาลพิพากษาว่าไม่ได้กระทำความผิด หรือหากศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์พิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิด และต่อมาได้มีการดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่และพิพากษาว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดจะนำกฎหมายค่าทดแทนความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา (The crominal compensation law) มาใช้บังคับ อย่างไรก็ตามการที่กล่าวมา สามารถใช้กฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบละเมิดของเจ้าหน้าที่ (State redres act) เพื่อฟ้องคดีเรียกค่าสินไหมทดแทนความเสียหายต่อรัฐได้ (กชพร รังษีก โนดร, 2558, หน้า 53)

แนวคิดของประเทศญี่ปุ่นเกี่ยวกับสิทธิในการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญา เป็นกระบวนการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาไม่ใช่ระบบที่รับรองว่าพนักงานอัยการหรือศาลได้มีการกระทำละเมิดต่อจำเลย แต่เป็นระบบที่ถูกสร้างเพื่อใช้เงินภาษีในการเยียวยาแก่ผู้บริสุทธิ์ที่ต้องตกเป็นจำเลย จนถูกดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีอาญา ดังนั้น แม้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาจะใช้สิทธิเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาแล้ว ยังสามารถใช้สิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนได้อีก

กฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่นนั้น ปรากฏขึ้นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1931 ต่อมาภายหลังจากรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นฉบับที่ ค.ศ. 1946 ได้ประกาศใช้และมีการขยายขอบเขตการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานให้มากยิ่งขึ้น จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนฯ นั้นให้สมบูรณ์และครอบคลุมกรณีต่าง ๆ มากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญที่ให้การรับรองหลักการดังกล่าวไว้ในมาตรา 40 ซึ่งกำหนดให้บุคคลซึ่งถูกจับกุมโดยที่ตนเองมิได้เป็นผู้กระทำความผิดย่อมสามารถเรียกให้รัฐจ่ายค่าทดแทนแก่ตนได้ ซึ่งเรียกว่า “กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา” (ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, 2555)

กฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนในคดีอาญา (The criminal compensation law) ฉบับปัจจุบัน ได้มีการบัญญัติกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาขึ้นใหม่ในปี ค.ศ. 1950 ซึ่งเป็นกฎหมายที่กล่าวถึงทั้งในกรณีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังอยู่ก่อนศาลมี

คำพิพากษาและในกรณีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ดำเนินคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ โดยมีการแก้ไขเพื่อให้มีความเหมาะสมในการพิจารณาคำร้องขอค่าทดแทนของจำเลยในคดีอาญา โดยมีเงื่อนไข หลักเกณฑ์ และวิธีการ ดังนี้ (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, หน้า 63)

1. หลักเกณฑ์ เงื่อนไขเกี่ยวกับบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา

1.1 หลักเกณฑ์เงื่อนไขบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา ตามกฎหมายแบ่งเป็น 3 กรณี คือ

1.1.1 บุคคลที่ถูกควบคุมตัวหรือกักขังก่อนศาลมีคำวินิจฉัยคดี และภายหลังได้รับการพิจารณาตามกระบวนการพิจารณาปกติ หรือมีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ หรือมีการยื่นฎีกาในกรณีพิเศษว่ามีได้กระทำความผิด (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา ค.ศ. 1950 มาตรา 1 วรรคหนึ่ง) ซึ่งหมายถึงจำเลยในคดีอาญาที่ศาลได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดว่ามีได้กระทำความผิดตั้งแต่แรก

1.1.2 บุคคลที่ถูกควบคุมตัวหรือกักขังก่อนศาลมีคำวินิจฉัยคดี และถูกลงโทษทางอาญาแล้ว และภายหลังได้รับคำวินิจฉัยตามอุทธรณ์ที่ยื่นเมื่อพ้นกำหนดยื่นอุทธรณ์ หรือมีการรื้อฟื้นคดีขึ้นมาพิจารณาใหม่ หรือยื่นฎีกาในกรณีพิเศษว่ามีได้กระทำความผิด (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา ค.ศ. 1950 มาตรา 1 วรรคสอง) ซึ่งหมายถึง กรณีที่ศาลได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด แต่ภายหลังศาลได้มีคำวินิจฉัยให้เพิกถอนคำวินิจฉัยเดิม และได้มีคำวินิจฉัยใหม่ว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด

1.1.3 กรณีที่บุคคลถูกกักขังตามหมายเรียกของพนักงานอัยการเพื่อบังคับโทษทางอาญา หรือบุคคลซึ่งถูกระงับการบังคับโทษในทางอาญาและถูกควบคุมตัวไว้ เช่น กรณีที่บุคคลที่ต้องรับโทษต้องเข้ารับการรักษาพยาบาลเนื่องจากเป็นผู้วิกลจริตหรือบุคคลที่ถูกควบคุมตัว ณ สถานที่ตามกฎหมายฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และต่อมาภายหลังศาลได้มีคำวินิจฉัยว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา ค.ศ. 1950 มาตรา 1 วรรคสาม)

นอกจากนี้ กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา ค.ศ. 1950 ยังได้กำหนดข้อยกเว้นกรณีอื่น ๆ ไว้ด้วย ว่าให้ถือเป็นการควบคุมตัวหรือกักขังตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา ค.ศ. 1950 มาตรา 26) และให้ถือว่าเป็นการบังคับโทษโดยประเทศญี่ปุ่น (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา ค.ศ. 1950 มาตรา 27 และมาตรา 28) และยังรวมถึงกรณีที่ศาลยังมีได้มีคำวินิจฉัยว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด แต่ได้กำหนดข้อยกเว้นไว้ให้จำเลยมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาได้ มี 6 กรณี ดังนี้

(1) ในกรณีที่มีการควบคุมตัวก่อนที่ศาลจะมีคำวินิจฉัยคดีบุคคลใด ๆ ซึ่งมีได้เป็นผู้กระทำความผิด

ในกรณีที่บุคคลใด ๆ ถูกควบคุมตัวก่อนศาลมีคำวินิจฉัยคดี หรือถูกกักขังก่อนศาลมีคำวินิจฉัยคดี และต่อมาภายหลังศาลได้มีคำวินิจฉัยว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิด บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา

การควบคุมตัว หมายถึง การควบคุมตัวเป็นการชั่วคราวภายหลังจากที่มีการจับกุมหรือมีหมายเรียกผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิด

การกักขัง หมายถึง การควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดเป็นการต่อเนื่องเพื่อวัตถุประสงค์ในการบังคับโทษในทางอาญา

การควบคุมตัวหรือการกักขังนับตั้งแต่มีการจับกุมผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดจนถึงเวลาที่คำวินิจฉัยของศาลในคดีดังกล่าวถึงที่สุด เรียกว่า การควบคุมก่อนศาลมีคำวินิจฉัยคดี

(2) ในกรณีการบังคับโทษทางอาญากับบุคคลใด ๆ ซึ่งมีได้เป็นผู้กระทำความผิด (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, หน้า 65-68)

ในกรณีที่บุคคลใด ๆ ถูกบังคับโทษในทางอาญา และภายหลังศาลได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสอง)

ในเรื่องเกี่ยวกับโทษในทางอาญาตามกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบัน แบ่งโทษออกเป็น 7 ประเภท คือ

1. โทษประหารชีวิต
2. โทษจำคุกและให้ทำงานหนัก
3. โทษจำคุก
4. โทษปรับตั้งแต่ 10,000 เยน ขึ้นไป
5. โทษกักขัง
6. โทษปรับตั้งแต่ 1,000 เยน แต่น้อยกว่า 10,000 เยน
7. โทษริบทรัพย์สิน

โดยบุคคลที่ถูกบังคับโทษในทางอาญาอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่กล่าวมาข้างต้น ย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาตามเงื่อนไขของบทบัญญัติของกฎหมาย และในกรณีของการบังคับโทษทางอาญาในกรณีโทษประหารชีวิต หากจำเลยดังกล่าวถูกบังคับโทษทางอาญา กล่าวคือ ได้ถูกประหารชีวิตไปแล้ว กระบวนการในการดำเนินการเกี่ยวกับการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาตลอดจนการจ่ายค่าทดแทนในคดีอาญานั้น ย่อมไม่สามารถดำเนินการตามกระบวนการปกติได้ ซึ่งในเรื่องดังกล่าวกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาได้บัญญัติไว้เป็นพิเศษแตกต่างจากการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาในกรณีที่ยังมีชีวิตอยู่

(3) ในกรณีการควบคุมตัวที่มีใช้การบังคับโทษทางอาญากับบุคคลใด ๆ ซึ่งมีได้เป็นผู้กระทำความผิด (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, หน้า 66)

ในกรณีที่มีการควบคุมตัวตามหมายเรียกของเจ้าหน้าที่ตำรวจก่อนมีการบังคับโทษในทางอาญา หรือบุคคลซึ่งถูกระงับการบังคับโทษในทางอาญาและถูกควบคุมตัวไว้ เช่น ควบคุมตัวไว้เพื่อเข้ารับการรักษายาบาลเนื่องจากวิกลจริต หรือบุคคลซึ่งถูกควบคุมตัว ณ สถานที่ตามกฎหมายฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนั้นตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น บุคคลซึ่งถูกควบคุมตัวในกรณีดังกล่าวนี้มีใช้บุคคลซึ่งถูกบังคับโทษในทางอาญาจึงไม่อยู่ในบังคับของบทบัญญัติของกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสอง ดังนั้น เพื่อให้จำเลยซึ่งมีได้เป็นผู้กระทำความผิดซึ่งถูกควบคุมตัวดังกล่าวมีโอกาสได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาคด้วย กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสาม จึงได้บัญญัติว่าให้ถือว่าบุคคลดังกล่าวเป็นบุคคลซึ่งถูกบังคับโทษในทางอาญาด้วย ทั้งนี้ เพราะการถูกควบคุมตัวในสถานที่ควบคุมในกรณีต่าง ๆ ข้างต้นนั้น จำเลยที่มีได้เป็นผู้กระทำความผิดก็ถูกควบคุมตัวไว้ไม่ต่างจากการถูกควบคุมตัวในเรือนจำ การควบคุมตัวบุคคลตามหมายเรียกของเจ้าหน้าที่ตำรวจก่อนมีการบังคับโทษทางอาญาเพื่อการบังคับโทษในทางอาญานั้นเป็นไปตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 484 ถึงมาตรา 486 ส่วนกรณีบุคคลซึ่งถูกระงับการบังคับโทษทางอาญาและถูกควบคุมตัวไว้เพื่อเข้ารับการรักษายาบาลนั้นเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 481 และกรณีการควบคุมตัว ณ สถานที่ตามกฎหมายฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนั้นเป็นไปตามบทบัญญัติในกฎหมายฟื้นฟูผู้กระทำความผิดมาตรา 63 วรรคสองและวรรคสาม

กรณีแรก การควบคุมตัวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 484 ในกรณีที่ศาลมีคำวินิจฉัยให้ลงโทษ จำคุกและทำงานหนัก จำคุกหรือกักขังแก่จำเลยในคดีอาญา หากปรากฏว่าจำเลยในคดีดังกล่าวมิได้ถูกกักขังตัวไว้ แล้วให้พนักงานอัยการออกหมายเรียกตัวจำเลยเพื่อการบังคับโทษทางอาญา ในกรณีที่จำเลยในคดีดังกล่าวได้หลบหนีไปแล้วหรือเกรงว่าจะทำการหลบหนี ให้พนักงานอัยการออกหมายจำคุกหรือมีคำสั่งไปยังพนักงานสอบสวนให้ออกหมายจำคุกได้ทันที ในกรณีดังกล่าวนี้ หากได้ตัวจำเลยมาแล้วย่อมสามารถดำเนินการควบคุมตัวจำเลยดังกล่าวได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 485 นอกจากนี้ ในกรณีที่จำเลยในคดีดังกล่าวไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง พนักงานอัยการสามารถร้องขอให้อัยการสูงสุดออกหมายจำคุกได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 486 และเมื่อได้ออกหมายจำคุกแล้ว ในกรณีที่มีการควบคุมตัวจำเลยโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อการดำเนินการบังคับโทษในทางอาญากับจำเลย เช่น กรณีการนำตัวจำเลยไปยังเรือนจำซึ่งอยู่ห่างไกลต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทางนานตลอดจนอาจจะต้องมีการควบคุมตัว ณ สถานที่ตำรวจในระหว่างเดินทาง เป็นต้น ซึ่งตามบทบัญญัติ

ในกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสาม ให้ถือว่าช่วงระยะเวลาการควบคุมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจดังกล่าวเป็นการบังคับโทษในทางอาญาด้วย ดังนี้จำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนสำหรับช่วงระยะเวลาในการควบคุมตัวดังกล่าวได้

กรณีที่สอง การควบคุมตัวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 481 ในกรณีที่มีการบังคับโทษทางอาญาที่เป็นการจำคุกและให้ทำงานหนักหรือการจำคุก เนื่องจากจำเลยเป็นคนวิกลจริต ให้พนักงานอัยการส่งมอบตัวบุคคลดังกล่าวให้แก่บุคคลซึ่งมีหน้าที่ในการปกป้องดูแล หรือผู้บริหารขององค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น และให้นำตัวบุคคลวิกลจริตนั้นไปควบคุม ณ สถานพยาบาลหรือสถานที่อื่นที่เหมาะสม ตามบทบัญญัติที่กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสาม ให้ถือว่าช่วงระยะเวลาการควบคุม ณ สถานพยาบาลหรือสถานที่อื่นที่เหมาะสม ดังกล่าวเป็นการบังคับโทษในทางอาญาด้วย ดังนั้น จำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนสำหรับช่วงระยะเวลาในการควบคุมตัวดังกล่าวได้

กรณีที่สาม การควบคุมตัวตามกฎหมายฟื้นฟูผู้กระทำความผิดตามมาตรา 63 วรรคสอง ตามกำหนดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดตามมาตรา 62 วรรคสอง ในกรณีที่ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติได้รับหมายจับจากศาล ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติสามารถนำตัวผู้กระทำความผิดซึ่งจะต้องถูกคุมประพฤตินั้น ไปยังสถานฟื้นฟูผู้กระทำความผิดได้

การคุมประพฤติ คือ ระบบในการควบคุมจำเลยในคดีอาญาซึ่งได้รับคำวินิจฉัยให้รอลงโทษ โดยให้มีการคุมความประพฤติ และจำเลยในคดีอาญาซึ่งได้รับการพักการลงโทษ โดยมีการคุมประพฤติหรือหุ้ญค่าประเวณีซึ่งได้รับการปล่อยจากสถานดูแลและฟื้นฟูหุ้ญค่าประเวณี โดยมีการคุมประพฤติโดยพนักงานคุมประพฤตินี้มีระยะเวลาในการควบคุมในสถานฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนับแต่มีการนำตัวบุคคลดังกล่าวไปตามหมายจับของศาลจนถึงเวลาที่ครบกำหนดระยะเวลาการลงโทษ ครบกำหนดระยะเวลาพักการลงโทษหรือครบกำหนดระยะเวลาในการควบคุมในสถานดูแลและฟื้นฟู

(4) ในกรณีที่มีการร้องขอให้ส่งตัวผู้กระทำความผิดที่หลบหนี ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดหลบหนีไปต่างประเทศและถูกจับกุมในต่างประเทศ การถูกควบคุมตัวไว้ในระหว่างส่งตัวกลับประเทศญี่ปุ่นนั้น ในการพิจารณาคำขอค่าทดแทนในคดีอาญาของศาลให้นับระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัวในต่างประเทศดังกล่าวด้วย เพราะการควบคุมตัวหรือการกักขังในต่างประเทศนั้น ให้ถือว่าเป็นการควบคุมตัวและกักขังตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 26) ซึ่งสามารถร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาได้

นอกจากนี้ ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดถูกจับกุมและกำลังรับโทษในประเทศญี่ปุ่น ถูกส่งตัวไปยังต่างประเทศเพื่อการบังคับโทษในทางอาญาตามกฎหมายว่าด้วยการโอนตัวนักโทษระหว่าง

ประเทศ และภายหลังศาลในต่างประเทศมีคำวินิจฉัยว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด การกักขังเพื่อ การดำเนินการบังคับโทษของต่างประเทศนั้น ให้ถือว่าเป็นการดำเนินการบังคับโทษโดยประเทศ ญีปุ่น (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 27) ซึ่งสามารถร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาได้

(5) ในกรณีที่มีการส่งตัวนักโทษเพื่อไปเป็นพยานในต่างประเทศ ในกรณีที่มีการส่งตัว นักโทษซึ่งรับโทษในประเทศญีปุ่นเพื่อไปเป็นพยานในต่างประเทศตามกฎหมายเกี่ยวกับความ ช่วยเหลือระหว่างประเทศ ในการดำเนินการสอบสวน การควบคุมตัว ในระหว่างการส่งตัวนักโทษ ซึ่งรับโทษในประเทศญีปุ่นเพื่อไปเป็นพยานในต่างประเทศนั้น ให้ถือว่าเป็นการดำเนินการบังคับ โทษโดยประเทศญีปุ่น (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 28) ซึ่งสามารถร้องขอค่าทดแทน ในคดีอาญาได้

(6) ข้อยกเว้นในกรณีที่ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีหรือยกฟ้อง โดยที่ยังมิได้มีการวินิจฉัยว่า การกระทำของจำเลยเป็นการกระทำความผิดหรือไม่ ตามบทบัญญัติในกฎหมายค่าทดแทนใน คดีอาญามาตรา 1 แม้จะกำหนดเงื่อนไขในการจ่ายค่าทดแทนในคดีอาญาว่า ได้รับคำวินิจฉัยว่ามีได้ เป็นผู้กระทำความผิด แต่ในกรณีที่มีคำสั่งจำหน่ายคดีหรือยกฟ้อง โจทก์ เช่น สิทธิในคดีอาญา มา ฟ้องระงับ หรือยกฟ้อง และปรากฏเหตุผลเพียงพอที่จะเชื่อได้ว่าหากมีการดำเนินกระบวนการ ต่อไปจำเลยซึ่งถูกฟ้องเป็นคดีต่อศาลจะได้รับคำวินิจฉัยว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิดแล้ว จำเลย ดังกล่าวสามารถร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาได้ (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 25 วรรคหนึ่ง)

นอกจากนี้ กระทรวงยุติธรรมของประเทศญีปุ่นได้มีการอนุโลมให้มีการชดใช้ค่า ทดแทนแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีได้ในบางกรณีตามระเบียบ ในการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ที่ถูกดำเนินคดีคดีอาญา ในปี ค.ศ. 1957 ซึ่งกำหนดให้ผู้ถูกดำเนิน คดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีนั้นไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทน หากพิสูจน์ได้ว่าตนเองมิได้ เป็นผู้กระทำความผิด

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาสามารถมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนได้ตาม กฎหมายนี้ แต่ในบางกรณีรัฐก็สามารถจะปฏิเสธการจ่ายค่าทดแทนหรืออาจใช้ดุลพินิจในการจ่าย ค่าทดแทนหรือไม่ก็ได้ เมื่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้ หากพบว่ามีการกระทำ การ ดังต่อไปนี้

(1) ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาขอรับสารภาพว่าได้กระทำความผิด หรือเป็นผู้เสริมแต่งหรือ สร้างพยานหลักฐานอันเป็นเท็จ จนนำไปสู่ความผิดพลาดในการสอบสวนของพนักงานอัยการหรือ คำวินิจฉัยของศาลผิดพลาด ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาหรือทนายทาจเสียสิทธิในการ ได้รับค่าทดแทน

(2) ในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาถูกฟ้องว่าได้กระทำความผิดหลายฐาน และมีคำวินิจฉัย ว่าได้กระทำความผิดเพียงฐานใดฐานหนึ่ง และให้ปล่อยตัวในคดีหนึ่ง แต่ในคดีที่เหลือนั้นพิพากษา

ให้ลงโทษ เช่นนี้ กฎหมายให้ศาลใช้ดุลพินิจในการปฏิเสธการจ่ายค่าทดแทนทั้งหมดหรือบางส่วนได้

1.2 สิทธิรับค่าทดแทนในคดีอาญากับสิทธิในการเรียกค่าสินไหมทดแทน

ความเกี่ยวพันระหว่างกัน คือ สิทธิในการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น เป็นสิทธิที่กฎหมายกำหนดให้ผู้บริสุทธิ์มีสิทธิเรียกค่าทดแทนเพื่อเยียวยาความเสียหายแก่ตนที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีอาญา โดยค่าทดแทนดังกล่าวมาจากเงินภาษีของประชาชน ในขณะที่สิทธิในการเรียกค่าสินไหมทดแทน เป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่ พนักงานอัยการ หรือศาล ได้มีการกระทำที่ผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม อันเป็นการละเมิดต่อจำเลย ทำให้ผู้บริสุทธิ์ที่ตกเป็นจำเลยมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนได้

โดยทั้ง 2 สิทธินี้ จำเลยมีสิทธิได้รับทั้งสองอย่าง แม้จะได้มีการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาไปแล้ว หลังจากนั้นจำเลยยังคงมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนได้อีก (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 5 วรรคหนึ่ง) ในการพิจารณากำหนดจำนวนเงินที่จะจ่ายให้แก่จำเลยนั้น ศาลต้องพิจารณาคำนวณและกำหนดจำนวนเงินมิให้เกิดความซ้ำซ้อนกันระหว่างค่าทดแทนในคดีอาญา และค่าสินไหมทดแทน หากเงินทั้งสองจำนวนเกิดขึ้นจากมูลคดีเดียวกัน ถ้าจำเลยได้สิทธิเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาไปแล้ว และภายหลังได้ใช้สิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนอีก ในการพิจารณากำหนดค่าสินไหมทดแทนนั้น ศาลจะต้องนำเงินค่าทดแทนในคดีอาญาที่จำเลยได้รับไปแล้วมาหักออกก่อนที่จะจ่ายเงินค่าสินไหมทดแทนแก่จำเลย(กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 5 วรรคสอง) ในทางกลับกัน ถ้าจำเลยได้รับเงินค่าสินไหมทดแทนไปก่อน และภายหลังจึงใช้สิทธิเรียกค่าทดแทนในคดีอาญา ศาลต้องนำจำนวนเงินค่าสินไหมทดแทนที่ได้จ่ายแก่จำเลยไปแล้วมาหักออกก่อนแล้วจึงจ่ายเงินค่าทดแทนในคดีอาญา

2. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญา

โดยแนวทางและรายละเอียดในการกำหนดค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาพิจารณาจากโทษที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับมาก่อน ดังต่อไปนี้(กชพร รังษิภ โนคร, 2558, หน้า 57)

2.1 กรณีโทษจำคุก หรือโทษที่เป็นการให้ทำงาน ส่วนที่เกี่ยวกับค่าเสียหายในการถูกจับกุม หรือถูกคุมขัง จำนวนค่าเสียหายถูกกำหนดไว้ไม่น้อยกว่า 1,000 เยน แต่ไม่เกิน 9,400 เยน ต่อวัน โดยคำนึงถึงจำนวนวันที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับโทษมา

การกำหนดค่าเสียหาย ศาลพิจารณาจากประเภท หรือลักษณะของการถูกคุมขังและระยะเวลา ความสูญเสียทางทรัพย์สิน และประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หรืออาจจะเกิดขึ้น รวมทั้งค่าเสียหายทางด้านจิตใจและร่างกาย ตลอดจนพฤติการณ์การกระทำของเจ้าพนักงาน พนักงานอัยการ ศาล ที่กระทำต่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

2.2 โทษประหารชีวิต ศาลจะกำหนดค่าเสียหายได้ไม่เกิน 25,000,000 เยน ตามสมควรแก่กรณี หากพิสูจน์ได้ว่าความตายของผู้ถูกประหารชีวิต ทำให้เกิดความเสียหายเกี่ยวกับทรัพย์สิน ค่าเสียหายที่ชดใช้ให้อาจเพิ่มขึ้นอีก 3,000,000 เยน จากจำนวนค่าเสียหายที่กล่าวมาข้างต้น การกำหนดค่าเสียหายกรณีนี้ ศาลจะพิจารณาจากความสูญเสียทรัพย์สิน และประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้น เช่น อายุ สุขภาพ ความสามารถในการหารายได้ รวมทั้งพฤติกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง

2.3 โทษปรับ ศาลจะสั่งจ่ายให้เท่าที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาถูกปรับบวกดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปี นับแต่วันที่ปรับจนถึงวันที่ศาลมีคำตัดสินให้จ่ายค่าทดแทน

2.4 โทษริบทรัพย์สิน หากริบทรัพย์สินศาลคืนทรัพย์สินนั้น แต่ถ้าไม่ใช่ทรัพย์สินที่จะสามารถส่งมอบคืนได้ ศาลจะสั่งจ่ายค่าเสียหายให้เท่ากับราคาทรัพย์สินตามราคาท้องตลาด ทั้งสองกรณีต้องรวมดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปี นับแต่วันที่มีการริบทรัพย์สินจนถึงวันที่ศาลตัดสินให้จ่ายค่าเสียหาย การกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญาตามกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญานั้น ศาลจะกำหนดเป็นจำนวนเงินเท่านั้น ในทางปฏิบัติกรณีที่ศาลวินิจฉัยผิดพลาดอย่างมาก จะมีการประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับการกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญาในหนังสือพิมพ์ด้วย โดยมีวัตถุประสงค์ในการเยียวยาชื่อเสียงของจำเลยให้กลับคืนมาด้วยดี เพราะการดำเนินคดีอาญากับผู้บริสุทธิ์นั้น นอกจากก่อให้เกิดความเสียหายที่เป็นตัวเงินกับจำเลยแล้ว ยังก่อให้เกิดความเสียหายในทางจิตใจแก่บุคคลดังกล่าวอีกด้วย และในการประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับค่าทดแทนในคดีอาญาเท่านั้น แต่ศาลจะไม่ลงข้อความกล่าวขอโทษแก่จำเลยที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาแล้วได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาแต่อย่างใด (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, หน้า 82)

กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาไม่ตัดสิทธิของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่จะฟ้องเรียกค่าทดแทนภายใต้กฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบของรัฐ (State redress law) หรือใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายตามกฎหมายอื่น หากผู้ถูกดำเนินคดีอาญาใช้สิทธิเช่นนั้นและได้รับค่าทดแทนมาเป็นจำนวนเท่ากับหรือมากกว่าค่าทดแทนที่พึงได้รับตามกฎหมายว่าด้วยการจ่ายค่าทดแทนนี้แล้ว ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาย่อมหมดสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนอีก ในทางกลับกัน หากค่าทดแทนที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบของรัฐหรือตามกฎหมายอื่นเป็นจำนวนน้อยกว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิที่จะได้รับเพิ่มเติมจนครบถ้วนตามจำนวนที่พึงได้รับตามกฎหมายว่าด้วยค่าทดแทนนี้ เมื่อรัฐได้จ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายว่าด้วยการจ่ายค่าทดแทนแล้ว รัฐสามารถใช้สิทธิไล่เบี้ยจากตุลาการ หรือเจ้าหน้าที่ผู้กระทำละเมิดต่อไปได้

นอกจากนี้ ประเทศญี่ปุ่นได้ขยายการคุ้มครองไปถึงผู้ต้องหาในคดีอาญาให้มีการชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีตามระเบียบว่าด้วยการคุ้มครองผู้ต้องหาในคดีอาญา (The regulations for suspect's compensation) เป็นกฎหมายที่คุ้มครองผู้ต้องหา ก่อนเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีอาญาในศาล คือ กรณีที่พนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมตัวหรือถูกกักขังต่อศาล หากปรากฏชัดเจนต่อพนักงานอัยการว่าผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมตัวหรือถูกกักขัง ไม่มีความผิด สามารถเรียกค่าทดแทนความเสียหายจากการถูกควบคุม คุมขังได้

นอกจากนี้ยังจำแนกค่าทดแทนแก่เยาวชน โดยมีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทนแก่เยาวชน (Act on compensation in relation to juvenile protection case) การดำเนินคดีอาญาแก่เยาวชนจะมีความแตกต่างกับการดำเนินคดีอาญาของบุคคลทั่วไป โดยที่การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัว เมื่อเกิดคดีที่เยาวชนกระทำความผิดทางอาญาขึ้น พนักงานอัยการจะส่งคดีไปที่ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลจะเป็นผู้ดำเนินกระบวนการพิจารณาทุกอย่าง ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาสั่งชดใช้ค่าเสียหาย ศาลจะมีดุลพินิจในการสั่งโดยที่ศาลจะนำคดีขึ้นพิจารณาเองโดยไม่ต้องรอ เนื่องจากเยาวชนอายุยังน้อยอาจจะไม่ทราบหรือรับรู้ถึงสิทธิของตนตามกฎหมายนี้ หากเยาวชนกระทำความผิดจริง จะถูกส่งไปคุมประพฤติและให้การศึกษา แต่ถ้ามีการสั่งผิดพลาดก็ควรมีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่เยาวชนด้วย แต่สิทธิตามกฎหมายนี้ ไม่ใช่สิทธิตามรัฐธรรมนูญ เฉกเช่นเดียวกับระเบียบว่าด้วยการคุ้มครองผู้ต้องหาในคดีอาญา แต่การชดใช้ให้กับเยาวชนตามกฎหมายฉบับนี้ กระทำโดยผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัว และดุลพินิจในการสั่งจ่ายค่าทดแทนให้และเมื่อศาลมีคำสั่งเช่นใด ถือเป็นที่สุด ไม่สามารถอุทธรณ์ได้ (กษพร รังษีก โนดร, 2558, หน้า 57)

3. บุคคลที่มีสิทธิยื่นคำขอและขั้นตอนการยื่นคำขอรับค่าทดแทนในคดีอาญา

3.1 จำเลย ตามหลักเกณฑ์เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด

บุคคลที่มีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนในคดีอาญา โดยหลักแล้วถือเป็นสิทธิส่วนบุคคล เฉพาะผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเท่านั้น ไม่สามารถโอนสิทธิดังกล่าวไปให้บุคคลอื่นเรียกร้องแทนได้ และเป็นบุคคลที่กฎหมายกำหนดให้เป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา ตามหลักเกณฑ์ดังนี้ (กษพร รังษีก โนดร, 2558, หน้า 54)

(1) บุคคลที่ถูกจับหรือคุมขังระหว่างการดำเนินคดีอาญา และต่อมาได้รับการยกฟ้องโดยคำพิพากษาคดีของศาล การพิจารณาคดีใหม่ หรือการอุทธรณ์ในกรณีพิเศษตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(2) บุคคลที่ศาลพิพากษาว่าไม่มีความผิด แต่ได้รับโทษทางอาญาตามคำพิพากษาของศาลไปแล้ว หรือถูกจำคุกตามมาตรา 11 วรรคสอง ตามประมวลกฎหมายอาญา

(3) บุคคลที่ถูกจับกุมโดยหมายจับ (Arrest under a writ of commitment) ตามมาตรา 484 ถึง 486 ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

อย่างไรก็ตามสิทธิดังกล่าวยังคงสืบมรดกได้ เป็นข้อยกเว้นของกฎหมายที่ให้สิทธิทายาทของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ร้องขอค่าทดแทนได้ในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้ถึงแก่ความตาย ทายาทมีสิทธิเรียกร้องขอค่าทดแทนภายในระยะเวลาสามปีนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ ทั้งยังสามารถมอบอำนาจเป็นหนังสือให้บุคคลอื่นเป็นตัวแทนในการใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายได้ด้วยและผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกลงโทษจำคุกหรือถูกประหารชีวิตไปแล้ว มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นได้ หากปรากฏภายหลังว่าการพิจารณาคดี หรือการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ของศาล พบว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเหล่านั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือภายใต้สภาพแวดล้อมบางประการศาลได้มีคำสั่งให้ปล่อยตัวเนื่องจากเหตุผลด้านกระบวนการพิจารณาหรือมีคำสั่งยุติคดี (กษพร รังษิก โนดร, 2558, หน้า 54)

3.2 ผู้แทนที่ได้รับการแต่งตั้ง ตามมาตรา 9 ของกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาญี่ปุ่น (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544, หน้า 128)

4. ขั้นตอนการพิจารณาและกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญา

4.1 องค์กรหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรวจพิจารณาคำร้อง (กษพร รังษิก โนดร, 2558, หน้า 57)

กำหนดให้ศาลที่ตัดสินคดีหรือมีคำพิพากษาว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ ทำหน้าที่พิจารณาคดีร้องขอค่าทดแทน ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาจะร้องขอค่าทดแทนต้องยื่นคำร้องไปยังศาลดังกล่าวเพื่อพิจารณาคำร้อง ภายในระยะเวลาสามปีนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์

กรณีที่ทายาทเป็นผู้ร้องขอ จะต้องแนบหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงสถานะหรือความสัมพันธ์ระหว่างตนกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถึงแก่ความตาย ซึ่งคำร้องดังกล่าวจะต้องยื่นภายในกำหนดสามปีนับตั้งแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่า ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

เมื่อได้รับคำร้องขอแล้ว ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาให้ชดใช้ค่าทดแทนหรือปฏิเสธคำร้องขอ ศาลต้องสอบถามและรับฟังความเห็นของพนักงานอัยการและผู้ร้องขอค่าทดแทนก่อน โดยพนักงานอัยการทำความเข้าใจมาเป็นลายลักษณ์อักษรและศาลพิจารณาปัจจัยหรือพฤติการณ์อื่นประกอบด้วย กระบวนการพิจารณาคดีโดยหลักไม่มีการสืบพยาน แต่พนักงานอัยการจะเป็น

ผู้ค้นหาพยานหลักฐานที่ยังไม่เคยปรากฏในสำนวนมาเพิ่มเติมแล้วนำมายื่นต่อศาล ศาลจะพิจารณาจากความเห็นของพนักงานอัยการ หากเงื่อนไขของกฎหมายที่กำหนด ก็จ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลย บางคดีที่ศาลต้องการความรวดเร็ว ศาลก็สามารถพิจารณากำหนดค่าทดแทนความเสียหายได้โดยไม่ต้องพิจารณาความเห็นของพนักงานอัยการ บางกรณีที่ศาลมีความเห็นต่างไปจากความเห็นของพนักงานอัยการ เช่น พนักงานอัยการเห็นว่า ไม่ควรจ่ายเนื่องจากเป็นกรณีที่เข้าข้อยกเว้นไม่ต้องจ่าย แต่ศาลอาจเห็นแย้งว่าไม่เข้าข้อยกเว้นให้พิจารณาสั่งจ่ายได้ ศาลพิจารณาในการสั่งจ่ายยังอยู่ที่ศาล การพิจารณาความเห็นของพนักงานอัยการจึงเป็นเพียงส่วนประกอบการพิจารณาเท่านั้น

เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว ศาลต้องส่งสำเนาคำพิพากษานั้นให้แก่พนักงานอัยการและผู้ร้องขอ ในกรณีที่คำร้องขอค่าทดแทนมิได้ทำตามที่ถูกกฎหมายกำหนดไว้หรือคำร้องขอนั้นมีข้อบกพร่องที่ไม่สามารถแก้ไขได้ หรือที่ผู้ร้องขอไม่แก้ไขตามที่ศาลมีคำสั่งรวมทั้งกรณีไม่ยื่นคำร้องภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด ศาลจะต้องสั่งยกคำร้องขอเหล่านั้น แต่ในกรณีที่ศาลตรวจสอบคำร้องขอแล้ว เห็นว่าถูกต้องก็ให้ศาลมีอำนาจพิจารณาคำร้องขอนั้นว่าสมควรจะได้รับชดใช้ค่าทดแทนหรือไม่ หากคำร้องขอไม่มีเหตุอันสมควรที่จะได้รับค่าทดแทน ศาลจะมีคำสั่งยกคำร้องขอ เพราะเห็นว่า ไม่มีเหตุผลอันสมควรที่จะได้รับค่าทดแทนให้ผู้ร้องขออุทธรณ์คำสั่งนั้นได้ทันที

เมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วให้ชดใช้ค่าทดแทนแล้ว ผู้ร้องขอมีสิทธิขอรับค่าทดแทนจำนวนดังกล่าวต่อศาลที่มีคำพิพากษาให้ชดใช้ค่าทดแทน และห้ามมิให้มีการโต้แย้งหรืออุทธรณ์คดีนั้นด้วยประการใด ๆ

4.2 การอุทธรณ์และการยื่นคำร้องคัดค้านการพิจารณาคำร้องค่าทดแทนการใช้สิทธิในการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาตามกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา เป็นการใช้สิทธิในการยื่นคำร้อง มิใช่การยื่นฟ้องคดีต่อศาล เมื่อศาลได้มีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับคำร้องแล้ว ถ้าไม่พอใจ ผู้ร้องสามารถอุทธรณ์หรือยื่นคำร้องคัดค้านได้ (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 19 วรรคหนึ่ง) โดยในกรณีที่คำวินิจฉัยในเรื่องที่เกี่ยวกับค่าทดแทนในคดีอาญานั้นเป็นคำวินิจฉัยของศาลชั้นต้น ผู้ร้องขอสามารถยื่นอุทธรณ์ต่อศาลศาลสูง แต่ในกรณีที่คำวินิจฉัยของศาลสูง ก็ไม่สามารถอุทธรณ์ต่อไปยังศาลสูงสุดได้อีก แต่สามารถยื่นคำร้องคัดค้านต่อศาลสูงที่วินิจฉัยนั้นได้อีกครั้ง (กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 19 วรรคหนึ่ง) เว้นแต่ คำวินิจฉัยของศาลสูงนั้นขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น หรือขัดกับคำวินิจฉัยของศาลสูงสุด (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, หน้า 75-76)

ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ปี ค.ศ. 1965 ได้บัญญัติรับรองถึงสิทธิในการร้องขอค่าทดแทนของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาไว้ในมาตรา 467 อนุมาตรา(2) ซึ่งกำหนดให้บุคคลดังกล่าวที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวไป หรือเมื่อมีการยกเลิกกระบวนการพิจารณา โดยดุลยพินิจของศาลและอัยการ มีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากคลังของรัฐได้ ถ้าการพิจารณาคดีของศาลปรากฏว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือเมื่อไม่สามารถพิสูจน์จนสิ้นสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ในส่วนที่เป็นหลักเกณฑ์และวิธีการในการชดใช้ค่าทดแทนนั้น

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มิได้มีบทบัญญัติกล่าวถึงไว้โดยตรง เพราะประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีกฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทนต่างหาก จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังกล่าว เป็นกฎหมายพิเศษฉบับนี้ออกโดยสภาผู้แทนราษฎรสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Bundestag) เมื่อวันที่ 8 มีนาคม ค.ศ. 1971 เรียกว่า “พระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญา” (Gesetz über Entschädigung Für Strafverfolgungsmaßnahmen หรืออีกชื่อหนึ่ง Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StEG) (ณรงค์ โจหาญ และคณะ, 2555, หน้า 38) เป็นบทบัญญัติที่ใช้กับการดำเนินคดีอาญาภายในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเป็นการทั่วไป และได้วางหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการร้องขอค่าทดแทนไว้ ทั้งในกรณีของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาและในกรณีของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ (ทวิวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540) วัตถุประสงค์ของกฎหมายฉบับนี้ เพื่อกำหนดหน้าที่รัฐต้องจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยหรือผู้ถูกศาลพิพากษาว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด โดยมีได้เสียหายหรือจ่ายค่าทดแทนให้กับบุคคลที่ได้รับ ความเสียหายจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีความผิดพลาดเท่านั้น แต่ยังคงรวมถึงการจ่ายค่าทดแทนให้กับความเสียหายใด ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในขั้นตอนต่าง ๆ ด้วย หากปรากฏว่าในระหว่างการถูกควบคุมตัวเพื่อดำเนินคดีอาญาในระหว่างการพิจารณาคดีโดยศาล หรือภายหลังศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิด โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายกำหนดว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป เป็นเหตุให้จำเลยหลุดพ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิด ทั้งยังใช้บังคับในกรณีที่คำพิพากษาเกิดจากการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ (Wiederaufnahmeverfahren) (กชพร รังษิภ โนดร, 2558, หน้า 61)

“สิทธิในการเรียกค่าทดแทน” (Entschädigungsanspruch) ความเสียหายอันเนื่องมาจากการถูกดำเนินคดีตามกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ไม่ได้เป็นเพียงสิทธิของบุคคลที่จะ

พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนให้ศาลเห็นเท่านั้น หรือการที่รัฐต้องรับผิดชอบค่าทดแทนก็ไม่ใช่ข้อสรุปว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือมาตรการทางอาญาที่ก่อให้เกิดความเสียหายกับบุคคลหนึ่งบุคคลใด จะต้องเป็นการไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือมีความผิดพลาด เพราะกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีฉบับนี้ แม้ว่าจำเลยจะถูกตัดสินไปแล้วว่ามีความผิดตามกฎหมายก็ยังมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐได้ หากกฎหมายที่เคยกำหนดว่าการกระทำนั้น ๆ เป็นความผิดกลับกลายเป็นไม่มีความผิดอีกต่อไป สิทธิของจำเลยตามกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จึงมีความสอดคล้องกับหลักการ “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่นกว่าจะถูกศาลพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิด” (das Prinzip der Unschuldsvermutung) ซึ่งเป็นหลักที่กฎหมายรับรองไว้ในมาตรา 6 แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (die Europäische Menschenrechtskonvention-EMRK) และยังเป็นมาตรการของรัฐที่ว่าด้วยการ “คุ้มครองผู้เสียหาย” (Opferschutz) ซึ่งรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Grundgesetz) ด้วย (ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, 2555, หน้า 38-39)

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า คำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทรวมทั้งกำหนดสิทธิหน้าที่ทางกฎหมายแก่บุคคลฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ย่อมมีผลผูกพันคู่ความในคดีและเป็นฐานแห่งการบังคับคดีต่อไป ทั้งนี้ ไม่ว่าคำพิพากษานั้นจะถูกตั้งหรือผิดพลาดอย่างไรก็ตาม สาเหตุของการต้องยอมรับคำพิพากษาของศาลดังกล่าวมา ก็เพื่อความแน่นอนในสถานภาพทางกฎหมายของบุคคล ความมั่นคงของระบบกฎหมาย และเพื่อความสงบสันติของสังคมโดยรวมในความเป็นจริงนั้นย่อมเป็นไปได้เสมอที่ความผิดพลาดจะเกิดขึ้นได้กับการพิจารณาพิพากษาคดีโดยศาล ซึ่งอาจเกิดจากเหตุสุดวิสัย โดยจงใจ หรือโดยความประมาทเลินเล่อของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเอง ระบบกฎหมายที่เป็นธรรมจึงย่อมต้องมีกฎเกณฑ์ หรือกำหนดกลไกที่เปิดโอกาสให้มีการทบทวนคำพิพากษาอันถึงที่สุดแล้ว แต่มีข้อบกพร่องเหล่านั้นได้ ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้เกิดความไม่ยุติธรรมแก่คู่ความ ซึ่ง “การรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่” ภายใต้อัตลักษณ์ และเงื่อนไขตามกฎหมายเป็นกลไกที่สามารถทบทวนกระบวนการพิจารณา และการพิพากษาคดีของศาลแล้ว ยังมีผลเป็นการลบล้างคำพิพากษาที่ถึงที่สุดแต่มีข้อผิดพลาดอีกด้วย การพิจารณาพิพากษาคดี รวมทั้งการใช้มาตรการต่าง ๆ ในการดำเนินคดีอาญาที่ผิดพลาด ไม่เพียงแต่เป็นกรณีที่แสดงให้เห็นว่าองค์กรอำนาจความยุติธรรมก็มีโอกาสดำเนินการอย่างผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้จนควรต้องถูกตรวจสอบ ทบทวน กระทั่งลบล้างผลอันเกิดจากความผิดพลาดนั้นไปเสียเท่านั้น หากแต่ยังได้สร้างความเสียหายให้เกิดแก่ผู้ถูกดำเนินคดีโดยตรงอีกด้วย โดยเฉพาะผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดตามกฎหมายอาญา ซึ่งต้องผ่านกระบวนการดำเนินคดีตามกฎหมายที่อาจมีลักษณะลิดรอนสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ มาตั้งแต่ชั้นสอบสวน ชั้นพิจารณา จนมีคำพิพากษาคดี ดังนั้น โดยปกติแล้ว

รัฐจึงต้องกำหนดให้มีมาตรการฟื้นฟูเยียวยาแก่จำเลย หรือผู้ที่ตกเป็นเหยื่อจากการถูกดำเนินคดี โดยรัฐ เพื่อบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น หรือทำให้บุคคลเหล่านั้นได้กลับคืนสู่สถานภาพเดิม ตั้งแต่ก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, หน้า 37)

ในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้มีกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับค่าทดแทนในคดีอาญา จากรัฐอยู่ด้วยกัน 2 ฉบับ หลัก ๆ คือ

1. พระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายสำหรับการดำเนินคดีอาญา (Gesetz über die Entschädigung für Strafverfolgungsmaßnahmen หรือใช้อีกชื่อหนึ่งว่า Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG) ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ใช้กับการดำเนินคดีอาญาเป็นการทั่วไป

2. พระราชบัญญัติว่าด้วยการฟื้นฟูเยียวยาและจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้เสียหายที่ถูกดำเนินคดีอาญาที่ขัดต่อกฎหมายในเขตเยอรมนีตะวันออก (Gesetz über die Rehabilitierung und Entschädigung von Opfern rechtsstaatswidriger Strafverfolgungsmaßnahmen im Beitrittsgebiet หรือที่ใช้อีกชื่อว่า Strafrechtliches Rehabilitierungsgesetz-StrRehaG) โดยกฎหมายฉบับนี้มีสถานะเป็นกฎหมายเฉพาะบัญญัติขึ้นเพื่อการฟื้นฟูเยียวยา และจ่ายค่าชดเชยความเสียหายให้แก่ผู้ตกเป็นเหยื่อของการใช้กระบวนการ หรือมาตรการทางอาญาที่ขัดกฎหมายในยุคสมัย และในพื้นที่ที่เคยเป็นเขตปกครองเยอรมนีตะวันออก - DDR (ตั้งแต่ 8 เมษายน ค.ศ. 1954 ถึง 2 ตุลาคม ค.ศ. 1990) เท่านั้น ในที่นี้คงกล่าวถึงเฉพาะหลักเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดจากการดำเนินคดีอาญา (Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG) ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ใช้กับการดำเนินคดีอาญาภายในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเป็นการทั่วไป เท่านั้น

Strafverfolgungsentschädigungsgesetz (ต่อไปจะเรียกว่า StrEG) บัญญัติขึ้นในปี ค.ศ. 1971 (BGBl.I.S.157) มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดหน้าที่ให้แก่อำนาจในการต้องจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลย หรือผู้ที่ถูกศาลพิพากษาแล้ว หรือการกระทำของเขาไม่เป็นความผิด วัตถุประสงค์ของกฎหมายฉบับนี้ไม่ได้กำหนดเฉพาะการเยียวยาหรือจ่ายค่าทดแทนให้เฉพาะกับบุคคลที่ได้รับความเสียหายจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีความผิดพลาดเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการจ่ายค่าทดแทนให้กับความเสียหายใด ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในขั้นตอนต่าง ๆ ด้วย หากปรากฏว่าในระหว่างควบคุมตัวบุคคลนั้นเพื่อดำเนินคดีอาญาก็ดี ในระหว่างการพิจารณาคดีโดยศาลก็ดี หรือภายหลังมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแล้วว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิดก็ดี ได้มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายกำหนดว่าการกระทำของผู้ที่ถูกดำเนินคดีอาญานั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป และเป็นผลให้เขา

พ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิด (§ 206b StPO) นอกจากนี้ SttEG ยังใช้บังคับกับกรณีที่กำลังพิพากษาที่เกิดขึ้นจากการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ (Wiederaufnahmeverfahren) กำหนดโทษจำเลยเบาว่าการพิจารณาคดีในครั้งแรกเพราะกฎหมายที่ใช้บังคับกับการกระทำนั้นเปลี่ยนแปลงไปด้วย (Lutz Meyer-Gouener, 2010, p. 1840)

จึงกล่าวได้ว่า “สิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทน” (Entschädigungsanspruch) ความเสียหายจากการถูกดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ไม่ได้เป็นเพียงสิทธิของบุคคลที่สามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนให้ศาลเห็นได้เท่านั้น ในขณะที่การที่รัฐต้องรับผิดชอบจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้เสียหายตาม SttEG ก็หาใช่บทสรุปแต่อย่างใด ไม่ว่าจะกระบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือการบังคับใช้มาตรการทางอาญาที่ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้น ล้วนเป็นไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือมีความผิดพลาด ทั้งนี้ เพราะตามกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีฉบับนี้ แม้ผู้ที่ถูกศาลตัดสินไปแล้วว่ามีความผิดตามกฎหมายก็อาจยังมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐได้ และมีกฎหมายกำหนดว่าสิ่งที่เขาเคยกระทำนั้นไม่เป็นสิ่งที่น่าตำหนิอีกต่อไปแล้ว ดังนั้น สิทธิของผู้เสียหายจากการกระทำของรัฐในเรื่องนี้ จึงนอกจากจะสอดคล้องกับหลักการ “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่นกว่าจะถูกศาลพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิด” (das Prinzip der Unschuldsvermutung) ซึ่งเป็นหลักที่บัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 6 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (die Europäische Menschenrechtskonvention-EMRK) แล้ว ยังถือเป็นมาตรการสำคัญของรัฐที่ว่าด้วยการ “คุ้มครองผู้เสียหาย” (Opferschutz) ซึ่งรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Grundgesetz) ด้วย (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, หน้า 39)

1. หลักเกณฑ์ เงื่อนไขเกี่ยวกับบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา

พระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญา ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้กล่าวถึงผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐไว้ใน มาตรา 1 (มาตรา 1 SttEG) คือ ผู้ถูกดำเนินคดีต่อศาล และผู้ที่ถูกศาลพิพากษาในคดีอาญา และตามมาตรา 2 (มาตรา 2 SttEG) กฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนียังให้สิทธิไปถึงผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังหรือผู้ที่ถูกใช้มาตรการในการลงโทษทางอาญา โดยบุคคลที่กล่าวมานี้จะมีสัญชาติใดก็ตาม สามารถใช้สิทธิตามพระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายได้

โดยมีหลักเกณฑ์ เงื่อนไขบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทน 3 ลักษณะ ดังนี้ (กชพร รังษีกโนคร, 2558, หน้า 63-65)

1. เป็นบุคคลที่ถูกบังคับโทษตามคำพิพากษา ในมาตรา 1 SttEG บัญญัติกำหนดสิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐให้แก่บุคคลผู้ถูกพิพากษาลงโทษอาญา ซึ่งถูกบังคับโทษนั้นไปแล้ว

และได้รับความเสียหายจากผลบังคับดังกล่าว (Justizopfer) หากปรากฏว่าโดยการรื้อฟื้นคดีอาญา ขึ้นพิจารณาใหม่ (Wiederaufnahmeverfahren) หรือโดยการตัดสินในลักษณะอื่นใด ยังผลให้คำพิพากษาเดิมนั้นถูกยกเลิก หรือสิ้นผลไป หรือทำให้โทษของผู้กระทำความผิดนั้นเบาลง การยกเลิกเพิกถอนความผิด หรือโทษตามคำพิพากษาเดิมที่ยังมีผลให้เกิดสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา นี้ ไม่รวมถึงการขอภัยโทษ (Genadenwege)

โดยความเสียหายที่จะนำมาเรียกค่าทดแทนไม่จำเป็นต้องเป็นความเสียหายที่เกิดจากการถูกศาลพิพากษาลงโทษจำคุก หรือปรับเท่านั้น แต่รวมถึงผลจากการถูกตัดสินให้ควบคุม กักขัง หรือจำกัดสิทธิด้วยวิธีการใด ๆ เช่น สั่งให้ควบคุมตัวเพื่อรักษา หรือห้ามเข้าไปในบางสถานที่ ซึ่งเป็นกรณีที่เรียกว่า “มาตรการเพื่อการฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและเพื่อความปลอดภัย” (Maßregel der Besserung und Sicherung) หรือเป็นความเสียหายที่เกิดจากการต้องรับ “โทษข้างเคียง” (Nebenstrafe) อื่น ๆ ตามประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งค่าทดแทนตามมาตรา 1 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายสำหรับการดำเนินคดีอาญา เป็นกฎหมายที่เปิดกว้าง ดังนั้น จำเลยที่ศาลมีคำพิพากษาในภายหลังเป็นคุณแก่จำเลยมากกว่าในครั้งก่อน จำเลยมีสิทธิเรียกค่าทดแทนได้เช่นกัน แต่สำหรับการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนต้องพิจารณาอุ้งข้อยกเว้นในการจ่ายค่าทดแทนด้วย

2. เป็นบุคคลที่ถูกคุมขัง หรือใช้มาตรการทางอาญาที่เกิดขึ้นในชั้นก่อนพิจารณาคดีในศาล

พระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายสำหรับการดำเนินคดีอาญา มาตรา 2 StEG บัญญัติให้บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกคุมขังหรือการใช้มาตรการในทางอาญาอื่นใดที่เกิดขึ้นก่อนการพิจารณาคดีในชั้นศาล มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐได้ หากภายหลังศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง มีการถอนฟ้องหรือไม่ประทับรับฟ้อง

สำหรับการยกฟ้อง และการสั่งไม่ประทับรับฟ้องนั้น ย่อมเป็นเรื่องที่ศาลเป็นผู้ใช้อำนาจ โดยการยกฟ้องตามมาตรา นี้ถือเป็นข้อเท็จจริงที่ทำให้จำเลยมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐได้ โดยไม่สำคัญว่าศาลที่พิพากษานั้นให้เหตุผลอย่างไร กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นการยกฟ้องเพราะขาดพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้ หรือสามารถพิสูจน์ได้ว่าจำเลยไม่ใช่ผู้กระทำความผิด ผลย่อมไม่แตกต่างกัน นอกจากนั้น การยกฟ้องจะเกิดขึ้นเพราะปัญหาข้อกฎหมาย หรือปัญหาข้อเท็จจริงก็ไม่ใช่สาระสำคัญแห่งการมีสิทธิตามมาตรา นี้ด้วย ซึ่งการถอนฟ้องหมายความว่ารวมทั้งการถอนหรือยุติการพิจารณาพิพากษาคดีโดยศาล และทั้งการถอนฟ้องโดยพนักงานอัยการ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ภายหลัง เมื่ออัยการพิจารณาจากพยานหลักฐานแล้วคาดหมายได้ว่าจะต้องถูกยกฟ้อง ซึ่งนอกจากบุคคลผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐ ที่เกิดจากการถูกจับกุม คุมขังแล้ว อาจได้รับความเสียหายจากการใช้มาตรการอื่นด้วย แต่ต้องเป็นมาตรการตามที่กำหนดไว้มาตรา 2 วรรคสอง

เท่านั้น คือ

(ก) การควบคุมตัวระหว่างพิจารณาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือกฎหมายว่าด้วยคดีเด็กและเยาวชน

(ข) การจับกุม และควบคุมตัวไว้ชั่วคราว โดยพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจในกรณีที่อยู่ในสถานการณือันตราย ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 127 (§ 127 StPO)

(ค) การใช้มาตรการต่าง ๆ โดยผู้พิพากษาเพื่อบังคับการให้เป็นไปตามหมาย ทั้งนี้ ในกรณีที่ผู้ต้องหาจะหลบหนี หลีกเลี่ยงการกระทำตามหมายฯลฯ ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 116 (§ 116 StPO)

(ง) การยึดอายัด การจับกุมในบางกรณี รวมทั้งการค้นตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ครอบคลุมถึงการเรียกร้องความเสียหายจากเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวมามิได้กำหนดไว้ในกฎหมายฉบับอื่น

(จ) การยึดใบอนุญาตขับขี่ไว้ชั่วคราว รวมทั้งการห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว

นอกจากนี้พระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายสำหรับการดำเนินคดีอาญา มาตรา 2 ยังหมายความรวมถึงมาตรการอื่น ๆ นอกเหนือจากที่บัญญัติไว้ เช่น การตรวจค้นร่างกาย การพิสูจน์เลือด ตรวจจีเอ็นเอ การถูกตัดฟ้งโทรศัพท์ เป็นต้น แม้จะมีลักษณะของการลิดรอนหรือจำกัดเสรีภาพของบุคคล แต่การกระทำดังกล่าวไม่เป็นเหตุให้เรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 5 สิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนตามกฎหมายของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีไม่ได้จำกัดเฉพาะจำเลยเท่านั้นที่จะมีสิทธิขอรับค่าทดแทน แต่ยังหมายความรวมถึงผู้ต้องหาในกระบวนการพิจารณาด้วย และในการร้องขอค่าทดแทนนั้นจะต้องไม่ปรากฏว่า ผู้ร้องขอได้กระทำการบางอย่างอันเป็นเหตุให้ค่าทดแทนความเสียหายระงับไป หรือถูกปฏิเสธการชดใช้ค่าทดแทน ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหาย มาตรา 5 กำหนดเหตุยกเว้นสิทธิในการร้องขอให้จ่ายค่าทดแทนสำหรับความเสียหายในบางกรณี ดังนี้คือ

(ก) ค่าทดแทนจากการควบคุมตัว การกักขัง หรือการถูกเพิกถอนใบอนุญาตขับขี่ชั่วคราว หากระยะเวลาของการบังคับใช้มาตรการเช่นว่า ไม่ได้ถูกนับรวมไว้กับโทษที่กำหนดภายหลังมีคำพิพากษา โดยค่าทดแทนความเสียหายสำหรับการถูกคุมขังหรือการจำกัดอิสรภาพอื่น ๆ อาจระงับไป หากศาลได้คำนึงถึงมาตรการดังกล่าวในโทษที่ได้ลงไป

(ข) ค่าทดแทนสำหรับการกักขัง หากปรากฏว่ามาตรการดังกล่าวถูกสั่งให้ใช้บังคับในฐานที่เป็นมาตรการเพื่อการฟื้นฟูหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัย (Maßregel der Besserung und Sicherung) หรือศาลให้ถอนคำสั่งนั้น ด้วยเหตุว่าวัตถุประสงค์ของมาตรการฟื้นฟูฯ ได้บรรลุแล้ว

โดยการสั่งกักขังนั้น เช่น การควบคุมตัวผู้มีเงินมาไว้ในสถานที่ที่กำหนด หรือโรงพยาบาลเพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้มีเงินมาเองหรือต่อบุคคลอื่น เป็นต้น

(ค) ค่าทดแทนสำหรับการถูกยึดใบอนุญาตชั่วคราว หรือห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว ถ้าการยึด หรือการห้ามเช่นนี้เป็นคำสั่งตามกฎหมาย เพื่อรักษาความปลอดภัย แม้ท้ายที่สุด ผู้ถูกบังคับใช้มาตรการจะพ้นผิดตามกฎหมายก็ตาม หรือกรณีที่ศาลยกเลิกเพิกถอนคำสั่งดังกล่าว ด้วยเหตุที่ไม่มีเงื่อนไขที่จะยึด หรือห้ามอีกต่อไป

(ง) ค่าทดแทนสำหรับการยึด หรือกักสิ่งของ (dingliche Arrest) มีไว้เพื่อกระทำความผิด หรือได้มาจากการกระทำความผิดตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ถ้าภายหลังศาลได้มีคำสั่งให้ ริบ หรือเก็บสิ่งนั้นไว้ต่อไป หรือสั่งให้ถอนคำสั่งนั้นด้วยเหตุที่มีผู้เสียหายจากการกระทำความผิด นั้นร้องขอ เนื่องจากการริบทรัพย์สินนั้นไว้ต่อไป ทำให้มูลค่าเสียไป หรือลดน้อยลง

ค่าทดแทนตามกฎหมายฉบับนี้ อาจถูกยกเว้นให้ไม่สามารถเรียกร้องจากรัฐได้ ตาม มาตรา 5(3) หากปรากฏว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยเป็นต้นเหตุ หรือเป็นผู้ก่อให้เกิดการใช้มาตรการ ในทางอาญาเหล่านั้นเอง ไม่ว่าจะด้วยเจตนา หรือประมาทเลินเล่อก็ตาม แต่เหตุยกเว้นนี้ไม่ใช่กับ กรณีที่ถือมีการใช้มาตรการทางอาญาเนื่องจากความนำคำวินิจฉัยของผู้ต้องหาหรือจำเลยเอง เพราะ ไม่ปฏิบัติตามหมายกำหนดคดีของศาลหรือละเมิดคำสั่งหรือเงื่อนไขที่เกี่ยวกับการปล่อยตัวชั่วคราว

3. เป็นบุคคลที่ได้รับความเสียหายจากการใช้มาตรการทางอาญา และต่อมาศาลหรือ อัยการใช้ดุลพินิจเพิกถอนกระบวนการพิจารณาคดีนั้น ค่าทดแทนในส่วนนี้อยู่ในมาตรา 3 และ มาตรา 4 กำหนดให้ความเสียหายอันเกิดจากมาตรการทางอาญาตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 2 มีสิทธิ เรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐเช่นกัน หากปรากฏว่ากระบวนการพิจารณาคดีอาญานั้นถูกเพิกถอนไป ตามเงื่อนไขแห่งบทบัญญัติซึ่งกำหนดให้ศาล หรือพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจในการเพิกถอนคดี ความเหล่านั้นได้ (Ermessungsvorschrift) โดยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมนี กำหนด บทบัญญัติในลักษณะนี้ไว้สำหรับการพิจารณาคดีความผิดที่ไม่ร้ายแรงและระวางโทษเพียงเล็กน้อย (Nergehen)

ในการร้องขอของผู้ที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนนั้นจะต้องไม่ปรากฏว่า ผู้ร้องขอได้กระทำ การบางอย่างอันเป็นเหตุให้ค่าทดแทนความเสียหายระงับไป หรือถูกปฏิเสธการชดใช้ค่าทดแทน ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหาย มาตรา 5 กำหนดเหตุยกเว้นสิทธิในการ ร้องขอให้จ่ายค่าทดแทน สำหรับความเสียหายในบางกรณี ดังนี้คือ (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, หน้า 40-43)

มาตรา 5 SttEG กำหนดเหตุยกเว้นสิทธิในการร้องขอให้จ่ายค่าทดแทน (ตามมาตรา 1 ถึง มาตรา 4) สำหรับความเสียหายในบางกรณีที่จะเกิดจากการบังคับหรือใช้มาตรการต่าง ๆ ทางอาญา ซึ่งประกอบด้วย

(1) ค่าทดแทนสำหรับการถูกคุมตัวที่ดี การกักขังที่ดี หรือการถูกเพิกถอนใบอนุญาตขับขี่ชั่วคราวที่ดี หากระยะเวลาของการบังคับใช้มาตรการเช่นว่า ไม่ได้ถูกนับรวมไว้กับโทษที่กำหนด ภายหลังมีคำพิพากษา

(2) ค่าทดแทนสำหรับการกักขัง ถ้าปรากฏว่ามาตรการดังกล่าวถูกสั่งให้ใช้บังคับในฐานที่เป็นมาตรการเพื่อการฟื้นฟูหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัย (Maßregel der Besserung und Sicherung) หรือศาลให้ถอนคำสั่งนั้นเสีย ด้วยเหตุผลว่าวัตถุประสงค์ของมาตรการฟื้นฟูฯ บรรลุแล้วโดยการสั่งกักขังเช่นว่านั้น

(3) ค่าทดแทนสำหรับการถูกยึดใบอนุญาตขับขี่ชั่วคราว หรือห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว ถ้าการยึดหรือการห้ามเช่นว่านั้นเป็นการสั่งตามกฎหมายซึ่งให้อำนาจแก่ศาล เพื่อการรักษาความปลอดภัย แม้ในท้ายที่สุดผู้ถูกบังคับใช้มาตรการจะพ้นจากความผิดตามกฎหมายก็ตาม (§§69,70 StGB) หรือในกรณีที่ศาลยกเลิกเพิกถอนคำสั่งดังกล่าวด้วยเหตุที่ไม่มีเงื่อนไขที่จะยึด หรือห้ามอีกต่อไปแล้ว

(4) ค่าทดแทนสำหรับการยึด หรือกักสิ่งของ (Dingliche Arrest) ซึ่งมีไว้เพื่อกระทำความผิด หรือที่ได้มาจากการกระทำความผิดตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (§§ 111b-111d StGB) ถ้าภายในหลังศาลยังมีคำสั่งไว้ หรือเก็บสิ่งนั้นไว้ต่อไป หรือสั่งให้ถอนคำสั่งนั้นด้วยเหตุผลที่มีผู้เสียหายจากการกระทำความผิดร้องขอ เนื่องจากการริบหรือการเก็บทรัพย์สินนั้นไว้ต่อไป จะทำให้มูลค่าเสียไป หรือลดน้อยถอยลง

(5) เหตุปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนทั้งหมด หรือบางส่วน

ค่าทดแทนตามกฎหมายฉบับนี้ อาจถูกยกเว้นให้ไม่สามารถเรียกร้องจากรัฐได้ ตามมาตรา 5(3) หากปรากฏว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยเป็นต้นเหตุ หรือเป็นผู้ก่อให้เกิดการใช้มาตรการในทางอาญานั้นเอง ไม่ว่าจะด้วยเจตนา หรือประมาทเลินเล่อก็ตาม แต่เหตุยกเว้นนี้ไม่ใช้กับกรณีที่ต้องใช้มาตรการทางอาญาเนื่องจากความน่าตำหนิของผู้ต้องหาหรือจำเลยเอง เพราะเหตุที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยปฏิเสธความผิด ไม่ให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับคดี หรือกระทำความผิดโดยไม่ใช้สิทธิในการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่ง (มาตรา 5(2) SttEG) นอกจากนี้ การเรียกร้องค่าทดแทนจะถูกยกเว้นเช่นกัน หากการที่ต้องใช้มาตรการทางอาญานั้นเกิดขึ้นเพราะความน่าตำหนิของผู้ต้องหาหรือจำเลยเอง เนื่องจากไม่ปฏิบัติตามหมายกำหนดนัดของศาล หรือละเมิดคำสั่งหรือเงื่อนไขที่เกี่ยวกับการปล่อยตัวชั่วคราว (มาตรา 5(3) SttEG)

ภายหลังจากผ่านเงื่อนไขการมีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทน โดยไม่เข้าข้อยกเว้นใด ๆ ตาม มาตรา 5 StEG แล้ว กฎหมายฉบับนี้ยังกำหนดให้ดุลพินิจแก่ศาลในการพิจารณาว่ารัฐอาจปฏิเสธ ไม่จ่ายค่าทดแทนทั้งหมดหรือบางส่วนสำหรับความเสียหายในบางกรณีได้อีกด้วย โดยมาตรา 6 StEG กำหนดว่าค่าทดแทนทั้งหมดหรือบางส่วนอาจถูกปฏิเสธไม่จ่ายได้ ถ้าปรากฏว่า

(1) การใช้มาตรการทางอาญานั้นเกิดขึ้นโดยเหตุที่มาจากตัวผู้ต้องหาเอง เพราะให้การเท็จในสาระสำคัญของคดี ให้การขัดแย้งหรือเป็นโทษกับตัวเอง หรือปิดบังพฤติการณ์อันเกี่ยวกับคดีที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ทั้งที่เป็นการให้การในฐานะของผู้ถูกกล่าวหา

(2) ไม่สามารถพิพากษาลงโทษการกระทำของจำเลยได้ หรือกระบวนการพิจารณาคดีถูกเพิกถอนไป เพราะเหตุที่ผู้ต้องหานั้นเป็นผู้ไม่สามารถถูกดำเนินคดี (Schuldunfähigkeit) กล่าวคือ กระทำความคิดในขณะวิกลจริต (§ 63 StGB) หรือในระหว่างเป็นผู้เยาว์ (§ 3 JGG) หรือมีเหตุอื่นใด มาขัดขวางการพิจารณาคดี (Verfahrenshindernis § 206 StGB)

(3) ค่าทดแทนจากการถูกกักขังอาจถูกปฏิเสธไม่จ่ายทั้งหมด หรือบางส่วนได้ หากศาล ได้ใช้มาตรการนั้นกับเด็กและเยาวชน โดยคำนึงถึงความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการนั้นแล้วตาม บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน

2. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญา

โดยผลของ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz ผู้ได้รับความเสียหายจากการดำเนิน คดีอาญาในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐตามอัตราและ หลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ซึ่งนอกจากค่าทดแทนที่เป็นตัวเงิน หรือที่สามารถคิดคำนวณเป็นเงินได้ แน่นนอน (Vermögensschaden) แล้ว ยังครอบคลุมถึงค่าทดแทนสำหรับความเสียหายอย่างอื่นใด อันมิใช่ตัวเงิน หรือที่ไม่อาจคำนวณเป็นจำนวนเงินที่ชัดเจน (Immateriellen Schaden) ด้วย อนึ่ง พระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญาของประเทศสหพันธ์ สาธารณรัฐเยอรมนีฉบับนี้ คงกำหนดเฉพาะแต่ภาระหน้าที่ของรัฐและประเภทของ “ค่าทดแทน” ที่ต้องจ่ายเพื่อชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเท่านั้น สำหรับเงินจำนวน อื่น เช่น ค่าปรับทางอาญาที่ผู้ต้องหา หรือจำเลยชำระไปแล้ว รัฐอาจต้องจ่ายคืนหากภายหลังมี ข้อเท็จจริงปรากฏว่าเขาไม่ใช่ผู้กระทำความผิด คงเป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่ง บทบัญญัติในเรื่องอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทที่ว่าด้วยผลแห่งการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (§§ 359-373a StPO)

สำหรับประเภทความเสียหายและวงเงินค่าทดแทนตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายฉบับนี้ ปรากฏตามความในมาตรา 7 (1) StEG ได้แก่

(1) ค่าทดแทนที่เป็นตัวเงิน หรือที่สามารถคำนวณเป็นจำนวนเงินได้

(Vermögensschaden)

มาตรา 7(2) SttEG กำหนดว่ารัฐจะจ่ายเงินค่าทดแทนให้ก็ต่อเมื่อความเสียหายอันได้รับการพิสูจน์แล้วนั้นมีค่ามากกว่า 25 ยูโร ทั้งนี้ โดยไม่กำหนดอัตราเพดานขั้นสูงที่รัฐจะจ่ายให้แก่ผู้เสียหายไว้ ค่าทดแทนในส่วนนี้ เช่น ค่าขาดรายได้จากเงินเดือนหรือทางทำมาหาได้อื่น ๆ (Verdienstausfall), ค่าเสียหายจากการถูกไล่ออกจากงาน หรือค่าแห่งการต้องสูญเสียสวัสดิการที่เคยได้จากการทำงาน เป็นต้น ในกรณีที่ถูกยึดใบอนุญาตขับขี่ เช่น ค่าโดยสารรถประจำทาง ค่าคนขับรถ ค่าเช่ารถ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังหมายถึงค่าใช้จ่ายในการพิจารณาของศาล (§ 464 StPO) และค่าจ้างทนายความเพื่อต่อสู้คดีซึ่งหมายรวมทั้งการต่อสู้ในคดีที่ถูกกล่าวหา และคดีที่เรียกร้องค่าทดแทน ค่ายื่นคำร้อง รวมถึงค่าที่ต้องเสียภาษีเพิ่มเติมในบางกรณี ด้วย

(2) ค่าทดแทนที่มีใช้ตัวเงิน หรือที่ไม่อาจคำนวณเป็นจำนวนเงิน (Immateriellen Schaden)

สำหรับค่าทดแทนประเภทที่สองนี้ กฎหมายกำหนดไว้เฉพาะกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการถูกจำคุก หรือกักขัง (Freiheitsentziehen) เท่านั้น เช่น ความเสื่อมเสียต่อเกียรติยศชื่อเสียงทั้งของตนเองและครอบครัว ความเสื่อมโทรมของสุขภาพ ความทุกข์ทรมานทางร่างกายและจิตใจ และความยากลำบากในการดำรงสถานภาพในสังคม เป็นต้น

มาตรา 7(3) SttEG กำหนดไว้ในอัตราตายตัว คือ 25 ยูโร ต่อวันที่ถูกจำกัดเสรีภาพ ซึ่งอัตราดังกล่าวเพิ่งได้รับการปรับเพิ่มขึ้นในปี ค.ศ. 2010 (BGBl.I.S.1864) ตามกฎหมายฉบับเก่า กำหนดค่าทดแทนสำหรับความเสียหายที่มีใช้ตัวเงินไว้เพียง 11 ยูโร ต่อวันที่ถูกลงโทษ แม้อัตรานี้จะเพิ่มขึ้นจากเดิมกว่ากึ่งหนึ่งแล้วก็ตาม แต่ปัจจุบันยังคงถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นจำนวนที่ไม่คุ้มค่ากับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากความไม่เป็นธรรมของรัฐ ไม่ยึดหยุ่นตามสภาพสังคมและยุคสมัย และอาจไม่เหมาะสมกับความสูญเสียที่ผู้เสียหายแต่ละคนได้รับ ทั้งหากเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ในยุโรป พบว่าหลายประเทศกำหนดอัตราค่าชดเชยไว้ในลักษณะยืดหยุ่นกว่า เปิดช่องให้ศาลใช้ดุลพินิจพิจารณากำหนดค่าชดเชยได้ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงระยะเวลาที่ถูกจำกัดเสรีภาพ ความประพฤติของผู้ได้รับความเสียหาย รวมทั้งพฤติกรรมหรือสถานภาพในด้านต่าง ๆ ของเขาที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปภายหลังถูกดำเนินคดีอาญา ประเทศออสเตรเลียกำหนดค่าทดแทนในลักษณะนี้โดยมีอัตราเงินขั้นสูงถึง 100 ยูโรต่อวันที่ถูกจำกัดอิสรภาพ ประเทศลักเซมเบิร์กกำหนดไว้ระหว่าง 25 ถึง 200 ยูโรต่อวัน ประเทศเนเธอร์แลนด์กำหนดไว้ระหว่าง 70 ถึง 95 ยูโรต่อวัน ในขณะที่ผู้เสียหายในเรื่องนี้ของประเทศสเปนอาจได้รับค่าทดแทนจากกระบวนการดำเนินคดีอาญาที่ผิดพลาดสูงถึง 253 ยูโรต่อวันที่ถูกจำคุก

สำหรับความเสียหายอื่นใดซึ่งอาจเกิดขึ้นเอง โดยที่ไม่มีการใช้มาตรการทางอาญาใด ๆ
ย่อมไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐจ่ายค่าทดแทนให้ได้ (มาตรา 7(4) StEG)

3. บุคคลที่มีสิทธิยื่นคำขอและขั้นตอนการยื่นคำขอรับค่าทดแทนในคดีอาญา

3.1 บุคคลที่มีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนในคดีอาญา ได้แก่

(1) ผู้ต้องหา จำเลยและบุคคลผู้ถูกบังคับโทษตามคำพิพากษาในคดีอาญา

(2) ตัวแทนซึ่งได้รับมอบอำนาจให้ดำเนินการแทนในการยื่นคำร้องขอรับค่าทดแทน
จากองค์กรบริหารงานยุติธรรมแห่งมลรัฐ (Landesjustizverwaltung) และหากผู้ที่มีสิทธิเสียชีวิต
ภายหลังมีคำตัดสินโดยศาลอาญาแล้ว ทายาทตามกฎหมายแพ่งเยอรมนี ของบุคคลดังกล่าวย่อม
มีสิทธิในการยื่นคำร้องตามกระบวนการทางปกครองนี้ต่อไปได้

(3) บุคคลผู้อยู่ในความอุปการะตามกฎหมายของผู้ต้องหา หรือจำเลย หากผู้ต้องหา
หรือจำเลยที่เป็นผู้อุปการะถูกบังคับใช้มาตรการทางอาญา และมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมาย
ฉบับนี้ (ณรงค์ โจหาญ และคณะ, 2555, หน้า 127- 128)

โดยปกติผู้ที่จะมีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนต้องเป็นผู้ได้รับความผลกระทบโดยตรง
ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี
ก็ยังได้กำหนดเพิ่มเติมให้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายแทนได้ตามที่กฎหมายกำหนดไว้

มาตรา 11 StEG กำหนดให้บุคคลผู้อยู่ในความอุปการะตามกฎหมาย มีสิทธิเรียกร้อง
ค่าเสียหายจากรัฐได้ หากผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้อุปการะ ถูกบังคับใช้มาตรการทางอาญา และ
มีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมายฉบับนี้ โดยหากรู้ได้ว่าผู้อยู่ในอุปการะของจำเลยหรือผู้ต้องหา
เป็นใคร กฎหมายให้พนักงานอัยการมีหน้าที่แจ้งให้ผู้อยู่ในความอุปการะนั้นทราบเพื่อทำคำร้องขอ
ต่อศาล

สิทธิในการเรียกร้องค่าเสียหายของผู้อยู่ในอุปการะนี้ ถือเป็นลักษณะเฉพาะอย่างยิ่ง
ของกฎหมายเยอรมนี ซึ่งมีบทบัญญัติทำนองเดียวกันนี้ตั้งแต่ในกฎหมายว่าด้วยการจ่ายค่าทดแทน
ฉบับเก่าหรือในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมนีตะวันออก (DDR) เอง ก็กำหนดสิทธิ
ในลักษณะนี้ไว้เช่นกัน โดยสิทธิเรียกร้องค่าเสียหาย (Ersatzanspruch) ตามมาตรานี้ ไม่ใช่สิทธิที่ใช้
แทน หรือเป็นสิทธิที่ตกทอดมาจากผู้ต้องหา หรือจำเลยในคดีอาญา หากแต่เป็นสิทธิเฉพาะตัวของ
ผู้อยู่ในความอุปการะนั้น ๆ เอง ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลว่า หากผู้ต้องหาหรือจำเลยมีหน้าที่ตามกฎหมาย
ต้องอุปการะเลี้ยงดูบุคคลอื่น แล้วต้องมาถูกดำเนินคดีอาญา โดยในท้ายที่สุดมีเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้
เขาได้รับค่าทดแทนตามกฎหมายฉบับนี้ การถูกดำเนินคดีอาญานั้นอาจเป็นผลให้ผู้ต้องหาหรือ
จำเลยเหล่านั้น ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ซึ่งย่อมก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายกับผู้ที่ต้อง
รับการอุปการะนั้นด้วย (Karl-Heinz Kunz, 2010, p. 246)

ประมวลกฎหมายแพ่งของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Bürgerliches Gesetzbuch - BGB) จะกำหนดภาระหน้าที่ตามกฎหมายในอันต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันได้แก่ญาติสืบสายโลหิตโดยตรง (Verwandte in gerader Linie- มาตรา 1601 BGB) คู่สมรส ทั้งที่ยังอยู่กินฉันท์สามีภริยาและภายหลังหย่าขาดจากกันแล้ว (Ehegatten- มาตรา 1360, 1569 BGB) และบุตร และนอกจากผู้อยู่ในอุปการะตามประมวลกฎหมายแพ่งแล้ว กฎหมายฉบับอื่น ๆ อาทิเช่น กฎหมายหุ้นส่วน กฎหมายเอกชนระหว่างประเทศ ก็ยังระบุให้บุคคลบางสถานะมีหน้าที่ในลักษณะดังกล่าวซึ่งกันและกันด้วย

ค่าเสียหายที่เรียกร้องได้นั้น กฎหมายไม่ได้ถือให้เป็นการ “เรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดู” หากแต่เป็นการเรียกร้อง “ค่าทดแทน” ตามกฎหมายว่าด้วยค่าทดแทนแก่จำเลย (SttEG) ดังนั้นจำนวนค่าทดแทนที่เรียกร้องได้จึงย่อมไม่เกินไปกว่าเงินทดแทนที่ผู้ต้องหา หรือจำเลยจะได้รับซึ่งอาจถูกปฏิเสธบางส่วนด้วยหากเข้าเงื่อนไขการปฏิบัติตามมาตรา 6 SttEG ดังกล่าวมาแล้ว ค่าเสียหายที่เรียกร้องได้ ตามปกติจะครอบคลุมค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต อาทิ ค่าประกันสุขภาพ และค่าเสียหายอื่น ๆ ที่ได้รับการขาดไร้อุปการะ

สำหรับระยะเวลาของการทำคำร้องให้ยื่นระยะเวลาการยื่นคำร้องต่อศาลภายใน 3 เดือน นับแต่วันได้รับแจ้งสิทธิจากพนักงานอัยการตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 10 SttEG มาบังคับใช้โดยอนุโลม

อนึ่ง การละสิทธิของผู้ต้องหา หรือจำเลยไม่เรียกร้องค่าทดแทนจากการถูกดำเนินคดีอาญา ไม่ตัดสิทธิในการเรียกร้องค่าเสียหายจากการขาดไร้อุปการะเลี้ยงดูของผู้อยู่ในอุปการะตามมาตรานี้

3.2 ขั้นตอนการขอรับค่าทดแทน หลักเกณฑ์ของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

3.2.1 ขั้นตอนศาล ในการพิจารณาคดีอาญาของศาลตามกระบวนการยุติธรรม และพิจารณาสีทธิตามคำร้องขอรับค่าทดแทน

3.2.2 ขั้นตอนองค์กรคณะกรรมการ การยื่นคำขอรับค่าทดแทนจากรัฐ ผ่านอัยการต่อไปยังหน่วยงานของคณะกรรมการตามที่กำหนดไว้ หลังได้รับพิจารณาชั้นศาลว่ามีสิทธิได้รับค่าทดแทน

โดยในขั้นตอนของการยื่นคำร้องเพื่อขอรับค่าทดแทนจากรัฐในขั้นตอนคณะกรรมการย่อมเป็นกรณีที่ไม่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Strafverfahren) อีกต่อไปแล้ว แต่เป็นเรื่องของกระบวนการทางปกครอง (Verwaltungsverfahren) ในอันที่จะพิจารณาถึงประเภท รวมทั้งอัตราค่าทดแทนที่รัฐต้องจ่ายให้แก่ผู้เสียหาย ซึ่งผูกพันตามคำตัดสินของศาลอาญา

(กษพร รังษีกาโนดร, 2558, หน้า 69-70)

ตามมาตรา 10 SttEG เมื่อศาลทำคำพิพากษาหรือตัดสิน และมีผลในทางกฎหมายแล้ว ว่าจำเลย หรือผู้ต้องหาที่ได้รับความเสียหายมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐ พนักงานอัยการจะต้องแจ้งสิทธิในการทำคำร้อง รวมทั้งเงื่อนไขเวลาในการยื่นคำร้องต่อรัฐ (Staatskasse) ไปยังผู้มีสิทธิ และนับจากวันได้รับแจ้งดังกล่าว ผู้มีสิทธิจะต้องยื่นคำร้องขอค่าทดแทนผ่านไปยังพนักงานอัยการ ภายในระยะเวลาหกเดือน หากผู้มีสิทธิไม่ยื่นคำร้องภายในเวลากำหนด คำร้องดังกล่าวจะถูกยก ทั้งนี้เพราะเป็นความผิดของผู้มีสิทธิเอง

อนึ่ง ผู้มีสิทธิอาจมอบอำนาจให้ตัวแทนดำเนินการแทนได้ การมอบอำนาจนี้จะทำการมอบอำนาจอีกต่างหากด้วยแม้ผู้มีสิทธิยื่นคำร้องประสงค์จะให้ทนายความ (ซึ่งดำเนินการคดีอาญาให้แก่ผู้มีสิทธิ) ดำเนินการแทน ทั้งนี้ เพราะกระบวนการยื่นคำร้องในชั้นนี้ไม่เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีอาญาดังกล่าวไปแล้ว และหากผู้มีสิทธิเสียชีวิตภายหลังมีคำตัดสินโดยศาลอาญาแล้ว ทายาท (ตามกฎหมายแพ่งเยอรมนี) ของบุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิในการยื่นคำร้องตามกระบวนการทางปกครองต่อไปได้

4. ขั้นตอนการพิจารณาและกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญา

ในขั้นตอนการตรวจพิจารณาค่าทดแทนในคดีอาญา ของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีองค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณา ดังนี้ (กษพร รังษีกาโนดร, 2558, หน้า 67-70)

4.1 ขั้นตอน การพิจารณาผู้มีสิทธิและกำหนดค่าทดแทนของรัฐ โดยศาล แยกพิจารณาเป็น 2 กรณี ได้แก่

(ก) สิทธิได้รับค่าทดแทนของจำเลยในคดีอาญา

สำหรับในกรณีแรกนี้ กฎหมายกำหนดให้ศาลอาญาที่พิจารณาคดีนั้นเองเป็นองค์กรผู้วินิจฉัยและตัดสินว่าจำเลยมีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือไม่ (มาตรา 8 SttEG) ทั้งนี้ ศาลสามารถหยิบยกขึ้นพิจารณาได้เอง โดยไม่จำเป็นต้องมีคำร้องขอจากผู้เสียหาย (Das Gericht Entscheidet von Amts wegen) โดยมีเงื่อนไขสำคัญว่ากระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับหน้าที่ในการจ่ายค่าทดแทนนี้จะมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการพิจารณาพิพากษาคดีความที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นเสร็จสิ้นลงแล้ว มิใช่เพียงยุติหรือเพิกถอนการพิจารณาไว้เป็นการชั่วคราวเท่านั้น ซึ่งศาลจะตัดสินออกมาเป็นส่วนหนึ่งของคำพิพากษาคดีนั้น (Bestanteil der Hauptentscheidung) หรือในรูปของคำตัดสิน (Beschluss) กรณีที่กระบวนการพิจารณาหรือคำฟ้องถูกเพิกถอนไปก่อนที่จะมีคำพิพากษา

ในกรณีที่ศาลยังไม่อาจทำคำพิพากษาเกี่ยวกับค่าทดแทนรวมมากับคำพิพากษาคดีหลักเพราะอาจติดด้วยพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์เงื่อนไขแห่งการได้รับค่าทดแทน เหตุยกเว้น หรือเหตุปฏิเสธ ยังมีไม่เพียงพอ ศาลสามารถทำคำวินิจฉัยออกมาในรูปของคำตัดสินนอกคำพิพากษา

คดีหลัก (Entscheidung außerhalb der Hauptentscheidung) ได้แต่ต้องได้รับฟัง (Anhörung) ถ้อยคำของผู้มีส่วนได้เสียครบถ้วนแล้ว

สำหรับการพิจารณาโดยศาลในชั้นตอนนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการร้องขอ ค่าทดแทนตามกฎหมายฉบับนี้เท่านั้น จำเลยที่ศาลพิพากษา หรือตัดสินว่าเป็น ผู้มีสิทธิได้รับค่า ทดแทนแล้ว ต้องดำเนินการยื่นคำร้องตามคำพิพากษานั้นต่อรัฐอีกชั้นตอนหนึ่ง ในชั้นของศาลจะ วินิจฉัยว่าจำเลยเป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือไม่ ถ้ามีสิทธิ สิทธินั้นเกิดจากสาเหตุใด มีเหตุเข้า ข้อยกเว้นค่าทดแทน หรือเข้าเงื่อนไขปฏิเสธการจ่ายค่าทดแทนหรือไม่ โดยยังไม่ได้พิจารณา กำหนดลงไปรายละเอียดว่ารัฐจะต้องจ่ายค่าทดแทนในส่วใดบ้าง หรือต้องจ่ายเป็นจำนวนเงิน เท่าใด โดยคำพิพากษาและคำตัดสินจะแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับระยะเวลา และมาตรการทางอาญา ที่เป็นต้นเหตุให้เกิดความเสียหาย หรือทำให้รัฐต้องจ่ายค่าทดแทน (มาตรา 8(1)(2) StEG)

อนึ่ง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีสามารถร้องคัดค้านคำตัดสินของศาลได้ทันที ซึ่งเป็นบท เฉพาะที่กำหนดไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (die sofortige Beschwerde- มาตรา 311 StPO) โดยไม่ต้องใช้ช่องทางหรือหลักเกณฑ์การอุทธรณ์หรือฎีกา ตามปกติ และให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาที่ว่าด้วยการคัดค้านคำสั่งศาลที่ เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินกระบวนการพิจารณามาใช้บังคับโดยอนุโลม (มาตรา 8(3) StEG)

สำหรับศาลที่มีอำนาจในการพิจารณา “สิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทน” ตามกฎหมาย ฉบับนี้ อาจเป็นศาลชั้นต้นที่ตัดสินคดีหลัก (Tatrichter) ศาลอุทธรณ์ในกรณีที่มีการยกคำพิพากษา ทั้งหมด หรือบางส่วน (Berufungsgericht) ศาลฎีกาในกรณีที่ยกฟ้องคดี หรือตัดสินให้จำเลยไม่มี ความผิด (Beschwerdegericht) หรือศาลที่พิจารณาคดีอาญาที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ซึ่งเป็นไป ตามมาตรา 373 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(ข) สิทธิได้รับค่าทดแทนของจำเลย หรือผู้ต้องหาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นผู้ ถอนฟ้อง หรือยุติกระบวนการสอบสวน

มาตรา 9 StEG กำหนดองค์กรผู้พิจารณาสิทธิร้องขอค่าทดแทนของบุคคลผู้ได้รับ ความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญา ในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ถอนฟ้อง หรือยุติกระบวนการ สอบสวนเสียเอง ทั้งนี้ไม่ว่าจะอยู่ในกระบวนการพิจารณาชั้นใด โดยกฎหมายให้เป็นอำนาจของ ศาลชั้นต้นหรือศาลแขวง (Amtsgericht) ในเขตที่สำนักงานอัยการตั้งอยู่ หรือศาลสูงแห่งมลรัฐ (Oberlandesgericht) หากการถอนฟ้องนั้นเกิดขึ้นในชั้นพิจารณาของศาลสูง โดยมีเงื่อนไขว่าการ ถอนคดีโดยพนักงานอัยการนี้ต้องมีผลทางกฎหมาย และทำให้คดีจบสิ้นลงแล้ว มิใช่เพียงการถอน คดีชั่วคราว ซึ่งเป็นเงื่อนไขทำนองเดียวกับมาตรา 8 StEG

แต่การพิจารณาสีทธิรับค่าทดแทนโดยศาลในกรณีนี้แตกต่างจากการพิจารณาตาม มาตรา 8 StEG ในข้อสำคัญ คือ ขั้นตอนการพิจารณาและการตัดสินเกี่ยวกับสิทธิในการขอรับค่า ทดแทนโดยศาลตามมาตรา 9 StEG จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้มีสิทธิทำ “คำร้อง” ยื่นต่อศาลแล้ว เท่านั้น ศาลไม่สามารถ เริ่มพิจารณาสีทธิดังกล่าวเองได้ ดังนั้น จึงต้องมีกระบวนการยื่น คำร้อง รวมทั้งอาจต้องมีทนายความช่วยเหลือในการแสดงพยานหลักฐานหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความ เสียหายด้วย นอกจากนี้เนื่องจากการถอนฟ้อง หรือยุติกระบวนการสอบสวนโดยพนักงานอัยการ อาจเกิดขึ้นโดยที่จำเลยหรือผู้ต้องหาไม่รู้ กฎหมายจึงกำหนดให้พนักงานอัยการมีหน้าที่แจ้งการ ถอนฟ้องให้ผู้ที่มีสิทธิทราบอย่างเป็นทางการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หากผู้ต้องหาหรือ ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนเป็นผู้เยาว์ พนักงานอัยการต้องแจ้งการถอนฟ้องไปยังผู้แทน โดยชอบ ธรรม หรือผู้ปกครองตามกฎหมายเพื่อให้ทำคำร้องยื่นต่อศาลที่มีอำนาจภายในหนึ่งเดือนนับแต่ วันที่ได้รับแจ้งเกี่ยวกับการถอนคดีของพนักงานอัยการ

ในหนังสือแจ้งเรื่องไปยังผู้ต้องหา พนักงานอัยการต้องแจ้งสิทธิในการทำคำขอ กำหนดระยะเวลาที่ต้องร้องขอ รวมทั้งศาลที่มีเขตอำนาจในการรับคำร้องด้วย ทั้งนี้ ในการพิจารณา ศาลจะฟังถ้อยคำของพนักงานอัยการเกี่ยวกับเหตุผลในการถอนฟ้อง ไม่ใช่ข้อเท็จจริงแห่งคดี คำตัดสินของศาลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถร้องคัดค้านได้ทันทีโดยไม่ต้องใช้ช่องทางของ การอุทธรณ์หรือฎีกา

4.2 ขั้นตอน การยื่นคำขอรับค่าทดแทนจากรัฐหลังได้รับพิจารณาชั้นศาล

ในขั้นตอนของการยื่นคำร้องเพื่อขอรับค่าทดแทนจากรัฐนี้ ย่อมเป็นกรณีที่ไม่เกี่ยวกับ กระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Strafverfahren) อีกต่อไปแล้ว แต่เป็นเรื่องของกระบวนการทาง ปกครอง (Verwaltungsverfahren) ในอันที่จะพิจารณาถึงประเภท รวมทั้งอัตราค่าทดแทนที่รัฐต้อง จ่ายให้แก่ผู้เสียหาย ซึ่งผูกพันตามคำตัดสินของศาลอาญา

ตามมาตรา 10 StEG เมื่อศาลทำคำพิพากษาหรือตัดสิน และมีผลในทางกฎหมายแล้ว ว่าจำเลย หรือผู้ต้องหาที่ได้รับความเสียหายมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐ พนักงานอัยการจะต้อง แจ้งสิทธิในการทำคำร้อง รวมทั้งเงื่อนไขเวลาในการยื่นคำร้องต่อรัฐ (Staatskasse) ไปยังผู้มีสิทธิ และ นับจากวันได้รับแจ้งดังกล่าว ผู้มีสิทธิจะต้องยื่นคำร้องขอค่าทดแทนผ่านไปยังพนักงานอัยการ ภายในระยะเวลาหกเดือน หากผู้มีสิทธิไม่ยื่นคำร้องภายในเวลากำหนด คำร้องดังกล่าวจะถูกยก ทั้งนี้เพราะเป็นความผิดของผู้มีสิทธิเอง

อนึ่ง ผู้มีสิทธิอาจมอบอำนาจให้ตัวแทนดำเนินการแทนได้ การมอบอำนาจนี้จะทำการ มอบอำนาจอีกต่างหากด้วยแม้ผู้มีสิทธิยื่นคำร้องประสงค์จะให้ทนายความ (ซึ่งดำเนินการคดีอาญา ให้แก่ผู้มีสิทธิ) ดำเนินการแทน ทั้งนี้ เพราะกระบวนการยื่นคำร้องในขั้นนี้ไม่เกี่ยวกับกระบวนการ

พิจารณาคดีอาญาคงกล่าวไปแล้ว และหากผู้มีสิทธิเสียชีวิตภายหลังมีคำตัดสิน โดยศาลอาญาแล้ว ทายาท (ตามกฎหมายแพ่งเยอรมนี) ของบุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิในการยื่นคำร้องตามกระบวนการ ทางปกครองต่อไปได้

สำหรับองค์กรที่มีอำนาจในการพิสูจน์คำร้อง และตัดสินค่าทดแทนในชั้นนี้ คือ องค์กรบริหารงานยุติธรรมแห่งมลรัฐ (Landesjustizverwaltung) ซึ่งจะพิจารณาแต่งตั้งฝ่ายที่ทำ หน้าที่พิสูจน์และตัดสิน โดยเป็นไปตาม “แนวทางปฏิบัติสำหรับการดำเนินกระบวนการพิจารณาทาง อาญา และกระบวนการปรับ” (Die Richtlinien für das Strafverfahren und das Bußgeldverfahren- iStBV) โดยองค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณา มีเกณฑ์แบ่งการพิจารณาออกเป็น 2 กรณี คือกระบวนการ และองค์กรที่ทำหน้าที่ในการพิจารณาค่าทดแทนที่แตกต่างกัน (รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา โดยรัฐอันเกิดจาก ความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา: กรณีศึกษาขององค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและ ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา, หน้า 46-48) ดังนี้

1. สิทธิได้รับค่าทดแทนของจำเลยในคดีอาญา กรณีนี้กฎหมายกำหนดให้ศาลอาญา ที่พิจารณาคดีนั้นเองเป็นองค์กรผู้วินิจฉัย ว่าจำเลยมีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือไม่

(Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG, มาตรา 8)

ศาลสามารถหยิบยกการจ่ายค่าทดแทนขึ้นพิจารณาได้เองแม้ไม่มีคำร้องขอจาก ผู้เสียหาย (Das Gericht entscheidet von Amts wegen) โดยมีเงื่อนไขสำคัญว่ากระบวนการพิจารณา เกี่ยวกับหน้าที่ในการจ่ายค่าทดแทนจะมีขึ้นก็ต่อเมื่อการพิจารณาพิพากษาคดีที่ก่อให้เกิดความ เสียหายนั้นเสร็จสิ้นลงแล้ว และไม่ใช่ว่าการยุติคดีหรือเพิกถอนการพิจารณาไว้เป็นการชั่วคราวเท่านั้น โดยศาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่พิจารณาและตัดสินเกี่ยวกับหน้าที่ ในการทดแทนความเสียหายจากคำ พิพากษาหรือคำสั่งซึ่งยุติกระบวนการพิจารณาแล้ว ซึ่งศาลจะทำคำตัดสินออกมาเป็นส่วนหนึ่งของคำ พิพากษาคดีนั้น (Bestandteil der Hauptentscheidung) หรือในรูปของคำตัดสิน (Beschluss) ในกรณี ที่ศาลยังไม่อาจทำคำพิจารณาเกี่ยวกับค่าทดแทนรวมมากับคำพิพากษาคดีหลัก อาจเพราะ พยานหลักฐานที่จะพิสูจน์เงื่อนไขแห่งการได้รับค่าทดแทน เหตุยกเว้นหรือเหตุปฏิเสธยังไม่เพียงพอ ศาลจะทำคำวินิจฉัยออกมาในรูปคำตัดสินนอกจากคำพิพากษาคดีหลัก (Entscheidung außerhalb der Hauptentscheidung) ได้ แต่ต้องรับฟังถ้อยคำของผู้มีส่วนได้เสียครบถ้วนแล้ว

การพิจารณาโดยศาลในชั้นตอนนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการร้องขอค่าทดแทนตาม กฎหมายฉบับนี้เท่านั้น จำเลยที่ศาลตัดสินว่าเป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนแล้ว จะต้องดำเนินการ ยื่นคำร้องตามคำพิพากษานั้นต่อรัฐอีกชั้นตอนหนึ่ง ศาลจะวินิจฉัยว่าจำเลยเป็นผู้มีสิทธิได้รับค่า

ทดแทนหรือไม่ ถ้ามีสิทธิ สิทธินั้นเกิดจากสาเหตุใด มีเหตุเข้าข้อยกเว้น หรือเงื่อนไขในการปฏิเสธการจ่ายค่าทดแทนหรือไม่ ยังไม่พิจารณาว่ารัฐจะต้องจ่ายค่าทดแทนเป็นเงินจำนวนเท่าไร ซึ่งคำพิพากษาของศาลจะแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับเวลามาตรการทางอาญาที่เป็นต้นเหตุให้เกิดความเสียหาย หรือเหตุที่ทำให้รัฐต้องจ่ายค่าทดแทน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีสามารถร้องคัดค้านคำตัดสินของศาลได้ทันที ซึ่งเป็นบทเฉพาะที่กำหนดไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมนี (die sofortige Beschwerde มาตรา 311 StPo) ไม่ต้องใช้หลักเกณฑ์อุทธรณ์ตามปกติ

ศาลที่มีอำนาจในการพิจารณา “สิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทน” ตามกฎหมายฉบับนี้คือ ศาลชั้นต้นที่ตัดสินคดีหลัก (Tatrichter) ศาลอุทธรณ์ที่มีการยกคำพิพากษาทั้งหมดหรือบางส่วน (Berufungsgericht) ศาลฎีกาที่ยกฟ้องคดี หรือตัดสินให้จำเลยไม่มีความผิด (Revisiononsgericht) ศาลที่รับเรื่องคัดค้านคำตัดสินเกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทน (Beschwerdegericht) หรือศาลที่พิจารณาคดีอาญาที่ถูกร้องฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ ตามมาตรา 373 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

2. สิทธิได้รับค่าทดแทนของจำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นผู้ถอนฟ้อง หรือยุติกระบวนการสอบสวน

กำหนดให้องค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาค่าทดแทนในกรณีที่ถูกพนักงานอัยการถอนฟ้องหรือยุติกระบวนการสอบสวนเสียเอง ไม่ว่าจะคดีนี้จะอยู่ระหว่างการพิจารณาในชั้นใดก็ตาม คือศาล โดยศาลที่ทำหน้าที่พิจารณาคือศาลชั้นต้นหรือศาลแขวง (Amtsgericht) ในเขตที่สำนักงานอัยการตั้งอยู่ หรือศาลสูงแห่งมลรัฐ (Oberlandesgericht) ถ้าการถอนฟ้องคดีเกิดขึ้นในชั้นพิจารณาของศาลสูง โดยมีเงื่อนไขว่าการถอนฟ้องโดยพนักงานอัยการต้องมีผลให้คดีจบสิ้นลง มิใช่เพียงแค่ถอนชั่วคราว แต่กรณีนี้แตกต่างกับสิทธิได้รับค่าทดแทนของจำเลยในคดีอาญาเพราะผู้ใช้สิทธิต้องยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อให้ศาลทำการพิจารณาว่าสมควรได้รับค่าทดแทนหรือไม่ ศาลจะไม่หยิบยกขึ้นพิจารณาเอง อีกทั้งกรณีนี้กฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการมีหน้าที่แจ้งให้ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนทราบถึงการถอนฟ้อง อย่างเป็นทางการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อให้ทำคำร้องยื่นต่อศาลที่มีอำนาจภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันที่ได้รับแจ้งการถอนคดีของพนักงานอัยการ

ศาลอื่น (Gericht) มีอำนาจตัดสินเรื่องดังกล่าวแทนศาลแขวง ในกรณีที่ศาลนั้นมีหน้าที่รับผิดชอบในการเปิดกระบวนการพิจารณาคืบพยาน

ก. ถ้าอัยการยกเลิกกระบวนการพิจารณา หลังจากที่ยกฟ้องได้ถอนคำฟ้อง

ข. อัยการสูงสุดแห่งสหพันธ์ (Generalbundesanwalt) หรืออัยการประจำศาลสูงแห่งมลรัฐได้ยกเลิกกระบวนการพิจารณาเรื่องทางอาญา ซึ่งอยู่ในเขตอำนาจของศาลสูงแห่งมลรัฐซึ่งทำหน้าที่เป็นศาลชั้นต้น (ปริญาญา เจียรนัยกุลวานิช, 2555, หน้า 5-7)

หลังจากที่มีการกำหนดหน้าที่ชดเชยค่าทดแทนความเสียหายโดยมีคำพิพากษาถึงที่สุด ตัดสินแล้ว ให้ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนดังกล่าวใช้สิทธิเรียกร้องผ่านอัยการที่ดำเนินคดีภายใน กำหนดระยะเวลาหกเดือน หากผู้มีสิทธิละเลยไม่ใช้สิทธิภายในระยะเวลาดังกล่าวเพราะความผิด ของตน สิทธิเรียกร้องนั้นเป็นอันต้องระงับไป

กำหนดเวลาการยื่นคำขอรับค่าทดแทนหลังได้รับการพิจารณา ในชั้นศาลแล้ว กำหนด ไว้ในมาตรา 12 SrEG ว่า หากภายในกำหนดหนึ่งปีนับจากวันที่สิทธิหน้าที่ในเรื่องค่าทดแทนมีผล ตามกฎหมาย (โดยคำตัดสินของศาลอาญา) ไม่ได้มีการยื่นคำร้องต่อไปยังรัฐตามขั้นตอนที่กำหนด ไว้ในมาตรา 10 SrEG สิทธิดังกล่าวย่อมสิ้นผลไป และการนำเรื่องเสนอต่อศาลเพื่อให้ยืนยันสิทธิ ดังกล่าวใหม่ จะไม่สามารถทำได้อีก (กชพร รังษีกโณคร, 2558, หน้า 70)

ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1781 ได้มีนักปรัชญากฎหมายชาวฝรั่งเศส 2 ท่าน คือ Jean Pierre Brisso de Warville และ Louis Philipon de la Madelaine ผู้นำความคิดที่ เกี่ยวกับเสรีภาพของประชาชน ที่เป็นผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับการปล่อยตัวให้ได้รับชดเชยค่าเสียหายหรือ ค่าทดแทน ซึ่งเป็นรากฐานอุดมการณ์ทางกฎหมายเรื่องการชดเชยค่าทดแทนแก่ผู้บริสุทธิ์ หากว่า รัฐชกษาหรือรื้อที่ จะดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาสงสัยด้วยเกรงว่าผู้บริสุทธิ์จะถูกล่วงละเมิด สังคม อาจได้รับความเดือดร้อนวุ่นวาย อย่างไรก็ตามกระบวนการยุติธรรมของรัฐ ก็ไม่อาจเลี่ยงความ รับผิดชอบหากเกิดการล่วงละเมิดเช่นนั้นได้ และเป็นการไม่ถูกต้องที่จะไปเอาผิดกับเจ้าพนักงานซึ่ง ดำเนินคดีกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ศาลได้ตัดสินว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในภายหลัง เนื่องจากเป็นเจ้าหน้าที่ ที่รัฐจะต้องชดเชยค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีดังกล่าว ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ฝรั่งเศส มีนักคิดคนสำคัญคือ Voltaire ได้เสนอแนวคิดต่อพระเจ้าเฟลเดอริก มหาราช และได้มีคำสั่งเป็น ลายลักษณ์อักษรในกฎหมายของปารีสซึ่งมีใจความว่า “หากผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดอาญาและ ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณา แต่ได้รับการปล่อยตัวเพราะขาดข้อพิสูจน์ว่าเป็นผู้กระทำความผิด ย่อมมีสิทธิได้รับค่าเสียหายและทดแทนเพื่อความเป็นธรรมและความทุกข์ทรมานในระหว่างนั้น จากกองทุนของศาลที่เริ่มกระบวนการพิจารณาคดี” (ปริญญา เจียรนัยกุลวานิช, 2555) การชดเชย ค่าทดแทนโดยรัฐ เนื่องจากการคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส นั้น มีบทบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสาธารณรัฐฝรั่งเศส Subsection Compensation for Pre trial Detention Sous-section 3 บังคับใช้เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ. 1970 โดยการจ่ายค่าทดแทนตามกฎหมายสาธารณรัฐฝรั่งเศส หลักการมีไว้เพื่อชดเชยความเสียหาย ทั้งหมดหรือความเสียหายตามจริง แต่เป็นการแสดงความรับผิดชอบของรัฐที่จะเยียวยาความ

เสียหายให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสาธารณรัฐฝรั่งเศส Subsection Compensation for Pre trial Detention Sous-section 3 ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนไว้ (อุคม รัฐอมฤต และคณะ, 2550, หน้า 39)

1. หลักเกณฑ์ เงื่อนไขเกี่ยวกับบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา

บุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาต้องเป็นบุคคลซึ่งถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดี และต่อมาได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล (NON-LIEU) หรือปล่อยตัวหรือวินิจฉัยไม่มีโทษ โดยศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องเนื่องจากบุคคลนั้นมิได้กระทำความผิดหรือการกระทำของเขาไม่เป็นความผิด(The French Code of Criminal Procedure, Art.149)

โดยเงื่อนไขที่จะได้รับค่าทดแทนนั้น ผู้ที่มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่า จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่มีโทษแล้ว ต้องอยู่ในเงื่อนไขเกี่ยวกับลักษณะของการคุมขังที่ว่า การคุมขังนั้นก่อให้เกิดความเสียหายเกินปกติอย่างเห็นได้ชัดและร้ายแรงเป็นพิเศษด้วย โดยรัฐจะไม่จ่ายค่าทดแทน ในกรณีดังต่อไปนี้(กชพร รังษิโก โนคร, 2558 , หน้า 50)

1. กรณีที่ผู้ร้องขอค่าทดแทนนั้นได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาสาธารณรัฐฝรั่งเศส มาตรา 122-1

2. ในกรณีที่ผู้ร้องขอค่าทดแทนนั้นได้รับการนิรโทษกรรมภายหลังจากการถูกควบคุมตัว

3. กรณีที่คดีขาดอายุความ หลังจากผู้ร้องขอค่าทดแทนได้รับการปล่อยตัว

4. กรณีที่ผู้ร้องขอค่าทดแทนนั้นได้สมัครใจกล่าวหาตนเองเพื่อให้ผู้กระทำความผิดหลุดพ้นจากการถูกฟ้องคดี

5. กรณีที่รัฐได้ดำเนินคดีต่อผู้ที่ให้การเป็นพยานเท็จหรือร้องทุกข์โดยเจตนาจะให้ผู้อื่นถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งทำให้ถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี หรือขยายระยะเวลาออกไป ทั้งนี้บุคคลซึ่งให้การเป็นพยานเท็จ หรือร้องทุกข์โดยเจตนาจะให้ผู้อื่นถูกดำเนินคดีอาญานั้นเป็นผู้ชำระค่าทดแทนเสมือนว่าเป็นค่าธรรมเนียมศาล (The French Code Criminal Procedure} Art.150)

2. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญา

สำหรับค่าทดแทนความเสียหายนั้น เป็นการชดเชยความเสียหายทั้งหมดหรือความเสียหายตามความเป็นจริง เนื่องจากรัฐแสดงความรับผิดชอบในการเยียวยาความเสียหายให้กับผู้ถูกดำเนินคดีอาญา และในการพิจารณากำหนดค่าทดแทนความเสียหายตามกฎหมายของประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้นมิได้กำหนดไว้เฉพาะความเสียหายที่เป็นตัวเงินเท่านั้น แต่รวมถึงค่าทดแทนความเสียหายที่มีใช้ตัวเงินด้วย นอกจากนี้ยังกำหนดให้มีการปิดประกาศหรือโฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่ที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญานั้นมีภูมิลำเนาอยู่เพื่อให้สาธารณชนรับทราบถึงความเป็นผู้บริสุทธิ์ของผู้นั้นอีกด้วย (ปริญญา เจียรระโนกุลวานิช, 2555, หน้า 5)

การพิจารณาคำหนดค่าทดแทนตามกฎหมายสาธารณรัฐฝรั่งเศสจะไม่จำกัดอยู่เฉพาะความเสียหายในทางการเงินเท่านั้น จึงไม่มีการจำกัดจำนวนเงินที่จะจ่ายแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเอาไว้ (ทวิวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540)

3. บุคคลที่มีสิทธิยื่นคำขอและขั้นตอนการยื่นคำขอรับค่าทดแทนในคดีอาญา
บุคคลที่จะมีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนในคดีอาญาของประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสก็คือ จำเลย หรือผู้ต้องหา ที่กำหนดไว้ตามเงื่อนไขกฎหมาย

โดยผู้ร้องขอต้องยื่นคำร้องหรือลงนามไปยังคณะกรรมการที่มีการแต่งตั้งไว้ภายในกำหนดหกเดือน นับแต่มีคำพิพากษาถึงที่สุด คำร้องนอกนั้นนอกจากจะประกอบด้วยเอกสารทั้งหลายเพื่อพิสูจน์ถึงความเสียหายแล้วยังต้องมีข้อความแสดงถึงข้อเท็จจริงที่ปวง ดังต่อไปนี้ คือ (กษพร รังษิก โนดร, 2558, หน้า 52)

1. วันและลักษณะของคำสั่งให้มีการคุมขังชั่วคราวรวมทั้งสถานที่คุมขัง
2. ศาลซึ่งวินิจฉัยว่าคดีไม่มีมูล หรือปล่อยตัว รวมทั้งวันที่ออกคำวินิจฉัยนั้น
3. ลักษณะและจำนวนเงินที่เรียกร้องให้ชดเชย
4. ที่อยู่ของผู้ร้อง

ก่อนที่คณะกรรมการจะทำการพิจารณานั้น คณะกรรมการจะต้องส่งสำเนาคำร้องของผู้ร้องไปยังนิติกรของกระทรวงการคลัง (TRESOR) และอธิบดีอัยการศาลสูงสุดไปยังบุคคลทั้งสองดังกล่าวนี้ไว้ด้วย (กษพร รังษิก โนดร, 2558, หน้า 52)

4. ขั้นตอนการพิจารณาและกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญา

องค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาตรวจสอบและกระบวนการพิจารณา (กษพร รังษิก โนดร, 2558, หน้า 51)

องค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาและออกคำวินิจฉัยการชดเชยค่าทดแทน ได้แก่ประธานศาลอุทธรณ์ (The First President of The Court of Appeal) โดยคดีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล หรือศาลมีคำสั่งยกฟ้องหรือมีการวินิจฉัยว่าไม่มีโทษอยู่ในเขตอำนาจศาล (The French Code Criminal Procedure} Art.149-1) จะไม่ใช่ศาลที่ทำหน้าที่ตัดสินในครั้งแรก โดยผู้ร้องขอต้องยื่นคำร้องต่อศาลภายในหกเดือนนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล หรือยกฟ้อง หรือวินิจฉัยว่าไม่มีโทษ โดยจะมีการพิจารณาคำร้องขอในศาล โดยเปิดเผย เว้นแต่ผู้ยื่นคำร้องขอจะขอให้ศาลพิจารณาโดยไม่เปิดเผย ซึ่งศาลก็จะทำการพิจารณาโดยจำกัดบุคคลผู้เข้าฟังการพิจารณาเฉพาะผู้ยื่นคำร้อง ทนายความของผู้ยื่นคำร้องเท่านั้น (The French Code Criminal Procedure} Art.149-2)

เมื่อมีคำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์แล้ว ผู้ใช้สิทธิจะอุทธรณ์คำวินิจฉัยต่อคณะกรรมการแห่งชาติ (National Commission) ภายในสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัย โดย

สาธารณรัฐฝรั่งเศสได้กำหนดให้มีองค์กรพิเศษเรียกว่า “คณะกรรมการแห่งชาติ” (National Commission) ซึ่งพิจารณาแต่งตั้งจากคณะผู้พิพากษาศาลสูงที่มีใช้ผู้พิพากษาซึ่งตัดสินคดีอาญาในคดีแรก ขึ้นมาทำหน้าที่ในการพิจารณาตัดสินและคำวินิจฉัยของคณะกรรมการให้ถือเป็นที่สุด คณะกรรมการนี้ประกอบด้วย ผู้พิพากษาศาลสูง 3 นาย ซึ่งได้แก่ ประธานศาลสูงหรือตัวแทน ทำหน้าที่เป็นประธานของคณะกรรมการ และผู้พิพากษาอีก 2 นาย ซึ่งอยู่ในระดับหัวหน้าศาลฎีกา และประกอบด้วยผู้พิพากษาศาลอื่น ๆ อีกซึ่งมีการแต่งตั้งเป็นรายปี นอกจากผู้พิพากษา 2 นายนี้แล้ว ให้มีผู้พิพากษาสำรองอีก 3 นาย อีกทั้งกำหนดให้อัยการทำความเข้าใจต่อคณะกรรมการดังกล่าว เช่นเดียวกับคดีทั่วไป (The French Code Criminal Procedure} Art.149-3)

ประเทศราชอาณาจักรสวีเดน

ประเทศราชอาณาจักรสวีเดน มีกฎหมายว่าด้วยการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญาที่บังคับใช้อยู่ คือ พระราชบัญญัติค่าทดแทนสำหรับการจำกัดเสรีภาพและการพันนาการอื่นใด (Act on Compensation for Deprivation of Freedom and other restraints) ปี ค.ศ.1998 (1998: 714) ซึ่งมีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลย ดังนี้

1. หลักเกณฑ์ เงื่อนไขเกี่ยวกับบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา

1.1 เงื่อนไขที่ก่อให้เกิดสิทธิในการร้องขอค่าทดแทน

การที่บุคคลจะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมายของราชอาณาจักรสวีเดน นั้น เกิดจากกรณี การที่บุคคลใดได้ถูกควบคุมตัวหรือถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพไว้ในระยะเวลา อย่างน้อย 24 ชั่วโมง ในฐานะเป็นผู้ต้องสงสัยว่าได้กระทำความผิดอาญา จะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนสำหรับการถูกจำกัดอิสรภาพนั้น เมื่อ

(1) ศาลพิพากษายกฟ้องคดี มีคำสั่งไม่ฟ้อง หรือมีการถอนฟ้อง

(2) มีการถอนฟ้องความผิดบางฐานไป และการคุมขังไม่ใช่โทษสำหรับการกระทำความผิดในฐานที่เหลืออยู่

(3) จำเลยถูกพิพากษาลงโทษในฐานเบากว่าค่าฟ้อง

(4) คำตัดสินให้คุมขังนั้นถูกเพิกถอนหรือการคุมขังนั้นถูกระงับไปด้วยเหตุอื่นใดจากเงื่อนไขของสิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนดังกล่าว จะเห็นได้ว่า บุคคลที่ถูกจับกุมหรือถูกควบคุมตัว ที่จะมีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐได้นั้น ไม่ได้หมายความว่าจำเลยที่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแล้วว่าไม่ใช่ผู้กระทำความผิด และถูกควบคุมตัวโดยไม่ชอบธรรมก่อนการพิจารณาคดีเท่านั้น แต่ยังหมายถึงบุคคลที่ถูกควบคุมตัว แต่ต่อมาไม่มีการฟ้องร้องคดีต่อศาลด้วย ซึ่งย่อมหมายถึงผู้ต้องหาตนเอง นอกจากนี้ ในกรณีของจำเลยสิทธิในการร้องขอค่าทดแทน

จากรัฐไม่ได้มีเฉพาะเมื่อศาลพิพากษายกฟ้องเท่านั้น หากแต่หมายความรวมถึงกรณีอื่นใดที่เป็นคุณกับจำเลยมากขึ้นด้วย ทั้งนี้ ไม่ว่า “ผล” ดังกล่าวจะเกิดจากการอุทธรณ์ไปยังศาลสูง หรือจากการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ (After reopening the case)

มาตรา 3 เป็นบทบัญญัติขยายขอบเขตของหลักทั่วไปเกี่ยวกับการได้รับค่าทดแทน เพราะถูกควบคุมตัวตามมาตรา 2 ให้หมายรวมไปถึงการควบคุมตัวที่เกิดขึ้นในต่างประเทศตามคำร้องขอของเจ้าหน้าที่ประเทศราชอาณาจักรสวีเดน ด้วย และมีมาตรา 4 เป็นบทบัญญัติที่กำหนดหลักเกณฑ์พิเศษสำหรับกรณีที่อยู่กระทำความผิดเป็นเด็ก และการรักษาทางจิตเวช

1.2 เหตุปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนทั้งหมด หรือบางส่วน

การกำหนดเหตุปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนทั้งหมดหรือบางส่วน มีแนวทางใกล้เคียงกันกับกฎหมายของหลายประเทศ โดยกฎหมายประเทศราชอาณาจักรสวีเดน กำหนดว่ารัฐไม่ต้องจ่ายค่าทดแทนให้ทั้งหมดหรือบางส่วน หากปรากฏว่าการถูกกักขังหรือควบคุมตัวเกิดขึ้นเพราะการกระทำ หรือโดยเจตนาของผู้ถูกควบคุมตัวนั่นเอง มีการปลอมแปลงพยานหลักฐาน หรือกระทำการอย่างอื่นใด มาตรา 6 แห่งกฎหมายค่าทดแทนของราชอาณาจักรสวีเดนข้อนี้ กำหนดข้อยกเว้นการจ่ายค่าทดแทนไว้ค่อนข้างกว้าง เพราะไม่เพียงแต่การถูกควบคุมตัวนั้นเป็นเรื่องที่อาจโทษจำเลย หรือผู้ต้องหาได้เท่านั้น ที่รัฐสามารถปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนได้ แต่หากมีเหตุผลอื่นใดที่จะทำให้การจ่ายค่าทดแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจ่ายค่าทดแทนเต็มจำนวนเป็นเรื่อง ไม่มีเหตุผล (if for other reasons it would be unreasonable to grant compensation) รัฐจะไม่จ่ายค่าทดแทนก็ได้เช่นกัน

“เหตุผลอื่นใด” ในที่นี้ จะเป็นอย่างไรต้องพิจารณาแต่ละกรณี ๆ ไป แม้ไม่ได้มีระบุไว้ในกฎหมายโดยชัดเจน แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันว่า “ความสงสัย” (ในความบริสุทธิ์ของจำเลย) ที่หลงเหลืออยู่ ภายหลังจากพิพากษายกฟ้องแล้ว จะนำมาเป็นเหตุผลไม่จ่ายค่าทดแทนแก่ผู้นั้นไม่ได้

2. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญา

ประเทศราชอาณาจักรสวีเดน ได้กำหนดค่าทดแทนที่จะจ่ายให้แก่จำเลยไว้ 2 ส่วน ดังนี้

1. ค่าทดแทนสำหรับความเสียหายอย่างใด ๆ ที่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ (Pecuniary loss) เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าขาดไร้ประโยชน์จากการประกอบอาชีพ

2. ค่าทดแทนสำหรับความเสียหายที่ไม่อาจคำนวณเป็นตัวเงินได้ (non-pecuniary loss) โดยค่าทดแทนประเภทนี้ไม่มีการกำหนดอัตราขั้นสูงในการจ่าย แต่รัฐจะพิจารณาจ่ายให้ตามความเสียหายที่ได้รับจริง

อย่างไรก็ตาม หากมีเงินค่าทดแทนอื่นใดที่ผู้ต้องหา หรือจำเลยผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทน ตามกฎหมายฉบับนี้ สามารถเรียกร้องได้จากแหล่งอื่นด้วย เงินจำนวนนั้นจะถูกนำมาหักค่าทดแทนที่รัฐต้องชำระให้

ประเทศราชอาณาจักรสวีเดนใช้ “หลักความรับผิดโดยเคร่งครัด” (The strict liability) ในการจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา กล่าวคือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยจากการถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิร้องขอค่าทดแทนได้เสมอ และรัฐมีหน้าที่ต้องจ่ายค่าทดแทนดังกล่าวเมื่อมีกรณีใด ๆ ที่เข้าเงื่อนไขในการได้สิทธิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องจำเลย ทั้งนี้ ไม่ว่าศาลจะยกฟ้อง โดยมีพยานหลักฐานชัดเจนและพิสูจน์ได้โดยชัดแจ้งว่าจำเลยไม่ใช่ผู้กระทำความผิด หรือว่าศาลยกฟ้องไปด้วยเหตุที่ยังมีข้อสงสัยในการกระทำของจำเลยอยู่ก็ตาม โดยไม่สำคัญด้วยว่าความสงสัยดังกล่าวเป็นความสงสัยในระดับทั่วไป หรือเป็นความสงสัยอย่างมาก (Strong suspicion) การยกเว้นหรือปฏิเสธไม่จ่ายค่าทดแทนจะเกิดขึ้นได้ก็แต่ในกรณีที่การจับกุม ควบคุมตัว หรือการใช้มาตรการทางอาญาอย่างอื่นใดเกิดขึ้น โดยมีสาเหตุมาจากการกระทำอันอาจโทษผู้ต้องหา หรือจำเลยนั้นได้เท่านั้น และแม้กฎหมายจะกำหนดข้อยกเว้นซึ่งเขียนไว้กว้าง ๆ ไว้ด้วย รัฐอาจไม่จ่ายค่าทดแทนก็ได้ หากว่าการจ่ายค่าทดแทนนั้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ควรจะได้รับการรับค่าทดแทน (Unreasonableness) แต่ก็ได้รวมเอาเหตุแห่งความสงสัยในความบริสุทธิ์ของจำเลยเข้าไว้ในเหตุปฏิเสธนี้ด้วยไม่ (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, หน้า 58-61)

3. บุคคลที่มีสิทธิยื่นคำขอและขั้นตอนการยื่นคำขอขอรับค่าทดแทนในคดีอาญา

ผู้บุคคลที่มีสิทธิยื่นขอรับค่าทดแทนของประเทศราชอาณาจักรสวีเดน ก็คือบุคคลที่ได้รับผลกระทบในคดีอาญาจากการถูกควบคุม คุมขังในฐานะ ผู้ต้องหา หรือ จำเลย นั้นเอง

4. ขั้นตอนการพิจารณาและกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญา

สำหรับองค์กรผู้มีอำนาจในการพิจารณาคำร้องขอ และตัดสินใจว่ารัฐมีหน้าที่ต้องจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ต้องหา หรือจำเลยหรือไม่ และหากมีต้องจ่ายเป็นจำนวนเงินเท่าไร ประเทศราชอาณาจักรสวีเดน กำหนดให้เป็นอำนาจของอัยการสูงสุด (Justitiekanslern) ซึ่งกระทำไปในนามของรัฐ แต่หากผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนในจำนวนมากกว่า 1,000,000 โครน รัฐบาลจะเป็นผู้พิจารณาแทนอัยการสูงสุด

สถิติการจ่ายค่าทดแทนเท่าที่สามารถสืบค้นได้ คือ ในปี ค.ศ. 1975 ศาลชั้นต้นพิพากษายกฟ้องจำเลยราว 160 คน ภายหลังจากถูกควบคุมตัวไว้ในระหว่างพิจารณาคดีและราว 72 คน ที่พ้นความรับผิดในชั้นศาลอุทธรณ์ ในจำนวน 232 คนนี้ ปรากฏว่ามีเพียง 55 คน ที่ได้รับค่าทดแทน ซึ่งรัฐจ่ายค่าทดแทนไปรวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 120,743 โครน

ประเทศไทย

ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาหากมีการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ผิดพลาดย่อมส่งผลให้บุคคลผู้บริสุทธิ์ที่ต้องตกเป็นจำเลยในคดีอาญา สูญเสียอิสรภาพและทนทุกข์ทรมานจาก

ถูกคุมขัง แม้ต่อมามีคำพิพากษาถึงที่สุดพิพากษาว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด แล้วได้รับการปล่อยตัวให้เป็นเป็นอิสระแล้วก็ตาม แต่ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา จำเลยต้องถูกควบคุมตัวระหว่างการพิจารณาคดี ทำให้ได้รับความทุกข์ทรมานทั้งทางกายและจิตใจ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงของตนเองและวงศ์ตระกูล อาชีพการงาน โอกาส เวลา ค่าใช้จ่าย บางคนมีโรคประจำตัวที่ต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด กลับต้องเสียโอกาสที่จะดูแลสุขภาพตนเอง ได้อย่างเต็มที่ พลัดพรากจากครอบครัว อีกทั้งครอบครัวต้องได้รับผลกระทบด้วยทั้งการดำรงอยู่ในสังคมและค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี ซึ่งความสูญเสียและผลกระทบที่เกิดจากความผิดพลาดดังกล่าว รัฐต้องเข้าไปให้ความช่วยเหลือ เนื่องจากเป็นภารกิจของรัฐที่จะต้องดูแลรักษาสวัสดิภาพของประชาชนในรัฐให้อยู่อย่างสงบสุข และบุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องถูกดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ถือเป็นผู้เสียหายจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ แม้ว่าจะสามารถเรียกร้องค่าเสียหายโดยการใช้นิติทางศาล ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ต้องเป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีนั้น ๆ ได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง เป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่นั้นต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว ซึ่งอาจต้องรับผิดชอบทั้งตามกฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา รวมถึงโทษทางวินัย แต่กระนั้นบุคคลผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับความเยียวยาที่เพียงพอต่อความสูญเสียที่เกิดขึ้น ถึงแม้ว่าจะมีสิทธิที่จะฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐและผู้เกี่ยวข้องให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนได้ก็ตาม เพราะการดำเนินกระบวนการพิจารณาย่อมจะต้องใช้ระยะเวลาและค่าใช้จ่าย จึงเป็นการยากที่บุคคลเหล่านี้จะเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างแท้จริง หรือการใช้เวลาในการดำเนินกระบวนการซึ่งใช้ระยะเวลานานจนกว่าคดีจะถึงที่สุด การชดเชยค่าเสียหายจึงมาถึงช้าเกินกว่าที่จะสามารถทำให้บุคคลที่ได้รับผลร้ายจากการดำเนินคดีอาญาจะสามารถกลับสู่สถานะทางสังคมดั้งเดิมได้ ดังนั้น เมื่อความเสียหายเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม (Miscarriage of justice) รัฐมีหน้าที่ต้องเยียวยาความเสียหายนั้น โดยจัดให้มีกองทุนชดเชยค่าทดแทนให้แก่จำเลยในกรณีดังกล่าวโดยตรงให้สอดคล้องกับหลักมาตรฐานสากลของนานาอารยประเทศ เพื่อบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น ทั้งยังเป็นมาตรการที่ชี้วัดความบกพร่องของกระบวนการยุติธรรม เพื่อนำกลับมาสร้างจิตสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทุกขั้นตอนและยังเป็นการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในประเทศมากขึ้น

เมื่อครั้ง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้ประกาศใช้ขึ้น ในมาตรา 245 และมาตรา 246 ได้บัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐของบุคคล ซึ่งได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตหรือแก่ร่างกายหรือจิตใจ เนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้นและไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทา

ความเสียหายโดยทางอื่น รวมทั้งการรับรองสิทธิในการได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในกรณีของบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ดังนั้น เพื่อให้การรับรองสิทธิดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 โดยมีเจตนารมณ์ช่วยเหลือทางการเงินให้แก่บุคคลที่ได้รับ ความเสียหายต่อชีวิต ร่างกายและจิตใจจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยที่บุคคลนั้นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระทำความผิดนั้น รวมถึงจำเลยที่ถูกฟ้องในคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ และถูกคุมขังในระหว่างพิจารณาคดีและต่อมาปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดีหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยนั้น ไม่มีความผิด เป็นเสมือนการถ่วงดุลแนวความคิดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ให้สิทธิแก่จำเลย (วิชา มหาคณ, 2535, หน้า 7-9)

ปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ก็มีบทบัญญัติที่ให้ความสำคัญในสิทธิและเสรีภาพของบุคคล อยู่ในหลายมาตรา ดังเช่น มาตรา 4 บัญญัติไว้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง”

มาตรา 25 วรรคสอง บัญญัติไว้ว่า “การจับและการคุมขังบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา 25 วรรคสี่ บัญญัติไว้ว่า “บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา 29 วรรคสาม บัญญัติไว้ว่า “การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำ ได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี”

มาตรา 32 “บุคคลย่อมมีสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียง และครอบครัว การกระทำอันเป็นการละเมิดหรือกระทบต่อสิทธิของบุคคลตามวรรคหนึ่ง หรือการนำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้ประโยชน์ไม่ว่าในทางใด ๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560)

จากบทบัญญัติดังกล่าว เห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้ให้ความสำคัญในการคุ้มครอง สิทธิ เสรีภาพ ไม่น้อยกว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พุทธศักราช 2540 ที่ถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนฉบับแรกของไทย และด้วยบทบัญญัติตาม มาตรา 245 และ 246 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ดังใจความต่อไปนี้

มาตรา 245 “บุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหายในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองการปฏิบัติที่เหมาะสม และค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควรจากรัฐ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

บุคคลใดได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิต หรือแก่ร่างกาย หรือจิตใจเนื่องจากการกระทำ ความผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น และไม่มีโอกาส ได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น บุคคลนั้น หรือทายาทย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา 246 “บุคคลใดตกเป็นจำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้น ว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควร ตลอดจนบรรดาสีทธิที่เสียไปเพราะการนั้นคืน ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ”

ได้กลายเป็นที่มาของเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 ที่ใช้อยู่ปัจจุบัน จากนั้นก็ได้มีการออกกฎกระทรวง และระเบียบในส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นหลักเกณฑ์แนวทางปฏิบัติให้เป็นไปตาม ความของพระราชบัญญัติในลำดับต่อมา

ซึ่งกรณีของบุคคลที่ต้องถูกคุมขังในคดีอาญาจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม นั้น ได้กำหนดหลักเกณฑ์เงื่อนไขเกี่ยวกับผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทน ขึ้นตอนการยื่นคำขอและพิจารณากำหนดค่าทดแทนไว้ ดังต่อไปนี้

1. หลักเกณฑ์ เงื่อนไขเกี่ยวกับบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20 กำหนดไว้ว่า จำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ต้อง

1. เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ
2. ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี
3. ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการ ถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดีหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้นว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

หากพิจารณาตามมาตรา 20 นี้ เห็นว่าบุคคลที่จะมีสิทธิตามเงื่อนไขหลักเกณฑ์นี้ก็คือ “จำเลย” ซึ่งหมายถึง บุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญา ตามคำนิยามในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัตินี้ และได้ให้ความหมายของคำว่า “ค่าทดแทน” ไว้คือ เงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่จำเลยมีสิทธิได้รับเนื่องจากการตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี และปรากฏว่าคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีนั้นพึงเป็นยุติว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

ซึ่งเห็นได้ว่าในการจะยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาก็ดี หรือในการที่คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาจะพิจารณาคำขอที่ขึ้นมาในเบื้องต้นก็ดี จำต้องคำนึงถึงเงื่อนไขเกี่ยวกับตัวจำเลยหลายประการดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

1. ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ

แม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 จะได้กำหนดให้พนักงานอัยการและผู้เสียหายต่างเป็นบุคคลที่มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาลได้ แต่จำเลยที่จะมีสิทธิยื่นคำขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้กำหนดไว้เฉพาะจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้องคดีเท่านั้น โดยที่พนักงานอัยการจะฟ้องคดีได้ต้องมีการสอบสวนในคดีนั้นมาก่อน (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120) โดยพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจสอบสวน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เมื่อการสอบสวนเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย และพนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องต่อศาลว่าจำเลยได้กระทำความผิดอาญา ผู้ถูกฟ้องคดีย่อมอยู่ในฐานะเป็นจำเลยตามพระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันนี้ทันที เนื่องจากตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น หากเป็นกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี ผู้ถูกฟ้องคดียอมตกเป็นจำเลยทันทีโดยไม่ต้องคำนึงว่าศาลจะสั่งให้มีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนหรือไม่ ดังนั้น กรณีที่ราษฎรหรือผู้เสียหายฟ้องคดีเองย่อมไม่เข้าเงื่อนไขในข้อนี้ ย่อมไม่สามารถมายื่นคำขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายนี้ได้ เงื่อนไขในข้อนี้จึงเป็นเงื่อนไขประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมซึ่งได้ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐนั่นเอง

2. ต้องถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(22) ได้กำหนดนิยามคำว่า “ขัง” หมายความว่า การกักขังจำเลยหรือผู้ต้องหาโดยศาล โดยจำเลยจะต้องถูกคุมขังจริง โดยหมายศาล จึงจะมีสิทธิขอรับค่าทดแทนตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 นี้ได้ การกำหนดเงื่อนไขในนี้ จึงเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของ

บุคคลซึ่งถูกคุมขังระหว่างการพิจารณานั้นเอง และโดยที่พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 3 ได้กำหนดนิยามคำว่า “จำเลย” หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญา แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดีตามเงื่อนไขดังกล่าวนี้ หมายถึง เป็น ผู้ที่ถูกคุมขังนับตั้งแต่ที่ศาลรับฟ้องคดี เป็นผู้ที่ถูกคุมขังในฐานะจำเลยเท่านั้น การที่ผู้ต้องหาถูกคุมขังในระหว่างการสอบสวน โดยที่ยังไม่ได้ฟ้องคดียอมเป็นการถูกคุมขังในฐานะผู้ต้องหา ไม่ใช่ในฐานะจำเลยที่จะมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมาย

3. ต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดีหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้นว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด แยกพิจารณาออกเป็น 2 กรณี คือ

3.1 ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี

ในการฟ้องคดีโดยพนักงานอัยการ ในทางปฏิบัติใช้หลักการดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจ กล่าวคือ ถ้าเห็นควรสั่งฟ้องก็สั่งฟ้อง ถ้าเห็นควรสั่งไม่ฟ้องก็สั่งไม่ฟ้อง และเมื่อฟ้องแล้วกฎหมายยังอนุญาตให้พนักงานอัยการถอนฟ้องได้อีกด้วย (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 35) อันเป็นการสอดคล้องกับหลักการดำเนินคดีอาญาโดยดุลพินิจ ซึ่งการถอนฟ้อง คือ การล้มเลิกหรือสละข้อหาหรือกล่าวหาซึ่งเป็นวัตถุในคดีที่จะต้องพิสูจน์กันในศาล (คณิต ณ นคร, 2546, หน้า 381) ในการถอนฟ้องคดีความผิดต่อแผ่นดิน สามารถกระทำได้ก่อนมีคำพิพากษาของศาลชั้นต้น แต่ถ้าเป็นการถอนฟ้องคดีความผิดต่อส่วนตัว จะถอนฟ้องในเวลาใดก่อนคดีถึงที่สุดก็ได้ ดังนั้น เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องแล้วในระหว่างดำเนินคดี หากปรากฏพฤติการณ์บางอย่างหรือมีเหตุผลบางประการทำให้พนักงานอัยการถอนฟ้อง โดยที่การถอนฟ้องดังกล่าวต้องเป็นกรณีปรากฏพยานหลักฐานชัดเจนว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด จำเลยจึงจะมีสิทธิยื่นคำขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายได้

3.2 ปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

เงื่อนไขในข้อนี้มีหลักเกณฑ์ต้องคำนึงถึง 2 ประการ คือ

(1) ต้องปรากฏคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ต้องเป็นกรณีที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ในเรื่องนี้ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร (คณิต ณ นคร, 2546, หน้า 419-420) ได้อธิบายว่า “คำพิพากษาถึงที่สุด” หมายความว่า คดีนี้เป็นอันเสร็จสิ้นลงและไม่อาจขอให้มีการเปลี่ยนแปลงคำชี้ขาดในคำพิพากษานั้นได้อีกต่อไปโดยการขอให้ทบทวนแก้ไขคดีมี

“สภาพเด็ดขาดทางกฎหมายในทางรูปแบบ” (Formelle rechtskraft) ในกรณีดังต่อไปนี้

(ก) เมื่อคำพิพากษานั้นเป็นคำพิพากษาของศาลสูงหรือเป็นคำพิพากษาของศาลฎีกา

(ข) ถ้าคำพิพากษานั้นมิใช่คำพิพากษาของศาลฎีกา คำพิพากษานั้นย่อมถึงที่สุด

เมื่อล่วงพ้นระยะเวลาที่อาจอุทธรณ์หรือฎีกาได้ โดยไม่มีการอุทธรณ์หรือฎีกาคัดค้านคำพิพากษานั้น หรือเมื่อมีการสละสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกา แต่อุทธรณ์หรือฎีกานั้นไม่เป็นอุทธรณ์หรือฎีกาที่ชอบด้วยกฎหมาย

(ค) เมื่อมีการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกา แต่อุทธรณ์หรือฎีกานั้นไม่เป็นอุทธรณ์หรือฎีกาที่ชอบด้วยกฎหมาย

(2) ต้องปรากฏข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185 วรรคหนึ่ง ได้กำหนดว่า ถ้าศาลเห็นว่า จำเลยมิได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด หรือคิดขาดอายุความแล้ว หรือมีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรต้องรับโทษ ให้ศาลยกฟ้องโจทก์ปล่อยจำเลยไป ตามเงื่อนไขในข้อนี้จำเลยจะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายจากรัฐ เฉพาะแต่ในกรณีที่ศาลได้พิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีที่เกี่ยวกับการกระทำของจำเลยและได้รับการพิสูจน์โดยคำพิพากษาของศาลว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดเท่านั้น ส่วนกรณีอื่นที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องโจทก์เพราะเหตุว่าคดีขาดอายุความหรือมีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ต้องรับโทษ จำเลยจะขอรับค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายจากรัฐไม่ได้

เงื่อนไขการขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐในกรณีที่ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดนั้นยังมีปัญหาว่าพิจารณาในทางปฏิบัติ เนื่องจากตามที่ปรากฏในทางปฏิบัติ (สมชาย หอมลออ, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายละจำเลย ในคดีอาญา เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2544) พบว่าการต่อสู้คดีให้กับจำเลยในคดีอาญานั้นแทบจะไม่ปรากฏให้เห็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องเพราะเหตุว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ทั้งนี้ เพราะระบบวิธีพิจารณาคดีอาญาของไทย มีหลักการสันนิษฐานว่า จำเลยในคดีอาญาทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด กล่าวคือ ก่อนถูกตั้งข้อหาเป็นผู้บริสุทธิ์ ระหว่างการสอบสวนก็ยังคงเป็นผู้บริสุทธิ์ระหว่างเป็นจำเลยก่อนศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดก็ยังคงเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่ ด้วยเหตุนี้เองโจทก์จึงต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นความผิดของจำเลยเสมอ นอกจากนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 277 วรรคสอง ยังกำหนดหลักการไว้ว่าเมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิด

หรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย (in dubio pro reo) กล่าวคือ เมื่อยังมีข้อสงสัยตามควรในข้อเท็จจริงแห่งคดี ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้แก่จำเลย จากหลักการดังกล่าวนำไปสู่วิธีการพิจารณาคดี ที่อัยการ โจทก์จะต้องเป็นฝ่ายนำพยานหลักฐานเข้าพิสูจน์ต่อศาลว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามข้อหาจริง (รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา โดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา: กรมศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา, หน้า 24) ดังนั้น ในการต่อสู้คดีอาญาของจำเลยในทางปฏิบัตินั้น เมื่อทนายความฝ่ายจำเลยฟังการสืบพยานของฝ่ายอัยการ โจทก์พิจารณาแล้วเห็นว่า พยานหลักฐานของอัยการ โจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ต่อศาลได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ทนายความจำเลยก็ไม่จำเป็นต้องนำพยานเสนอต่อศาลเพื่อพิสูจน์ว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด โดยที่ทนายความฝ่ายจำเลยอาจจะแถลงต่อศาลว่าไม่ติดใจสืบพยานของจำเลย สำหรับศาลเมื่อพิจารณาพยานหลักฐานของอัยการ โจทก์แล้วว่าไม่เพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยกระทำความผิดจริง ศาลก็อาจจะพิพากษายกฟ้อง โดยยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยหรือในบางกรณีที่ฝ่ายจำเลยนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของจำเลย แต่เมื่อศาลได้พิจารณาพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์แล้วศาลเห็นว่าไม่เพียงพอที่จะลงโทษจำเลยได้ ศาลก็พิพากษายกฟ้อง ได้โดยจำต้องพิจารณาพยานหลักฐานของจำเลย ดังนั้น จึงเป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติที่ศาลจะมีคำพิพากษาในลักษณะที่กำหนดไว้ในเงื่อนไขข้อนี้ คือ มีคำพิพากษาว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด เมื่อเป็นเช่นนี้จำเลยอาจต้องเสียโอกาสในการที่จะได้รับเงินค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐ หากคณะกรรมการ พิจารณาเงื่อนไขข้อนี้อย่างเคร่งครัดตามที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20(3)

คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ได้กำหนดแนวทางว่า (คล บุนนาค, สรุปรการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายละจำเลยในคดีอาญา เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2554) หากศาลยกฟ้องเพราะพยานหลักฐานของโจทก์ไม่เพียงพอจะรับฟังว่าจำเลยกระทำความผิด แม้ว่าศาลจะไม่ได้เขียนในคำพิพากษาอย่างชัดเจนว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด คณะกรรมการก็มีแนวทางการพิจารณาว่าจำเลยมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐ แต่ถ้าเป็นการยกฟ้องเพราะคดีมีความสงสัยตามสมควรว่า จำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย ตามหลักการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 277 วรรคสอง (โดยที่ไม่ใช่กรณีที่ศาลพิจารณาพิพากษาว่า พยานหลักฐานของโจทก์

ไม่เพียงพอจะรับฟังว่าจำเลยกระทำความผิด) คณะกรรมการได้กำหนดแนวทางการพิจารณาว่าในกรณียกฟ้องเพราะคดีมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย ถือว่าฟังไม่เป็นที่ยุติว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด จำเลยไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย ซึ่งศาลอุทธรณ์เองก็มีความเห็นเป็นทำนองเดียวกับแนวทางการพิจารณาของคณะกรรมการฯ ดังกล่าวนี้นี้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นแนวทางการพิจารณาของคณะกรรมการ ยังคงปรากฏให้เห็นถึงความไม่แน่นอนชัดเจนในการใช้ดุลพินิจดังที่จะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

กล่าวโดยสรุป การที่จะมีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐได้จะต้องเป็นจำเลยในคดีอาญาซึ่งถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการและถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดีและปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

นอกจากนี้ ในคดีที่มีจำเลยหลายคน หากจำเลยคนใดถึงแก่ความตายก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด ถ้าคณะกรรมการ เห็นสมควรจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยอื่นที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นเหตุในลักษณะคดีที่เกี่ยวกับลักษณะของการกระทำความผิดที่มีผลถึงผู้กระทำทุก ๆ คน กรณีนี้จำเลยที่ถึงแก่ความตายย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐด้วย (พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20 วรรคสอง)

2. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญาที่จำเลยมีสิทธิได้รับตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 21 ให้กำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตาม มาตรา 20 ตามหลักเกณฑ์ดังนี้

(1) ค่าทดแทนจากการถูกคุมขัง ให้คำนวณจากจำนวนวันที่ถูกคุมขังในอัตราที่กำหนดไว้สำหรับกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา

(2) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล รวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี

(3) ค่าทดแทนในกรณีที่มีจำเลยถึงแก่ความตาย และความตายนั้นเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี จำนวนไม่เกินที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

(4) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี

(5) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี

ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง เว้นแต่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น

โดยได้มีการกำหนดรายละเอียดเพิ่มเติมในกฎกระทรวงเพื่อให้เป็นไปตามความแห่งพระราชบัญญัตินี้ นั่นคือ กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 มีรายละเอียดในส่วนที่เกี่ยวข้องดังนี้

ข้อ 6 กำหนดให้คณะกรรมการอาจพิจารณาให้รัฐจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในกรณีดังต่อไปนี้

(1) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาลให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินสี่หมื่นบาท หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี

(2) ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ เท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกินห้าหมื่นบาท หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี

(3) ค่าขาดประโยชน์ที่นำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี ให้จ่ายในอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในท้องที่จังหวัดที่ประกอบกิจการ ณ วันที่ไม่สามารถประกอบกิจการได้ นับแต่วันที่ไม่สามารถประกอบกิจการได้ตามปกติ

(4) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี

(ก) ค่าทนายความ ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินอัตราที่กำหนดในท้ายตารางกฎกระทรวงนี้ (ตารางท้ายกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546)

(ข) ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในการดำเนินคดี ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกินสามหมื่นบาท

ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตาม (1) และ (2) ให้รวมถึงค่าห้อง ค่าอาหารในอัตรารวันละไม่เกินหนึ่งพันบาท

ข้อ 7 ค่าทดแทนกรณีจำเลยในคดีอาญาถึงแก่ความตายอันเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี (กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ข้อ 7 คือ

(1) ค่าทดแทน ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนหนึ่งแสนบาท

(2) ค่าจัดการศพ ให้จ่ายเป็นเงินสองหมื่นบาท

(3) ค่าขาดอุปการะเลี้ยงดู ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนไม่เกินสี่หมื่นบาท

(4) ค่าเสียหายอื่นนอกจาก (1) (2) และ (3) ให้จ่ายเป็นเงินตามจำนวนที่ คณะกรรมการ เห็นสมควร แต่ไม่เกินสี่หมื่นบาท

สำหรับแนวทางหรือหลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยใน คดีอาญา ตามกฎหมายได้บัญญัติให้เป็นดุลพินิจของคณะกรรมการในการพิจารณาจ่ายค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยในคดีอาญาเพียงใดหรือไม่ก็ได้ โดยคำนึงถึงพฤติการณ์ความร้ายแรงแห่ง คดี ความเดือดร้อนที่จำเลยได้รับและโอกาสในการที่จำเลยจะได้รับการชดเชยความเสียหายจากทาง อื่นด้วย (พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 21 วรรคสาม)

3. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับบุคคลที่มีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลย ในคดีอาญา

บุคคลที่จะมีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในกรณีของจำเลยในคดีอาญา กฎหมายได้กำหนดให้ จำเลย หรือทายาทซึ่งได้รับความเสียหายเป็นผู้มีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญา โดยให้สิทธิจำเลยซึ่งถูกดำเนินคดีอาญาที่เป็นไปตามเงื่อนไข เป็นผู้ที่มีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายด้วยตนเอง แต่ในบางกรณีจำเลยในคดีอาญานั้น ถึงแก่ความตายก่อนที่ยื่นขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐ กฎหมายจึงได้กำหนดให้สิทธิแก่ ทายาทของจำเลยผู้นั้นเป็นผู้ยื่นคำขอได้ ทั้งนี้จะต้องเป็นทายาทซึ่งได้รับผลกระทบจากความเสียหายด้วย (พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยใน คดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 22)

ซึ่งระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย แก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาค่าขอค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย พ.ศ. 2559 ข้อ 4 ได้กำหนดบุคคลซึ่งถือเป็นทายาทของจำเลยไว้ ดังต่อไปนี้

(ก) ผู้สืบสันดาน

(ข) ผู้บุพการี

(ค) คู่สมรส

(ง) บุคคลใด ๆ ซึ่งให้อุปการะ หรืออยู่ในอุปการะของจำเลย

ทั้งนี้ ทายาทของจำเลยที่มีสิทธิขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายต้องเป็นทายาทซึ่งได้รับ ผลกระทบจากความเสียหายด้วย

กรณีจำเลย หรือทายาท ซึ่งได้รับความเสียหายเป็นผู้ไร้ความสามารถ ทำให้ไม่สามารถ ยื่นคำขอด้วยตนเองได้ ให้ผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้อนุบาล ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือ ภริยา หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นหนังสือจากจำเลยหรือทายาทซึ่งได้รับความ

เสียหายแล้วแต่กรณี อาจยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแทนได้ (พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 23) แต่ทั้งนี้ตามระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาคำขอค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย พ.ศ. 2559 ข้อ 6 ถึงข้อ 8 มีกำหนดให้บุคคลอื่นสามารถยื่นคำขอแทนจำเลยหรือทายาทผู้ที่มีสิทธิได้อีกตามข้อ 4 ของระเบียบเดียวกัน ดังนี้

- (1) ผู้แทนโดยชอบธรรมกรณีผู้มีสิทธิยื่นคำขอเป็นผู้เยาว์
- (2) ผู้อนุบาลกรณีผู้มีสิทธิยื่นคำขอเป็นคนไร้ความสามารถ
- (3) ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน คู่สมรส บุคคลใดๆ ซึ่งให้อุปการะ หรืออยู่ในอุปการะของ

จำเลย

(4) บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นหนังสือ ในกรณีที่ผู้มีสิทธิยื่นคำขอมิเหตุจำเป็นดังต่อไปนี้

- เจ็บป่วยจนไม่สามารถมายื่นคำขอด้วยตนเองได้
- เป็นคนสูงอายุหรือเป็นบุคคลทุพพลภาพ ไม่สะดวกในการเดินทาง
- เดินทางไปต่างประเทศโดยมีกิจธุระจำเป็นอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และไม่อาจมายื่น

คำขอได้ภายในกำหนด 1 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้องเพราะปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือวันที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด แล้วแต่กรณี

- เหตุจำเป็นอย่างอื่นที่คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาเห็นชอบกำหนดเป็นรายกรณี

4. วิธีการยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญา

ในการยื่นคำขอค่าทดแทนเยียวยาและค่าใช้จ่าย กรณีของจำเลยในคดีอาญาให้ผู้มีสิทธิยื่นคำขอตามแบบพร้อมหลักฐานด้วยตนเองต่อเจ้าหน้าที่หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ ณ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่จำเลยในคดีอาญา หรือหน่วยงานอื่นที่คณะกรรมการประกาศกำหนด เพื่อตรวจสอบเอกสารหลักฐาน แนะนำ แก้ไข ในเบื้องต้นก่อนรับไว้ดำเนินการตามขั้นตอนในลำดับต่อไป (ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาคำขอค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย พ.ศ. 2559 ข้อ 6 ซึ่งปัจจุบันกรณีในต่างจังหวัดสามารถยื่นได้ ณ สำนักงานยุติธรรมจังหวัดทุกจังหวัด และกรณีการยื่นคำขอต่อหน่วยงานอื่นใดที่คณะกรรมการได้ประกาศกำหนดไว้ตามความแห่งพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยใน

คดีอาญา พ.ศ. 2544 ให้ถือว่าเป็นการยื่นคำขอต่อคณะกรรมการ หรือคณะอนุกรรมการ (พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 22 วรรคสอง) ซึ่งในที่นี้

สำนักงาน หมายความว่า สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาหรือหน่วยงานอื่นที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

เจ้าหน้าที่ หมายความว่า ข้าราชการ พนักงานราชการ หรือบุคคลใดที่ได้รับมอบหมายจากสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาให้ปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบนี้

พนักงานเจ้าหน้าที่ หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามระเบียบนี้

ผู้อำนวยการ หมายความว่า ผู้อำนวยการสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา หรือผู้อำนวยการหรือหัวหน้าหน่วยงานอื่นซึ่งเป็นข้าราชการในสังกัดกระทรวงยุติธรรมที่คณะกรรมการมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบนี้

คณะกรรมการ หมายความว่า คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

คณะอนุกรรมการ หมายความว่า คณะอนุกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

(ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาคำขอค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย พ.ศ. 2559)

รัฐมนตรี หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ (พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544)

โดยหลักฐานของจำเลยที่ต้องนำมายื่นเพื่อขอรับเงินค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญา ประกอบด้วย

- แบบบันทึกใบแจ้งสิทธิจากเจ้าพนักงาน
- หนังสือรับรองคดีถึงที่สุด สำเนาหมายจับ หมายจำคุก และหมายปล่อย
- สำเนาคำพิพากษาของทุกชั้นศาล
- สำเนาใบแต่งตั้งทนายความ
- สำเนาหนังสือสัญญาจ้างว่าความ ในกรณีที่มีใช้ทนายขอแรง
- สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน และสำเนาทะเบียนบ้าน
- สำเนาใบเปลี่ยนชื่อ สกุล (ถ้ามี)

- หนังสือมอบอำนาจ(ถ้ามี)
- หนังสือรับรองรายได้ กรณีประกอบอาชีพ
- ใบมรณบัตร กรณีเสียชีวิต
- สำเนารายงานการชันสูตรพลิกศพ กรณีเสียชีวิต
- สำเนารายงานการชันสูตรบาดแผลของแพทย์ กรณีบาดเจ็บ
- หนังสือความเห็นแพทย์ ใบรับรองแพทย์ กรณีบาดเจ็บ
- หลักฐานค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล กรณีบาดเจ็บ
- หลักฐานค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูสมรรถภาพ กรณีบาดเจ็บ

(กรมคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, การให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา, 2560)

โดยต้องทำการยื่นภายในกำหนด 1 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้องเพราะปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือวันที่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดแล้วแต่กรณี (พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 22 วรรคแรก)

5. ขั้นตอนการตรวจสอบรวบรวมหลักฐานและการพิจารณาคำขอเพื่อกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

เมื่อตรวจรับเอกสารคำขอของผู้มีสิทธิยื่นไว้เบื้องต้นแล้ว การตรวจสอบหลักฐานและพิจารณาคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ก็ได้มีการกำหนด หลักเกณฑ์แนวทางต่าง ๆ ไว้ตามระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาคำขอค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย พ.ศ. 2559 เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 แยกได้เป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

5.1 ขั้นตอนการตรวจสอบรวบรวมหลักฐานเพื่อเสนอความเห็น

หลังจากผู้มีสิทธิได้ยื่นคำขอรับค่าทดแทนเยียวยาตามแบบกำหนดพร้อมหลักฐานด้วยตนเองต่อ เจ้าหน้าที่หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ ณ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่จำเลยในคดีอาญา เมื่อเจ้าหน้าที่หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ตรวจสอบเอกสารหลักฐาน แนะนำ แก้ไข และรับคำขอไว้ในเบื้องต้นแล้ว จากนั้นให้สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่จำเลยในคดีอาญากำหนดมอบหมายพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในเอกสารคำขอนั้นเพื่อทำการตรวจสอบเอกสารและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาคำขอเพิ่มเติมอีกครั้ง โดยพนักงานเจ้าหน้าที่นั้น

มีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบคำขอและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณา กำหนดค่าทดแทน โดยดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง รับฟัง พยานหลักฐาน คำชี้แจง หรือความเห็นของผู้มีสิทธิยื่นคำขอ หรือพยานบุคคลหรือพยานผู้เชี่ยวชาญ ที่มีสิทธิยื่นคำขอกล่าวอ้างเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริง รวมถึงการออกไปตรวจสอบสถานที่ ก่อน รวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานวิเคราะห์ จัดทำรายงานความเห็นเสนอต่อผู้อำนวยการ (ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยใน คดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาคำขอค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย พ.ศ. 2559 ข้อ 15 และ 16) เพื่อให้ผู้อำนวยการ ได้ตรวจสอบความถูกต้องและเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการ เพื่อพิจารณาต่อไป เว้นแต่ ในเขตพื้นที่ซึ่งคณะกรรมการ ได้มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการและ มอบหมายให้คณะอนุกรรมการพิจารณากลับกรองการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาไว้ ก็ให้ผู้อำนวยการเสนอต่อคณะอนุกรรมการ ดังกล่าว เพื่อสู่ขั้นตอนการพิจารณากลับกรองกำหนดค่าทดแทนต่อไป (ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอ และ วิธีพิจารณาคำขอค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย พ.ศ. 2559 ข้อ 17)

5.2 ขั้นตอนการพิจารณาคำขอและการกำหนดอนุมัติจ่ายค่าทดแทน

เมื่อคณะกรรมการ หรือคณะอนุกรรมการในกรณี ในเขตพื้นที่ที่คณะกรรมการ ได้มี การแต่งตั้งคณะอนุกรรมการและมอบหมายหน้าที่ไว้ ได้รับรายงานและความคิดเห็นจากผู้อำนวยการ ให้พิจารณาวินิจฉัยหรือความเห็น โดยเร็ว (ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาคำขอ ค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย พ.ศ. 2559 ข้อ 18) โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

- (1) เป็นบุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญา
- (2) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ
- (3) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และ

(4) ปราบกฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องใน ระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลย มิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด (ระเบียบคณะกรรมการ พิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาคำขอค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย พ.ศ. 2559 ข้อ 20) โดยในการพิจารณา ของคณะกรรมการ หรือคณะอนุกรรมการ กรณีในเขตพื้นที่ที่คณะกรรมการ ได้มีการแต่งตั้ง คณะอนุกรรมการและมอบหมายหน้าที่ไว้ อาจกำหนดให้ผู้มีสิทธิยื่นคำขอมาให้ปากคำ ชี้แจง

ข้อเท็จจริงและตรวจสอบหลักฐานหรือสถานที่เพิ่มเติมก็ได้ หรือมอบหมายให้พนักงานเจ้าหน้าที่
ดำเนินการแล้วรายงานให้ทราบ (ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำขอต่อแทนผู้เสียหายและ
คำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาคำขอต่อแทน
คำทดแทนและค่าใช้จ่าย พ.ศ. 2559 ข้อ 21)

เมื่อคณะกรรมการ หรือคณะอนุกรรมการ แล้วแต่กรณี ได้มีคำวินิจฉัยประการใดแล้ว
ให้ผู้อำนวยการแจ้งคำวินิจฉัยนั้นแก่ผู้มีสิทธิยื่นคำขอทราบโดยเร็ว หากผู้มีสิทธิยื่นคำขอไม่พอใจ
คำวินิจฉัยของคณะกรรมการหรืออนุกรรมการ ให้มีสิทธิอุทธรณ์ได้ ดังนี้

(1) หากเป็นคำวินิจฉัยของคณะอนุกรรมการ ในกรณีในเขตพื้นที่ที่คณะกรรมการได้มี
การแต่งตั้งคณะอนุกรรมการและมอบหมายหน้าที่ไว้ให้อุทธรณ์ ต่อคณะกรรมการภายใน 30 วัน
นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัย และเมื่อได้มีคำวินิจฉัยของคณะกรรมการตามที่ได้อุทธรณ์ไปแล้ว
ผู้มีสิทธิยังไม่พอใจคำวินิจฉัยนั้น ให้มีสิทธิอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับ
แจ้งคำวินิจฉัย

(2) หากเป็นคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ โดยตรงแต่ครั้งแรก ให้อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์
ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัย

โดยยื่นต่อสำนักงาน หรือศาลจังหวัดที่ผู้นั้นมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตเพื่อส่งให้แก่ศาล
อุทธรณ์ก็ได้ ในการวินิจฉัยอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์มีอำนาจไต่สวนหลักฐานเพิ่มเติม โดยสืบพยานเอง
หรืออาจแต่งตั้งให้ศาลชั้นต้นตามที่เห็นสมควรทำแทนก็ได้ โดยคำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์ให้ถือ
เป็นที่สุด (พระราชบัญญัติคำขอต่อแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา
พ.ศ. 2544 มาตรา 25) ทั้งนี้ ในการพิจารณาคำขอตามขั้นตอนทั้งหมด ทางสำนักงานช่วยเหลือ
ทางการเงิน ได้วางกลไกการดำเนินการพิจารณาให้รวดเร็ว ภายในระยะเวลา 108 วัน

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับมาตรการในการจ่ายค่าทดแทนและ ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยและผู้ต้องหาในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทน ผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้บัญญัติขึ้นมาเพื่อเป็นการรับรองสิทธิของจำเลยที่ถูกคุมขังในระหว่างพิจารณาคดีของศาล โดยให้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายที่จำเลยได้รับผลกระทบและสูญเสียไปต้องเสียไป อันเนื่องมาจากถูกจำกัดเสรีภาพในการดำเนินชีวิต และได้รับความเสียหายจากการถูกดำเนินคดีจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของรัฐ โดยที่ตนมิได้เป็นผู้กระทำความผิดนั้น อันเป็นการบรรเทาเยียวยาผลกระทบและความสูญเสียที่เกิดขึ้น ในกรณีตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ และการจ่ายค่าทดแทนนั้นได้มีการกำหนดไว้เป็นจำนวนเงินตามความสูญเสียกรณีต่าง ๆ ไว้ในกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ที่ออกตามความแห่งพระราชบัญญัตินี้ แต่ว่าการทดแทนเยียวยาตามมาตรการของพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ก็ยังไม่สามารถเยียวยาความเสียหายได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรมเพียงพอต่อผู้ได้รับผลกระทบและสูญเสียจากการถูกดำเนินคดีอาญา ทั้งกรณีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับบุคคลผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญา และกรณีหลักเกณฑ์ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการเยียวยาความสูญเสียต่อผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ต้องถูกควบคุมคุมขัง ในคดีอาญาจากความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมฝ่ายรัฐทำให้ต้องสูญเสียอิสรภาพ ได้รับความเสียหายในเกียรติยศชื่อเสียง สังคม ความเป็นอยู่ ถูกดูหมิ่นเกลียดชัง รวมถึงครอบครัวที่ได้รับผลกระทบตามมา ดังจะได้วิเคราะห์ในประเด็นปัญหา ต่อไปนี้

**วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดหลักเกณฑ์ของบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและ
ค่าใช้จ่ายในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและ
ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20**

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20 บัญญัติว่า จำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ต้อง

1. เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ
2. ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และ
3. ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

ซึ่งเห็นได้ว่าการจะยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาก็ดี หรือในการที่คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาจะพิจารณาคำขอที่ยื่นมาในเบื้องต้นก็ดี ต้องคำนึงถึงเงื่อนไขเกี่ยวกับตัวจำเลยหลายประการดังนี้

- (1) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ

แม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 จะได้กำหนดให้พนักงานอัยการและผู้เสียหายต่างเป็นบุคคลที่มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาลได้ แต่จำเลยที่จะมีสิทธิยื่นคำขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้กำหนดไว้เฉพาะจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้องคดีเท่านั้น โดยที่พนักงานอัยการจะฟ้องคดีได้ต้องมีการสอบสวนในคดีนั้นมาก่อน โดยพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจสอบสวน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เมื่อการสอบสวนเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย และพนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องต่อศาลว่าจำเลยได้กระทำความผิดอาญา ผู้ถูกฟ้องคดีย่อมอยู่ในฐานะเป็นจำเลยตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ดังกล่าวนี้นั้น เนื่องจากตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น หากเป็นกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี ผู้ถูกฟ้องย่อมตกเป็นจำเลยทันทีโดยไม่ต้องคำนึงว่าศาลจะสั่งให้มีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนหรือไม่ ดังนั้น กรณีที่ราษฎรหรือผู้เสียหายฟ้องคดีเอง ย่อมไม่เข้าเงื่อนไขในข้อนี้ ย่อมไม่สามารถมายื่นคำขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายนี้ได้ เงื่อนไขในข้อนี้จึงเป็นเงื่อนไขประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมซึ่งได้ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐนั่นเอง

(2) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(22) ได้กำหนดนิยามคำว่า “ขัง” หมายความว่า การกักขังจำเลยหรือผู้ต้องหาโดยศาล โดยจำเลยจะต้องถูกคุมขังจริง โดยหมายศาล จึงจะมีสิทธิขอรับค่าทดแทนตามพระราชบัญญัติ นี้ได้ การกำหนดเงื่อนไขนี้ จึงเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลซึ่งถูกคุมขังระหว่างการพิจารณา และพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 3 ได้กำหนดนิยามคำว่า “จำเลย” หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญา แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดีตามเงื่อนไขดังกล่าวนี้ หมายถึง ผู้ที่ถูกคุมขังนับตั้งแต่วันที่ศาลรับฟ้องคดี เป็นผู้ที่ถูกคุมขังในฐานะจำเลยเท่านั้น การที่ผู้ต้องหาถูกคุมขังในระหว่างการสอบสวน โดยที่พนักงานอัยการยังไม่ได้ฟ้องคดียอมเป็นการถูกคุมขังในฐานะผู้ต้องหา ไม่ใช่ในฐานะจำเลยจึงไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมาย

(3) ปราบกฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดีหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้นว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด โดยพิจารณาข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด และมีเงื่อนไขในข้อนี้มีหลักเกณฑ์ต้องคำนึงถึง 2 ประการ คือ

1. ต้องปรากฏคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดี หมายถึง กรณีที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นกร ได้อธิบายว่า “คำพิพากษาถึงที่สุด” หมายความว่า คดีนี้เป็นอันเสร็จสิ้นลงและไม่อาจขอให้มีการเปลี่ยนแปลงคำชี้ขาดในคำพิพากษานั้นได้อีกต่อไป โดยการขอให้ทบทวนแก้ไขคดีมี “สภาพเด็ดขาดทางกฎหมายในทางรูปแบบ” (Formelle rechtskraft) ในกรณีดังต่อไปนี้ (คณิต ฒ นกร, 2546, หน้า 419-420)

1.1 เมื่อคำพิพากษานั้นเป็นคำพิพากษาของศาลสูงหรือเป็นคำพิพากษาของศาลฎีกา

1.2 ถ้าคำพิพากษานั้นมิใช่คำพิพากษาของศาลฎีกา คำพิพากษานั้นยอมถึงที่สุดเมื่อ

ก. ล่วงพ้นระยะเวลาที่อาจอุทธรณ์หรือฎีกาได้ โดยไม่มีการอุทธรณ์หรือฎีกา

คัดค้านคำพิพากษานั้นหรือ

ข. เมื่อมีการสละสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกา แต่อุทธรณ์หรือฎีกานั้นไม่เป็นอุทธรณ์หรือฎีกาที่ขอด้วยกฎหมาย

1.3 เมื่อมีการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกา แต่อุทธรณ์หรือฎีกานั้นไม่เป็นอุทธรณ์หรือฎีกาที่ขอด้วยกฎหมาย

2. ปรากฏข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185 วรรคหนึ่ง ได้กำหนดว่า ถ้าศาลเห็นว่า จำเลยมิได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด หรือคดีขาดอายุความแล้ว หรือมีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรถูกต้องรับโทษ ให้ศาลยกฟ้องโจทก์ปล่อยจำเลยไป ตามเงื่อนไขในข้อนี้จำเลยจะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายจากรัฐ เฉพาะแต่ในกรณีที่ศาลได้พิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีที่เกี่ยวกับการกระทำของจำเลยและได้รับการพิสูจน์โดยคำพิพากษาของศาลว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดเท่านั้น ส่วนกรณีอื่นที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องโจทก์เพราะเหตุว่าคดีขาดอายุความหรือมีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ต้องรับโทษ จำเลยจะขอรับค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายจากรัฐไม่ได้

กล่าวโดยสรุป การที่บุคคลใดจะมีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐได้ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20 นั้น จะต้องเป็น “จำเลย” คดีอาญาที่ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาชั้นศาลซึ่งเป็นไปตามหลักเกณฑ์เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น มิได้รวมถึงในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาถูกจับกุมตกเป็น “ผู้ต้องหา” และถูกคุมขังในชั้นสอบสวนตามอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ แต่อย่างใด

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาซึ่งเกี่ยวข้องกับเสรีภาพของบุคคลโดยตรง เพราะการที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดถูกจับดำเนินคดี ต้องถูกควบคุม คุมขังไม่ว่าในชั้นสอบสวนหรือชั้นพนักงานอัยการหรือในชั้นศาล ย่อมถูกจำกัดเสรีภาพในการดำเนินชีวิตและเสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียง รวมถึงผลกระทบต่อครอบครัว สังคมความเป็นอยู่ การทำงาน ถูกดูหมิ่นเกลียดชังจากบุคคลอื่นในสังคม โดยเฉพาะหากบุคคลนั้นต้องถูกคุมขังจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยที่ตนมิได้กระทำความผิดด้วยแล้วยังส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตและจิตใจให้ได้รับความทุกข์ทรมานยิ่งกว่าและยิ่งสมควรต้องได้รับการทดแทนเยียวยาในทุกด้านที่ได้รับผลกระทบนั้น ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ค่ารักษาพยาบาลกรณีความเจ็บป่วยอันเป็นผลจากการถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ค่าขาดประโยชน์จากการทำมาหาได้ ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ รวมถึงการทดแทนเยียวยาต่อเกียรติยศชื่อเสียง เป็นต้น

ในประเทศญี่ปุ่น ได้บัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีได้ในบางกรณีตามระเบียบในการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ที่ถูกดำเนินคดีอาญา ในปี ค.ศ. 1957 ซึ่งกำหนดให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่ง

ไม่ฟ้องคดีนั้นมิได้สิทธิได้รับค่าทดแทน หากพิสูจน์ได้ว่าตนเองมิได้เป็นผู้กระทำความผิด และสิทธิในการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญา เป็นกระบวนการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาไม่ใช่ระบบที่รับรองว่าพนักงานอัยการหรือศาลได้มีการกระทำละเมิดต่อจำเลย แต่เป็นระบบที่ถูกสร้างเพื่อใช้เงินภาษีในการเยียวยาแก่ผู้บริสุทธิ์ที่ต้องตกเป็นจำเลย จนถูกดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีอาญา ดังนั้นแม้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาจะใช้สิทธิเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาแล้ว ยังสามารถใช้สิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนได้อีก

กฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่นนั้น ปรากฏขึ้นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1931 ต่อมาภายหลังจากที่รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นฉบับที่ ค.ศ. 1946 ได้ประกาศใช้และมีการขยายขอบเขตการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานให้มากยิ่งขึ้น จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนฯ นั้นให้สมบูรณ์และครอบคลุมกรณีต่าง ๆ มากขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญที่ให้การรับรองหลักการดังกล่าวไว้ในมาตรา 40 ซึ่งกำหนดให้บุคคลซึ่งถูกจับกุมโดยที่ตนเองมิได้เป็นผู้กระทำความผิดย่อมสามารถเรียกให้รัฐจ่ายค่าทดแทนแก่ตนได้ ซึ่งเรียกว่า “กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา” (ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, 2555)

กฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนในคดีอาญา (The criminal compensation law) ฉบับปัจจุบัน ได้มีการบัญญัติกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาขึ้นใหม่ในปี ค.ศ. 1950 ซึ่งเป็นกฎหมายที่กล่าวถึงทั้งในกรณีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังอยู่ก่อนศาลมีคำพิพากษาและในกรณีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ดำเนินคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ โดยมีการแก้ไขเพื่อให้มีความเหมาะสมในการพิจารณาคำร้องขอค่าทดแทนของจำเลยในคดีอาญา

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญา ค.ศ. 1971 ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการรับรองถึงสิทธิในการร้องขอค่าทดแทนของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษา ซึ่งกำหนดให้บุคคลดังกล่าวที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวไป หรือเมื่อมีการยกเลิกกระบวนการพิจารณาโดยดุลยพินิจของศาลและอัยการ มีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากคลังของรัฐได้ ถ้าการพิจารณาคดีของศาลปรากฏว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือเมื่อไม่สามารถพิสูจน์จนสิ้นสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งเป็นกฎหมายพิเศษเฉพาะที่เกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทน (ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, 2555, หน้า 38) เป็นบทบัญญัติที่ใช้กับการดำเนินคดีอาญาภายในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเป็นการทั่วไป และได้วางหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการร้องขอค่าทดแทนไว้ ทั้งในกรณีของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังอยู่ก่อนศาลมีคำพิพากษา และในกรณีของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ (ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540) วัตถุประสงค์ของกฎหมายฉบับนี้ เพื่อกำหนดหน้าที่รัฐ

ต้องจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยหรือผู้ถูกศาลพิพากษาว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือ การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด โดยมีได้เยียวยาหรือจ่ายค่าทดแทนให้กับบุคคลที่ได้รับ ความเสียหายจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีความผิดพลาดเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการจ่าย ค่าทดแทนให้กับความเสียหายใด ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในขั้นตอนต่าง ๆ ด้วย ถ้าปรากฏว่าในระหว่างการถูกควบคุมตัวเพื่อดำเนินคดีอาญาในระหว่างการพิจารณาคดีโดยศาล หรือภายหลังศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิด โดยบทบัญญัติแห่ง กฎหมายกำหนดว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป เป็นเหตุให้จำเลยหลุดพ้นจากการเป็น ผู้กระทำความผิด

พระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญา ค.ศ. 1971 มาตรา 9 ได้กำหนดสิทธิได้รับค่าทดแทนของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ในกรณีที่พนักงาน อัยการเป็นผู้ถอนฟ้อง หรือยุติกระบวนการสอบสวน ไม่ว่าจะคดีจะอยู่ในกระบวนการพิจารณาชั้นใด โดยมีเงื่อนไขต้องมีผลทางกฎหมายทำให้คดีเสร็จสิ้น และในการพิจารณาสีทธิในการได้รับค่า ทดแทน จะมีขั้นตอนการพิจารณาเกี่ยวกับสิทธิในการขอรับค่าทดแทนก็ต่อเมื่อผู้มีสิทธิได้ยื่นคำร้อง ต่อศาลแล้วเท่านั้น ศาลไม่สามารถริเริ่มพิจารณาสีทธิดังกล่าวเองได้ ดังนั้น จึงต้องมีกระบวนการ ยื่น คำร้อง รวมทั้งอาจต้องมีนายความช่วยเหลือในการแสดงพยานหลักฐานหรือข้อเท็จจริง เกี่ยวกับความเสียหายด้วย นอกจากนี้เนื่องจากการถอนฟ้อง หรือยุติกระบวนการสอบสวน โดย พนักงานอัยการอาจเกิดขึ้น โดยที่จำเลยหรือผู้ต้องหาไม่รู้ กฎหมายจึงกำหนดให้พนักงานอัยการ มีหน้าที่แจ้งการถอนฟ้องให้ผู้ที่มีสิทธิทราบอย่างเป็นทางการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หากผู้ต้องหาหรือผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนเป็นผู้เยาว์ พนักงานอัยการต้องแจ้งการถอนฟ้อง ไปยัง ผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้ปกครองตามกฎหมายเพื่อให้ทำคำร้องยื่นต่อศาลที่มีอำนาจภายใน หนึ่งเดือนนับแต่วันที่ได้รับแจ้งเกี่ยวกับการถอนคดีของพนักงานอัยการ

ในหนังสือแจ้งเรื่องไปยังผู้ต้องหา พนักงานอัยการต้องแจ้งสิทธิในการทำคำขอ กำหนด ระยะเวลาที่ต้องร้องขอ รวมทั้งศาลที่มีเขตอำนาจในการรับคำร้องด้วย ทั้งนี้ ในการพิจารณา ศาลจะ พึงถ้อยคำของพนักงานอัยการเกี่ยวกับเหตุผลในการถอนฟ้อง ไม่ใช่ข้อเท็จจริงแห่งคดี คำตัดสิน ของศาลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถร้องคัดค้านได้ทันทีโดยไม่ต้องใช้ช่องทางของการอุทธรณ์หรือฎีกา

ราชอาณาจักรสวีเดน มีพระราชบัญญัติค่าทดแทนสำหรับการจำกัดเสรีภาพและ การพันธนาการอื่นใด (Act on Compensation for Deprivation of Freedom and other restraints) ปี ค.ศ. 1998 โดยได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยว่าบุคคลที่ถูกควบคุมตัว หรือถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพไว้ในระยะเวลา อย่างน้อย 24 ชั่วโมง ในฐานะเป็นผู้ต้องสงสัยว่าได้

กระทำความผิดอาญา มีสิทธิได้รับค่าทดแทนสำหรับการถูกจำกัดอิสรภาพ ในกรณีดังนี้

1. เมื่อศาลพิพากษาขังฟ้องคดี มีคำสั่งไม่ฟ้อง หรือมีการถอนฟ้อง
2. เมื่อมีการถอนฟ้องความผิดบางฐานไป และการคุมขังไม่ใช่โทษสำหรับการกระทำ

ความผิดในฐานที่เหลืออยู่

3. จำเลยถูกพิพากษาลงโทษในฐานเบากว่าคำฟ้อง

จากเงื่อนไขของสิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนดังกล่าว บุคคลที่ถูกจับกุมหรือถูกควบคุมตัว จะมีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐได้นั้น ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะแต่จำเลยที่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแล้วว่าไม่ใช่ผู้กระทำความผิด และถูกควบคุมตัวโดยไม่ชอบธรรมก่อนการพิจารณาคดีเท่านั้น แต่ยังหมายถึงบุคคลที่ถูกควบคุมตัวแล้วภายหลังไม่มีการฟ้องร้องคดีต่อศาลด้วย ซึ่งหมายถึงผู้ต้องหาตนเอง นอกจากนี้ ในกรณีของจำเลยสิทธิในการร้องขอค่าทดแทนจากรัฐไม่ได้มีเฉพาะเมื่อศาลพิพากษาขังฟ้องเท่านั้น หากแต่หมายความรวมถึงกรณีอื่นใดที่เป็นคุณกับจำเลยมากขึ้นด้วย ทั้งนี้ ไม่ว่า “ผล” ดังกล่าวจะเกิดจากการอุทธรณ์ไปยังศาลสูง หรือจากการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ก็ตาม (After reopening the case)

จากการศึกษากฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ ผู้ศึกษาเห็นว่าในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับผู้มีสิทธิได้รับค่าเสียหายและค่าทดแทนไว้สำหรับผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือจำเลยที่ได้รับความเสียหายจากการถูกฟ้องคดีอาญา แต่ถึงกฎหมายดังกล่าวจะได้กำหนดแล้วแต่ในการบังคับใช้ยังไม่สามารถเยียวยาความเสียหายให้แก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายได้อย่างแท้จริง เนื่องจากพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20 ได้กำหนดรับรองสิทธิของจำเลยที่ถูกพนักงานอัยการฟ้องคดี แล้วภายหลังศาลได้มีคำพิพากษาว่าจำเลยไม่มีความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิดเท่านั้นที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนความเสียหายหรือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า บุคคลที่ต้องสูญเสียเสรีภาพหรือถูกจำกัดเสรีภาพในชีวิตไม่เป็นอิสระเหมือนคนปกติทั่วไปนั้น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะต้องถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพไม่ว่าจะเป็นระยะเวลาที่ไม่นานหรือระยะเวลานานก็ตาม ต้องทนทุกข์ทรมานไม่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุขเหมือนคนทั่วไป ทั้งยังมีผลกระทบต่อครอบครัว ความเป็นอยู่ การทำงาน สังคม สภาพแวดล้อม และปัญหาต่าง ๆ ที่จะตามมาภายหลังอีกมากมาย ดังนั้น การที่กฎหมายฉบับดังกล่าวได้บัญญัติให้สิทธิเฉพาะแก่บุคคลที่ถูกพนักงานอัยการฟ้องเป็นจำเลยคดีอาญาต่อศาลแล้วเท่านั้นที่จะมีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี โดยไม่รวมถึงผู้ต้องหาที่ถูกกักขังหรือคุมขังในชั้นสอบสวนและในชั้นพนักงานอัยการด้วย ผู้ศึกษาเห็นว่า การที่บุคคลใด ๆ ก็ตามจะต้องสูญเสีย

เสรีภาพในการดำเนินชีวิตอันเป็นปกติสุขอย่างคนทั่วไปแล้วภายหลังปรากฏว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ใช่ผู้ที่กระทำความผิดดังที่ถูกกล่าวหา นั้น แม้จะถูกกักขังหรือคุมขังเป็นระยะเวลาอันสั้น ควรได้รับการดูแลเยียวยาเช่นกัน และเพื่อความเป็นธรรมบุคคลนั้นควรได้รับค่าทดแทนความเสียหาย หรือค่าใช้จ่ายต้องเสียไปเช่นเดียวกับผู้ที่ถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีอาญาเหมือนกับกฎหมายต่างประเทศ

โดยที่ประเทศญี่ปุ่น เป็นประเทศที่ให้ความสำคัญคุ้มครองและเยียวยาผู้ที่ถูกจำกัดเสรีภาพทั้งก่อนฟ้องและหลังฟ้องคดี โดยมีกฎหมายกำหนดเกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาทั้งในกรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีด้วย โดยกำหนดให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีนั้นมีสิทธิได้รับค่าทดแทน หากพิสูจน์ได้ว่าตนเองมิได้เป็นผู้กระทำความผิด และในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาว่าจำเลยได้มิได้เป็นผู้กระทำความผิดด้วย และสิทธิในการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญา เป็นกระบวนการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญา และค่าสินไหมทดแทน โดยใช้เงินภาษีในการเยียวยาแก่ผู้บริสุทธิ์ที่ต้องตกเป็นจำเลยจนถูกดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีอาญา แต่ไม่ใช่การรับรองว่าพนักงานอัยการหรือศาลได้มีการกระทำละเมิดต่อผู้ที่ได้รับความเสียหายแต่อย่างใด

ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญา ค.ศ. 1971 รับรองถึงสิทธิในการร้องขอค่าทดแทนของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษา โดยกฎหมายกำหนดให้บุคคลที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวไป หรือเมื่อมีการยกเลิกกระบวนการพิจารณาโดยดุลยพินิจของศาลและอัยการ และรวมถึงกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ถอนฟ้อง สั่งไม่ฟ้องคดี หรือยุติกระบวนการสอบสวน ไม่ว่าคดีจะอยู่ในกระบวนการพิจารณาชั้นใด โดยมีเงื่อนไขต้องมีผลทางกฎหมายทำให้คดีเสร็จสิ้น มีสิทธิได้รับค่าทดแทนด้วย โดยเรียกร้องค่าทดแทนจากคลังของรัฐได้

ประเทศราชอาณาจักรสวีเดน ได้กำหนดให้ผู้ที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนความเสียหายจากรัฐจากการถูกควบคุมตัว หรือการถูกจำกัดเสรีภาพทั้งในกรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีกรณีที่มีการถอนฟ้อง และศาลมีคำพิพากษายกฟ้องด้วย ซึ่งเป็นการให้สิทธิเรียกค่าทดแทน โดยได้มีพระราชบัญญัติค่าทดแทนสำหรับการจำกัดเสรีภาพและการพันนาการอื่นใด (Act on compensation for deprivation of freedom and other restraints) ปี ค.ศ. 1998 กำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าทดแทนเมื่อศาลพิพากษายกฟ้องคดี มีคำสั่งไม่ฟ้องคดี หรือมีการถอนฟ้อง หรือมีการถอนฟ้องความผิดบางฐานไป และการคุมขังไม่ใช่โทษสำหรับการกระทำความผิดในฐานที่เหลืออยู่ และจำเลยถูกพิพากษาลงโทษในฐานเบากว่าค่าฟ้อง ซึ่งเป็นการเยียวยาให้แก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายทั้งก่อนฟ้องและหลังฟ้อง เช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่น และประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

สำหรับประเทศไทย พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 เป็นกฎหมายที่คุ้มครองให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดทางอาญา โดยรัฐเข้าไปช่วยเหลือบุคคลผู้บริสุทธิ์ ต้องถูกดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ เมื่อความเสียหายเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม (Miscarriage of justice) รัฐมีหน้าที่ต้องเยียวยาความเสียหายนั้น โดยจัดให้มีกองทุนชดเชยค่าทดแทนให้แก่จำเลยเพื่อบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เป็นผู้บริสุทธิ์เช่นเดียวกับกฎหมายของต่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ได้ให้ความคุ้มครองในการจ่ายค่าทดแทนเฉพาะในกรณีที่เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ซึ่งเป็นการคุ้มครองเฉพาะกรณีที่จำเลยถูกฟ้องคดีต่อศาลแล้วเท่านั้น แต่ในชั้นพนักงานอัยการที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี ซึ่งเป็นชั้นพิจารณาก่อนการฟ้องคดีต่อศาล ผู้ต้องหาแม้ว่าจะถูกจำกัดเสรีภาพ แม้ถูกปล่อยตัวไปภายหลังก็จะไม่ได้รับค่าทดแทนตามกฎหมาย

ประเทศญี่ปุ่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และราชอาณาจักรสวีเดน มีกฎหมายกำหนดให้จ่ายค่าทดแทนให้แก่บุคคลที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดี ถอนฟ้อง ถอนฟ้องบางข้อหา และศาลมีคำพิพากษายกฟ้องหรือพิพากษาว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งเป็นการให้ความเยียวยาความเสียหายทั้งในชั้นก่อนฟ้องคดีและหลังฟ้องคดี ซึ่งมีข้อดีคือ ต่างประเทศให้ความสำคัญกับเสรีภาพของบุคคลมากกว่าประเทศไทย เนื่องจากการที่บุคคลที่ต้องถูกคุมขัง ถูกจำกัดเสรีภาพแม้ว่าจะเป็นเวลาอันสั้นหรือยาวนานเพียงใด ถือว่าบุคคลนั้นสูญเสียการดำเนินชีวิตที่เป็นปกติสุข และถ้าต้องถูกดำเนินคดีโดยรัฐซึ่งเป็นผู้ดูแลประชาชนในประเทศด้วยแล้ว รัฐยังต้องให้ความสำคัญในการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบให้ได้รับสิทธิช่วยเหลือจากรัฐเป็นมาตรฐานเดียวกัน

ผู้ศึกษาเห็นว่า ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับเสรีภาพในการใช้ชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชน จึงได้บัญญัติกฎหมายดังกล่าวข้างต้นขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือและเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญาเช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่น ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และประเทศราชอาณาจักรสวีเดน แต่ยังไม่สามารถเยียวยาความเสียหายให้กับผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังในชั้นสอบสวน และชั้นพนักงานอัยการ ที่ถูกปล่อยตัวก่อนฟ้องคดี ในกรณีพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี ซึ่งต้องถือว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์ตามข้อสันนิษฐานของกฎหมายดังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง มีว่า

“ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด” เมื่อไม่มีความผิดรัฐจึงควรให้การช่วยเหลือเยียวยาต่อผู้ต้องหาและจำเลยอย่างเท่าเทียมตามผลกระทบที่บุคคลนั้นได้รับ ในฐานะรัฐที่ต้องปกป้องดูแลประชาชนโดยไม่ต้องคำนึงว่าเป็นความผิดพลาดจากฝ่ายรัฐหรือไม่ แต่ควรให้การเยียวยาในฐานะรัฐบริการ เพื่อให้สอดคล้องตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 25 วรรคสี่ ที่มีใจความสำคัญว่า “บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ” และในมาตรา 4 มีใจความว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกัน”

ดังนั้น “ผู้ต้องหา” ซึ่งถูกควบคุม คุมขังในชั้นพนักงานสอบสวนก่อนฟ้องคดี ต้องถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ได้รับผลกระทบต่อเกียรติยศชื่อเสียง และค่าใช้จ่ายจากการถูกดำเนินคดี ในลักษณะเดียวกันกับผู้ที่ถูกฟ้องคดีต่อศาลในฐานะจำเลย รัฐจึงควรให้ความสำคัญในการทดแทนเยียวยาอย่างเท่าเทียมกันตามความเหมาะสมในผลกระทบดังกล่าวโดยกรณีผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนตามอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ ที่ภายหลังพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี ให้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญา เช่นเดียวกัน จึงเห็นว่าควรมีการแก้ไขกฎหมายให้เหมาะสมต่อไป เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับผู้ต้องหาที่มีได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของผู้ต้องหานั้นไม่เป็นความผิด ได้สมดังเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศอย่างแท้จริง

วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 21

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้นิยามความหมายของคำว่า “ค่าทดแทน” ไว้ดังนี้

ค่าทดแทน หมายความว่า เงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่จำเลยมีสิทธิได้รับ เนื่องจากการตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี และปรากฏว่าคำพิพากษาถึงที่สุดนั้นพิงเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด” และมีการกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ในบทบัญญัติ มาตรา 21 ว่า “การกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามมาตรา 20 ให้กำหนดตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

- (1) ค่าทดแทนการถูกคุมขัง ให้คำนวณจากจำนวนวันที่ถูกคุมขังในอัตราที่กำหนดไว้สำหรับการกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา
 - (2) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล รวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี
 - (3) ค่าทดแทนในกรณีที่จำเลยถึงแก่ความตาย และความตายนั้นเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี จำนวนไม่เกินที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง
 - (4) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี
 - (5) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี
- ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง เว้นแต่ที่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นอย่างอื่นแล้ว

ในกรณีที่มีคำขอให้ได้รับสิทธิที่เสียไปอันเป็นผลโดยตรงจากคำพิพากษานั้นคืน การสั่งให้ได้รับสิทธิคืนตามคำขอดังกล่าว ถ้าไม่สามารถคืนสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดเช่นนั้นได้ ให้คณะกรรมการกำหนดค่าทดแทนเพื่อสิทธินั้นให้ตามที่เห็นสมควร

คณะกรรมการอาจกำหนดให้จำเลยได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายเพียงใดหรือไม่ก็ได้ โดยคำนึงถึงพฤติการณ์แห่งคดี ความเดือดร้อนที่จำเลยได้รับและโอกาสที่จำเลยจะได้รับการชดเชยความเสียหายจากทางอื่นด้วย”

สำหรับแนวทางหรือหลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ตามกฎหมายได้บัญญัติให้เป็นดุลพินิจของคณะกรรมการในการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยในคดีอาญาเพียงใดหรือไม่ก็ได้ โดยคำนึงถึงพฤติการณ์ความร้ายแรงแห่งคดี ความเดือดร้อนที่จำเลยได้รับและโอกาสในการที่จำเลยจะได้รับการชดเชยความเสียหายจากทางอื่นด้วย โดยได้มีการออกกฎกระทรวงตามความแห่งพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์เพิ่มเติมได้แก่กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ซึ่งมีสาระสำคัญในส่วนที่เกี่ยวข้องดังนี้

ในข้อ 6 ได้กำหนดให้คณะกรรมการอาจพิจารณาให้รัฐจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในกรณีดังต่อไปนี้

- (1) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาลให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินสี่หมื่นบาทหากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี

(2) ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ เท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกินห้าหมื่นบาท หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี

(3) ค่าขาดประโยชน์ที่นำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี ให้จ่ายในอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในท้องที่จังหวัดที่ประกอบกิจการ ณ วันที่ไม่สามารถประกอบกิจการได้ นับแต่วันที่ไม่สามารถประกอบกิจการได้ตามปกติ

(4) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี

(ก) ค่าทนายความ ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินอัตราที่กำหนดในท้ายตารางกฎกระทรวงนี้ (ตารางท้ายกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546)

(ข) ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในการดำเนินคดี ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกินสามหมื่นบาท

ในข้อ 7 กรณีที่จำเลยในคดีอาญาถึงแก่ความตาย อันเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี ให้คณะกรรมการพิจารณาจ่ายค่าทดแทน ดังต่อไปนี้

(1) ค่าทดแทน ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนหนึ่งแสนบาท

(2) ค่าจัดการศพ ให้จ่ายเป็นเงินสองหมื่นบาท

(3) ค่าขาดอุปการะเลี้ยงดู ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนไม่เกินสี่หมื่นบาท

(4) ค่าเสียหายอื่นนอกจาก (1) (2) และ (3) ให้จ่ายเป็นเงินตามจำนวนที่ คณะกรรมการเห็นสมควร แต่ไม่เกินสี่หมื่นบาท

ตามข้อกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดค่าทดแทนเยียวยาแก่จำเลยในคดีอาญาดังที่กล่าวมาของประเทศไทย ได้นำมาศึกษาเพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศในกรณีเดียวกัน ดังต่อไปนี้

ประเทศญี่ปุ่น เป็นประเทศที่ให้ความสำคัญสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในประเทศ เมื่อประชาชนถูกดำเนินคดีโดยรัฐ และได้รับการปล่อยตัวเนื่องจากบุคคลนั้นไม่ใช่ผู้กระทำความผิด ได้มีกฎหมายกำหนดให้มีการประกาศโฆษณาว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดอาญา และการกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญาตามกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญานั้น ศาลจะต้องกำหนดเป็นจำนวนเงิน และในทางปฏิบัติกรณีศาลวินิจฉัยผิดพลาดอย่างมาก ให้มีการประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับการกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญาในหนังสือพิมพ์ด้วย โดยมีวัตถุประสงค์ในการเยียวยาชื่อเสียงของจำเลยให้กลับคืนมาด้วยดี เพราะการดำเนินคดีอาญากับผู้บริสุทธิ์นั้น นอกจากก่อให้เกิดความเสียหายที่เป็นตัวเงินกับจำเลยแล้ว ยังก่อให้เกิดความเสียหายในทางจิตใจแก่บุคคลดังกล่าวอีกด้วย และในการประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับค่าทดแทนใน

คดีอาญาเท่านั้น แต่ศาลจะไม่ลงข้อความกล่าวขอโทษแก่จำเลยที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาแล้วได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาแต่อย่างไร

ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส เป็นอีกประเทศที่มีกฎหมายกำหนดเรื่องค่าเสียหายแก่บุคคลที่มีได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือเป็นผู้บริสุทธิ์ และได้กำหนดค่าเสียหายให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาทั้งที่เป็นตัวเงิน และที่ไม่ใช่ตัวเงิน ดังนี้

1. ค่าเสียหายที่เป็นตัวเงิน เป็นการกำหนดจำนวนเงินที่ผู้ถูกดำเนินคดีต้องเสียไปอันเกิดจากการถูกรัฐจำกัดเสรีภาพ ซึ่งการกำหนดค่าเสียหายของประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสนี้มิได้กำหนดจำนวนเงินที่จะชดใช้ให้แก่ผู้ถูกฟ้องคดีแล้วภายหลังศาลพิพากษาว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือเป็นผู้บริสุทธิ์เอาไว้ แต่กำหนดให้ชดใช้ค่าเสียหายตามที่เสียหายจริง

2. ค่าเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงิน เป็นการเยียวยาความเสียหายเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ชื่อเสียง การยอมรับจากสังคม โดยได้กำหนดให้มีการปิดประกาศหรือโฆษณาคำพิพากษาในหนังสือพิมพ์ที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีภูมิลำเนาเพื่อให้สาธารณชนทราบถึงความบริสุทธิ์ของบุคคลนั้น

จากที่ได้ศึกษาเรื่องการจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยในคดีอาญาจากพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 เปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่นและประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส เห็นว่าประเทศไทยได้ให้ความสำคัญในกรณีของบุคคลที่ต้องถูกดำเนินคดีอาญาเพราะความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม โดยได้กำหนดให้มีการจ่ายค่าทดแทนที่เป็นเพียงตัวเงิน จากความสูญเสียที่เป็นผลมาจากการถูกดำเนินคดีคดีเท่านั้น ขณะที่ของประเทศญี่ปุ่นและประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส นอกจากจะคำนึงถึงค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินแล้ว ยังให้ความสำคัญในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม ชื่อเสียง ของบุคคลที่มีได้เป็นผู้กระทำความผิดแต่ต้องถูกดำเนินคดีโดยรัฐ เพื่อเป็นการเยียวยาความรู้สึก ชื่อเสียงให้กลับคืนมา และอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข ทั้งสองประเทศได้กำหนดให้มีการชดค่าทดแทนที่ไม่ใช่ตัวเงินด้วย เช่น การประกาศโฆษณาคำพิพากษาว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือประกาศทางหนังสือพิมพ์ เพื่อให้สาธารณชนรับทราบ โดยที่ประเทศญี่ปุ่นบุคคลที่ได้รับการปล่อยตัวเนื่องจากไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด กฎหมายได้กำหนดให้มีการประกาศโฆษณาว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดอาญา และถ้าเป็นกรณีศาลวินิจฉัยผิดพลาดอย่างมาก ให้มีการประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับการกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญา ในหนังสือพิมพ์เพื่อเยียวยาชื่อเสียงของจำเลย และประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้กำหนดชดใช้ค่าเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงิน โดยได้กำหนดให้มีการปิดประกาศหรือโฆษณาคำพิพากษาในหนังสือพิมพ์ที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีภูมิลำเนาเพื่อให้สาธารณชนทราบถึงความบริสุทธิ์ของบุคคลนั้น

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าถึงแม้ประเทศไทยจะได้มีการแก้ไขกฎหมายฉบับดังกล่าวแล้วเพื่อให้ผู้ที่มิได้เป็นผู้กระทำความผิด ได้รับการช่วยเหลือหรือเยียวยาความเสียหายจากการถูกดำเนินคดี ได้รับการความสะดวกและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น แต่ประเด็นเรื่องการกำหนดค่าทดแทน และการพิจารณาค่าทดแทนแก่จำเลยตามกฎหมายฉบับดังกล่าวยังไม่ได้รับการแก้ไขให้มีการทดแทนเยียวยาที่ดีพอ เพราะการกำหนดค่าทดแทนเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ที่ถูกเป็นจำเลยจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ยังคงกำหนดค่าทดแทนเยียวยาให้เพียงเฉพาะตัวเงินเท่านั้น ขณะที่ผู้บริสุทธิ์ที่ต้องตกเป็นจำเลย ถูกคุมขัง ดำเนินคดีอาญาโดยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด แต่เพราะความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมของฝ่ายรัฐ ทำให้เขาต้องสูญเสียอิสรภาพ ได้รับความทุกข์ทรมานทั้งร่างกายและจิตใจต่อส่วนตัวรวมถึงผลกระทบต่อครอบครัวตามมา แม้ว่าหลังจากนั้น จะได้รับการปล่อยตัวออกมาสู่อิสรภาพและสามารถขอรับการเยียวยาจากรัฐได้ตามหลักเกณฑ์ความสูญเสียที่กำหนดให้เป็นตัวเงินไปแล้ว แต่จำนวนเงินที่ได้รับก็แค่ทดแทนเยียวยาผลกระทบเพียงบางส่วนเท่านั้น หากมองถึงเรื่องเกียรติยศ ชื่อเสียงที่เสียไปในระหว่างถูกดำเนินคดีที่ต้องถูกผู้คนในสังคมเข้าใจผิดคิดว่าเป็นคนไม่ดี ทำให้ถูกดูหมิ่น เกลียดชัง ขาดความเชื่อถือจากคนรอบข้าง ไม่สามารถที่จะกลับมาใช้ชีวิตได้ปกติสุขอย่างภาคภูมิใจเช่นเดิมได้ รัฐจึงควรให้ความสำคัญในการเยียวยาในรูปแบบอื่นเพื่อเป็นการเยียวยาเกียรติยศ ชื่อเสียง ของผู้สูญเสียที่นอกเหนือจากตัวเงินให้กลับคืนมาด้วย เช่น การปิดประกาศ หรือการประกาศในหน้าหนังสือพิมพ์ หรือสื่ออื่นใดในระบบคอมพิวเตอร์ยุคปัจจุบันซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจจัดทำขึ้นเป็นการเฉพาะ เป็นต้น เพื่อให้บุคคลอื่นที่เคยเข้าใจผิดได้รับทราบถึงความบริสุทธิ์ของบุคคลนั้น ว่ามิได้เป็นผู้ที่กระทำความผิดอาญาตามที่เคยถูกกล่าวหา เพราะหากพิจารณาจากนิยามความหมายของคำว่า “ค่าทดแทน” ที่ให้รวมถึงคำว่าประโยชน์อื่นใดด้วยนั้น จะเห็นว่าเป็นความหมายที่กว้างครอบคลุมถึงในการกำหนดค่าทดแทนเยียวยาที่มากกว่าตัวเงินได้ โดยเฉพาะการทดแทนเยียวยาที่เป็นผลกระทบต่อเกียรติยศชื่อเสียงของจำเลยผู้บริสุทธิ์ที่ต้องถูกคุมขังดำเนินคดีอาญาจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมนั้น เพื่อให้สอดคล้องสมดังเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ฉบับปัจจุบัน ที่ได้ให้ความสำคัญต่อสิทธิ เสรีภาพ ของปวงชนชาวไทยเป็นอย่างมาก ดังที่มีบัญญัติไว้ใน มาตรา 4 ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” ในมาตรา 32 วรรคแรก บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียง และครอบครัว” และมาตรา 25 วรรคสี่ บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ” เป็นต้น

ดังนั้น จากเหตุผลที่กล่าวมาทั้งหมด ในกรณีการกำหนดค่าทดแทนเยียวยาที่เป็นจำนวนเงินเพียงอย่างเดียว จึงไม่เป็นการเพียงพอเหมาะสมต่อความสูญเสียที่เกิดขึ้นอีกต่อไป แต่ควรมีการกำหนดรูปแบบการเยียวยาอย่างอื่นเพื่อบรรเทาความเสียหายที่ส่งผลกระทบต่อเกียรติยศชื่อเสียงด้วย ดังเช่นของประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส และประเทศญี่ปุ่น เพื่อให้บุคคลผู้บริสุทธิ์ที่ต้องถูกคุมขัง ดำเนินคดีจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้กลับมาใช้ชีวิตอย่างเป็นปกติสุขในสังคมเหมือนเช่นเดิมต่อไป

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เป็นกฎหมายพิเศษที่บัญญัติขึ้นมา เพื่อให้การช่วยเหลือและเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดทางอาญา โดยรัฐจะเข้าไปให้ความช่วยเหลือ เนื่องจากเป็นภารกิจของรัฐที่จะต้องดูแลรักษาสวัสดิภาพของประชาชนในรัฐให้ได้อย่างสงบสุข โดยรัฐจัดให้มีกองทุนชดเชยค่าทดแทนให้แก่จำเลยในกรณีดังกล่าวโดยตรงเพื่อให้สอดคล้องกับหลักมาตรฐานสากลของนานาอารยประเทศ เพื่อบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น และเป็นการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในประเทศมากขึ้น แต่ยังมีปัญหาหลายประการ ที่ไม่สามารถเยียวยาความเสียหายได้ จึงได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ที่ใช้บังคับมาเป็นระยะเวลานาน ในปี พ.ศ. 2559 โดยได้แก้ไขในส่วนที่เกี่ยวกับการแจ้งสิทธิในการรับค่าตอบแทน และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่ผู้เสียหายหรือทายาทซึ่งได้รับความเสียหาย องค์ประกอบของคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา เพิ่มอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการในการคดีอาญา และการกำหนดอำนาจหน้าที่และการดำเนินการของคณะอนุกรรมการ เพื่อให้สามารถเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยที่เป็นผู้บริสุทธิ์ ได้อย่างครอบคลุมมากขึ้น

ซึ่งกฎหมายดังกล่าวได้ให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่ต้องถูกดำเนินคดีโดยรัฐ และภายหลังปรากฏว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของบุคคลนั้นไม่เป็นความผิด รัฐก็จะเยียวยาความเสียหายโดยจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไป แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐจะให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับตัวเงินแล้ว แต่เมื่อผู้เสียหายได้ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับการชดเชยค่าทดแทนความเสียหายให้แก่จำเลยเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศแล้ว พบว่าพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 นั้นยังไม่สามารถเยียวยาความเสียหายให้แก่บุคคลที่ถูกฟ้องคดีอาญาแล้วภายหลังปรากฏว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ได้อย่างแท้จริง เพราะค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายที่ได้รับเป็นค่าเสียหายที่เป็นตัวเงิน ไม่สามารถทำให้ชื่อเสียง การยอมรับในสังคม สภาพความเป็นอยู่อย่างคนทั่วไป หรือการยอมรับนับถือ การไว้วางใจจากสังคมก็ไม่สามารถกลับมาเหมือนเดิมได้ บางครั้งคนที่ไม่ทราบข้อเท็จจริงว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดอาญาอย่าง

ถูกกล่าวหา จึงมักจะมองบุคคลที่เคยถูกจับกุม ค่อมขัง หรือถูกจำคุกมาก่อนในแง่ลบ ทำให้ไม่สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาพจิตใจของบุคคลดังกล่าว และยิ่งรวมถึงสภาพจิตใจของคนในครอบครัวทำให้อับอายเพราะเหตุที่สังคมไม่ยอมรับ รัฐจึงควรได้รับการเยียวยาในส่วนนี้ด้วยเพื่อให้บุคคลที่เป็นผู้บริสุทธิ์ได้รับการยอมรับจากสังคม ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขกับครอบครัว ได้รับความเชื่อถือจากคนทั่วไป และสามารถเข้าทำงานได้ตามเดิม

นอกจากนี้ การที่บุคคลต้องถูกคุมขังหรือกักขัง ไม่ว่าจะ เป็นระยะเวลาสั้น ๆ หรือ ระยะเวลา นาน ก็ตาม และไม่ว่าในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลย บุคคลนั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ไม่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างคนปกติทั่วไป และถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งมีได้เป็นผู้กระทำความผิดอาญาซึ่งต้องทนทุกข์ทรมานแสนสาหัส และมีผลต่อสภาพจิตใจและร่างกายด้วย ดังนั้น กฎหมายฉบับนี้บัญญัติขึ้นมาเพื่อให้ความคุ้มครองแก่จำเลยที่ถูกพนักงานอัยการฟ้องคดีอาญาต่อศาล แล้วต่อมาภายหลังศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายต่าง ๆ แต่สำหรับบุคคลที่ต้องถูกจับตกเป็นผู้ต้องหาถูกคุมขังอยู่ในชั้นสอบสวนของตำรวจ หรือในชั้นพนักงานอัยการ แล้วต่อมาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาด ไม่ฟ้องคดี ซึ่งมีความหมายว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิดเช่นเดียวกับจำเลยที่ศาลมีคำพิพากษาว่ามิได้กระทำความผิดแต่กลับไม่ได้รับความคุ้มครองด้วย ผู้ศึกษาเห็นว่า กฎหมายฉบับนี้ยังไม่คุ้มครองครอบคลุมถึงผู้ต้องหาที่เป็นผู้บริสุทธิ์ด้วย ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญเพราะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของบุคคล โดยตรงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่บัญญัติว่าบุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข

จากการศึกษาพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 เกี่ยวกับผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและการกำหนดค่าทดแทนความเสียหายในคดีอาญา พบว่ายังมีข้อบกพร่องอยู่บางประการที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่เป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดบุคคลผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ในมาตรา 20

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ตามมาตรา 20 นั้น ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ของ ผู้ที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายที่ได้รับผลกระทบไว้โดยเฉพาะแล้ว คือ ต้องเป็นจำเลยในคดีอาญาที่ถูกพนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาล แล้วต่อมาภายหลังศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่า

การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดหรือจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดเท่านั้น โดยกฎหมายฉบับนี้ มิได้มีบทบัญญัติครอบคลุมถึงในกรณีของผู้ต้องหาที่ภายหลังปรากฏหลักฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ให้ มีสิทธิได้รับค่าทดแทนด้วยแต่อย่างใด ทั้งที่ผู้ต้องหานั้นก็ได้รับผลกระทบจากการถูกควบคุม คุมขัง ในคดีอาญา นับแต่ชั้นจับกุม ชั้นสอบสวนของตำรวจและชั้นพนักงานอัยการ ที่ต้องมีขั้นตอน ระยะเวลาในการฝากขังไม่น้อยในการสอบสวนและพิจารณาสำนวนเพื่อสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้อง ความสูญเสียและผลกระทบที่ได้รับจึงไม่แตกต่างกันกับกรณีของจำเลยในชั้นพิจารณาคดีของศาล ซึ่งในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของบุคคลโดยตรงเพราะ การที่บุคคลใดจะต้องถูกจำกัดเสรีภาพไม่ว่าในชั้นใดก็ตาม หรือไม่ว่าจะมีระยะเวลาเท่าใด ก็ถือได้ว่าเป็นการถูกจำกัดเสรีภาพในการใช้ชีวิตอย่างปกติสุขแล้ว และยังมีผลกระทบต่อครอบครัว การทำงาน สังคม ความเป็นอยู่ และการยอมรับจากสังคมส่วนรวม นอกจากนี้ภายหลังปรากฏว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหาด้วยแล้วยังต้องได้รับความคุ้มครองในสิทธิและเสรีภาพ รวมถึงค่าทดแทนในความเสียหายต่าง ๆ ที่เกิดจากการถูกคุมขังไม่ว่าจะเป็นค่ารักษาพยาบาลกรณี ความเจ็บป่วยเป็นผลจากการถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด ค่าขาดประโยชน์จากการทำมาหาได้ ค่าใช้จ่าย ในการดำเนินคดี เป็นต้น

2. ปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดค่าทดแทนเยียวยาแก่จำเลยในคดีอาญา ตาม พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ในมาตรา 21

จากการศึกษาพบว่า พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย แก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ตามมาตรา 21 ได้กำหนดไว้ว่าให้จ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยใน กรณีต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ เมื่อเป็นไปตามหลักเกณฑ์ในมาตรา 20 ซึ่งเป็นการกำหนดค่าทดแทน ความเสียหายที่เป็นเพียงตัวเงินเท่านั้น

ในกรณีของจำเลยที่ถูกฟ้องคดีต่อศาล ถ้าเป็นผู้กระทำความผิดจริงตามที่ถูกฟ้องก็ควร ได้รับการลงโทษตามกฎหมาย แต่ถ้าปรากฏว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดตามที่ถูกฟ้องย่อม ได้รับการปล่อยตัว ทำให้จำเลยดังกล่าวได้รับเสรีภาพในการดำเนินชีวิตกลับคืนมา แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินชีวิตต่อไปในสังคม ความเป็นอยู่ การยอมรับ การทำงานภายหลังได้รับการปล่อยตัว ย่อมมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตอย่างแน่นอน ต้องถูกสังคมตราหน้าว่าเคยถูกจำคุก เป็นผู้กระทำความ ผิด รวมทั้งไม่ได้รับการไว้วางใจจากสังคมอีกด้วย ซึ่งอาจทำให้มีผลกระทบทางจิตใจ ท้อแท้ สิ้นหวัง เพราะสถานประกอบการหรือกิจการที่มีการจ้างงานส่วนใหญ่ไม่ต้องการรับคนที่เคยมี ประวัติถูกจำคุกเข้าทำงาน ทำให้เสียโอกาสในการทำงานต้องขาดรายได้ในการเลี้ยงชีพและความ เจริญก้าวหน้าในชีวิต ถึงแม้ว่ารัฐจะได้เยียวยาความเสียหาย จากการที่จำเลยต้องถูกคุมขังเพราะ

ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยกำหนดให้จำเลยที่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์มิได้กระทำความผิด ตามมาตรา 20 มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในคดีอาญาที่เป็นตัวเงินแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่อาจทำให้จำเลยกลับมาใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุขเหมือนเช่นเดิมอย่างที่เคยเป็นได้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและวิเคราะห์เรื่องปัญหาการบังคับพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เกี่ยวกับเรื่องเกี่ยวกับผู้มีสิทธิ ได้รับค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่าย และการกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญาเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศแล้ว เพื่อให้การบังคับใช้พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ในเรื่องดังกล่าวเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายและเพื่อความยุติธรรม และสามารถคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของจำเลยและผู้ต้องหาที่เป็นผู้บริสุทธิ์มิได้เป็นผู้กระทำความผิดได้อย่างแท้จริง ผู้ศึกษาขอเสนอแนวทางเพื่อความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ดังนี้

1. กรณีปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดบุคคลผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20(3) กำหนดไว้ว่าจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย คือ ต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี และปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด เท่านั้น มิได้รวมถึงผู้ต้องหาในกรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีด้วย ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าควรแก้ไขพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20(3) ว่า “จำเลยมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี ปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด และให้รวมถึงกรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีด้วย” และควรแก้ไขเพิ่ม มาตรา 20/1 ว่า “บุคคลซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาและถูกคุมขังในชั้นของพนักงานสอบสวน และชั้นพนักงานอัยการ แล้วภายหลังพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี มีสิทธิได้รับค่าทดแทนความเสียหายเช่นเดียวกับจำเลย”

2. กรณีปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดค่าทดแทนเยียวยาแก่จำเลยในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ในมาตรา 21 ควรแก้ไขเพิ่มเติมในส่วนค่าทดแทนความเสียหายที่มีใช้ตัวเงิน เช่น ให้มีการประกาศในหนังสือพิมพ์ หรือสื่ออื่นใดในระบบคอมพิวเตอร์ยุคปัจจุบันซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจจัดทำขึ้นเป็นการเฉพาะ ว่าจำเลยที่ถูกดำเนินคดีมิได้เป็นผู้กระทำความผิดเป็นผู้บริสุทธิ์เพื่อให้ประชาชนทราบถึงความบริสุทธิ์ของบุคคลนั้น และเป็นการเยียวยาชื่อเสียงของจำเลยเลยให้กลับคืนมา เพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยควรแก้ไขเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 21/1 ว่า “กรณีที่บุคคลที่กำหนดไว้ในมาตรา 20 ได้รับความเสียหายเกี่ยวกับชื่อเสียง ผลกระทบต่อความเป็นอยู่ในสังคมและการใช้ชีวิตอย่างเป็นปกติสุข มีสิทธิได้รับค่าทดแทนที่มีใช้ตัวเงิน โดยให้มีการประกาศทางหนังสือพิมพ์ หรือสื่ออื่นใด ว่าจำเลยที่ถูกดำเนินคดีมิได้เป็นผู้กระทำความผิดนั้น เพื่อให้บุคคลอื่นได้ทราบถึงความบริสุทธิ์”

ทั้งนี้ ตามข้อเสนอแนะใน 2 ประเด็นดังกล่าวนี้ อาจจะต้องมีการแก้ไขเพิ่มเติมให้ครอบคลุมถึง “ผู้ต้องหา” ไว้ในชื่อพระราชบัญญัติรวมถึงในบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ อีกทั้ง กฎกระทรวง ระเบียบ ประกาศ ในส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในแนวทางเดียวกันต่อไป

บรรณานุกรม

- กชพร รั้งมีภ โนคร. (2558). ปัญหาองค์กรผู้ใช้อำนาจในการวินิจฉัยสิทธิของจำเลยที่ได้รับการ
เยียวยา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลย
ในคดีอาญา พ.ศ. 2544. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. (2551). คำแปล: ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิ
มนุษยชน. กรุงเทพฯ: กระทรวงการต่างประเทศ.
- กิติพงษ์ กิตยารักษ์. (2543). กระบวนการยุติธรรมบนเส้นทางของการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ:
วิญญูชน.
- กุลพล กุลวัน. (2544). การบริหารกระบวนการยุติธรรม. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2555). โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและ
ค่าใช้จ่ายในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมตาม
พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา
พ.ศ.2544: กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลย
ในคดีอาญา. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คณิต ณ นคร. (2549). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- คณิต ณ นคร. (2546). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- จรัญ โฆษณานันท์. (ม.ป.ป.). กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในสังคมไทย เส้นขนานจาก 2475
ถึงปัจจุบัน. ม.ป.ท.
- จรัญ ภัคดีธนากุล. (2546). บทคัดพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบของสหรัฐอเมริกา. วารสาร
สมาคมนิติศาสตร์, 14(1).
- จิรนิติ หะวานนท์. (2544). สิทธิทางวิธีพิจารณาความอาญาตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ชาติชาย ชอบทงศิลป์. (2542). สิทธิของผู้เสียหายที่จะได้รับการเยียวยาจากรัฐอันเนื่องมาจากการ
กระทำความผิดทางอาญา. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์,
บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณภัทร สรอรรถ. (2555). กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น. วารสารคูลพาห, 59(2),
23-59.

- ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. (2555). *โครงการศึกษาแนวทางการชดใช้ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรม: กรณีองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544*. กรุงเทพฯ: สนับสนุนทุนวิจัยโดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม.
- ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. (ม.ป.ป.). *รายงานการศึกษาระดับสมบูรณั โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544: กรณีศึกษาขององค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา*. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. (2538). *โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา” เสนอต่อคณะกรรมการกฤษฎีกา*. ม.ป.ป.
- คล บุนนาค. (2544). *สรุปการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา* เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2544 ณ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ม.ป.ท.
- ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์. (2540). *การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชานินทร์ กรีชัยเชียร. (กรกฎาคม 2505). *บทบรรณาธิการ. บทบัณฑิตย*, 20(3).
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2545). *กฎหมายมหาชน เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. (2535). *วิชากฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ: รัฐธรรมนูญเยอรมัน*. กรุงเทพฯ: เอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประเสริฐ เมฆมณี. (2525). *หลักทฤษฎีวิทยา*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- ปริญญา เจียรนัยกุลวานิช. (2555). *ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ให้ความเป็นธรรมแก่จำเลยในคดีอาญาที่ศาลยกฟ้อง*. กรุงเทพฯ: หลักสูตร “ผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น” รุ่นที่ 10 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม
- ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ และคณะ. (2531). *อาชญากรรมพื้นฐานกับกระบวนการยุติธรรม: ปัญหาและอุปสรรคและแนวทางควบคุม*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- เพลินตา ตันรังสรรค์. (2554, พฤษภาคม-มิถุนายน). สัมมนาทางวิชาการเรื่องกระบวนการยุติธรรมที่ประชาชนเข้าถึงได้. ม.ป.ท.
- มานิตย์ จุมปา. (2545). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- วิชัย วิวิตเสวี. สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม คำบรรยายสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ครั้งที่ 6 8 มกราคม 2547
- วิชัย สังข์ประไพ. (2545). *กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิชา มหาคุณ. (2535). เขื่ออาชญากรรม: แนวความคิดและมาตรการคุ้มครอง. *วารสารกฎหมาย*, 14 (1).
- สมชาย หอมลออ. (2556). *ปัญหาการพิจารณาค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา*. เข้าถึงได้จาก <https://voicefromthais.wordpress.com>
- สมชาย หอมลออ. (2554). *เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา*. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา. (2556). สิทธิของผู้เสียหายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544. *วารสารสิทธิมนุษยชน*,
- สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา (ม.ป.ท.). การชดใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากความผิดพลาดในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น. *วารสารสิทธิมนุษยชน*, 1(1).
- สิทธิมนุษยชน, ประวัติความเป็นมาของขบวนการสิทธิมนุษยชน. (2551). ใน *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน* (เล่มที่ 32).
- สุนทร มณีสวัสดิ์. (2556). *การใช้การตีความกฎหมายและบททั่วไป*. ม.ป.ท.
- เสียงชัย สุมตรวสันต์. (2537). *การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ก่อนประทับฟ้อง โดยองค์การศาล*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- หยุด แสงอุทัย. (2542). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- อุทัย วิเศษสมิต. (2503). การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอันเกี่ยวกับกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา. ม.ป.ท.
- อุดม วัตตธรรม. (2548). การควบคุมตัวผู้ต้องหาที่ป้องกันกับความไม่เสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมาย: ศึกษาเฉพาะกรณีของศาลจังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: หลักสูตร"ผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)" รุ่นที่ 8 วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม.
- อุดม รัฐอมฤต และคณะ. (2550). รายงานผลการวิจัย การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาคผนวก

ประกาศคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย
และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

เรื่อง การกำหนดให้หน่วยงานเป็นสำนักงาน และมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่
ตามพระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหายและคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.

๒๕๕๔

ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหายและคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลย
ในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕

ตามที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ได้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติ
คำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๕๔ โดย
พระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒)
พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้ให้คณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่
จำเลยในคดีอาญา สามารถประกาศกำหนดให้หน่วยงานอื่น ๆ ปฏิบัติหน้าที่ในการรับคำขอ
คำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา หรือดำเนินการอื่นใดตาม
พระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.
๒๕๕๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่
จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕ นั้น

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๘ แห่งพระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหาย และ
คำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๕๔ และมาตรา ๒๒ แห่งพระราชบัญญัติ
คำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งแก้ไข
เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา
(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕ ข้อ ๔ แห่งระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และ
คำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาคำขอคำตอบแทน
คำทดแทน และค่าใช้จ่าย พ.ศ. ๒๕๕๕ ข้อ ๓ แห่งระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทน
ผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยคณะกรรมการพิจารณา
คำตอบแทนผู้เสียหายและคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๕๕ และข้อ ๓
แห่งระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และ คำทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลย

ในคดีอาญาว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการยื่นอุทธรณ์ และวิธีพิจารณาอุทธรณ์ พ.ศ. ๒๕๕๕ คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา จึงกำหนดและมอบหมายให้หน่วยงานดังต่อไปนี้ ปฏิบัติหน้าที่ ดังนี้

๑. สำนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พื้นที่ ๑ - ๔ ให้ปฏิบัติหน้าที่ ดังนี้

(๑) แจ้งสิทธิและรับคำขอค่าตอบแทน หรือค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่าย รวมถึงสอบปากคำ ตลอดจนรวบรวมพยานเอกสาร หลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคำขอตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕

(๒) รวบรวมคำขอค่าตอบแทน หรือค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่าย โดยคำขอที่เกิดขึ้นนอกเขต พื้นที่กรุงเทพมหานครให้ส่งเอกสารดังกล่าวไปยังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดซึ่งเป็นที่ตั้งของ คณะอนุกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ที่คำขอเกิดในเขตพื้นที่จังหวัดในความรับผิดชอบของคณะอนุกรรมการ เว้นแต่คำขอดังกล่าว คณะกรรมการได้มอบหมายให้อยู่ในเขตอำนาจ คำ เนินการของสำนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพพื้นที่ ๑ - ๔ สำหรับเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ให้ส่งเอกสารดังกล่าวไปยังสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม

(๓) ดำเนินการจัดทำคำขอค่าตอบแทน หรือค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่าย รวมทั้งทำความเข้าใจ เสนอต่อคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการ ตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

(๔) ประสานงานกับหน่วยงานราชการอื่นหรือบุคคลใด ๆ เพื่อขอทราบข้อเท็จจริงหรือ ความเห็นเกี่ยวกับการขอรับค่าตอบแทน หรือค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่าย

(๕) เก็บ รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจ่ายค่าตอบแทน หรือค่าทดแทนหรือ ค่าใช้จ่าย

(๖) จัดประชุมคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาอนุมัติค่าตอบแทน หรือกลั่นกรองค่า ทดแทนหรือค่าใช้จ่าย ตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

(๗) รวบรวมและรายงานผลการพิจารณาของคณะอนุกรรมการ หรือข้อเสนอแนะต่าง ๆ ต่อคณะกรรมการ

(๘) รับอุทธรณ์คำวินิจฉัยของ คณะอนุกรรมการ และ ส่งเอกสารอุทธรณ์ดังกล่าวไปยัง สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

กระทรวงยุติธรรม

(๕) ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะ “สำนักงาน” ตามระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ดังนี้

๕.๑ ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาคำขอคำตอบแทน คำทดแทนและค่าใช้จ่าย พ.ศ. ๒๕๕๕ ทั้งนี้ ไม่รวมถึงการดำเนินการตามข้อ ๒๖ ในหมวด ๔ การเรียกคืนคำตอบแทน

๕.๒ ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๕๕ ทั้งนี้ ไม่รวมถึงการดำเนินการตามข้อ ๒๓ ในหมวด ๔ การเรียกคืนคำตอบแทน

๕.๓ ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการยื่นอุทธรณ์ และวิธีพิจารณาอุทธรณ์ พ.ศ. ๒๕๕๕ ทั้งนี้ ไม่รวมถึงการดำเนินการตามข้อ ๑๐ ในหมวด ๑ การอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะกรรมการในส่วนการมอบหมายพนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาของคณะกรรมการ และข้อ ๒๒ ข้อ ๒๔ และข้อ ๒๖ ในหมวด ๒ การอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะกรรมการ

(๑๐) ปฏิบัติหน้าที่อื่นใดตามที่คณะกรรมการหรือคณะกรรมการมอบหมาย หนึ่ง ให้ผู้อำนวยการสำนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พื้นที่ ๑ – ๔ ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะ “ผู้อำนวยการ” ตามระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาคำขอคำตอบแทน คำทดแทน และค่าใช้จ่าย พ.ศ. ๒๕๕๕ และระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๕๕

๒. สำนักงานยุติธรรมจังหวัด ให้ปฏิบัติหน้าที่ ดังนี้

(๑) แจ้งสิทธิและรับคำขอคำตอบแทน หรือคำทดแทนหรือค่าใช้จ่าย รวมถึงสอบปากคำตลอดจนรวบรวมพยานเอกสาร หลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคำขอตามพระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕

(๒) รวบรวมคำขอค่าตอบแทน หรือค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่าย โดยคำขอที่เกิดขึ้นนอกเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครให้ส่งเอกสารไปยังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดซึ่งเป็นที่ตั้งของคณะอนุกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาที่คำขอเกิดในเขตพื้นที่จังหวัด ในความรับผิดชอบของคณะอนุกรรมการ สำหรับเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครให้ส่งเอกสารดังกล่าวไปยังสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม

(๓) สำนักงานยุติธรรมจังหวัดซึ่งเป็นที่ตั้งของคณะอนุกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาให้ดำเนินการจัดทำคำขอค่าตอบแทนหรือค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่าย และทำความเข้าใจต่อคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการ รวมถึงจัดประชุมคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณานุมัติค่าตอบแทน หรือกลับกรองค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

(๔) ประสานงานกับหน่วยงานราชการอื่นหรือบุคคลใด ๆ เพื่อขอทราบข้อเท็จจริงหรือความเห็นเกี่ยวกับการขอรับค่าตอบแทน หรือค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่าย

(๕) เก็บ รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจ่ายค่าตอบแทน หรือค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่าย

(๖) รวบรวมและรายงานผลการพิจารณาของคณะอนุกรรมการ หรือข้อเสนอแนะต่าง ๆ ต่อคณะกรรมการ

(๗) รับอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะอนุกรรมการ และส่งเอกสารอุทธรณ์ดังกล่าวไปยังสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม

(๘) ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะ “สำนักงาน” ตามระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ดังนี้

๘.๑ ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาค่าขอค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่าย พ.ศ. ๒๕๕๕ ทั้งนี้ ไม่รวมถึงการดำเนินการตามข้อ ๒๖ ในหมวด ๔ การเรียกคืนค่าตอบแทน

๘.๒ ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยคณะอนุกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๕๕ ทั้งนี้ ไม่รวมถึงการดำเนินการตามข้อ ๒๗ ในหมวด ๔ การเรียกคืนค่าตอบแทน

๘.๓ ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและคำใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการยื่นอุทธรณ์ และวิธีพิจารณาอุทธรณ์ พ.ศ. ๒๕๕๕ ทั้งนี้ ไม่รวมถึงการดำเนินการตามข้อ ๑๐ ในหมวด ๑ การอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะอนุกรรมการในส่วนการมอบหมายพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาของคณะกรรมการ และข้อ ๒๒ ข้อ ๒๔ และข้อ ๒๖ ในหมวด ๒ การอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะกรรมการ

(๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นใดตามที่คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการมอบหมาย หนึ่ง ให้ยุติธรรมจังหวัดปฏิบัติหน้าที่ในฐานะ “ผู้อำนวยการ” ตามระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและคำใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยการยื่นคำขอและวิธีพิจารณาคำขอคำตอบแทน คำทดแทน และคำใช้จ่าย พ.ศ. ๒๕๕๕ และระเบียบคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและคำใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาว่าด้วยคณะอนุกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและคำใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๕๕

๓. สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ให้ปฏิบัติหน้าที่ ดังนี้

(๑) แจ้งสิทธิตามพระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและคำใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและคำใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕ แก่ผู้เสียหายและทนาย ซึ่งได้รับความเสียหายที่มาร้องทุกข์ในคดีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ภาค ๒ ที่กำหนดในรายการท้ายพระราชบัญญัติดังกล่าว

(๒) รับคำขอคำตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญา และ รวบรวมเอกสารคำขอต้นฉบับ และเอกสารที่เกี่ยวข้องส่งไปที่กองบัญชาการตำรวจนครบาลหรือตำรวจภูธรจังหวัด แล้วแต่กรณี เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หรือเจ้าหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรมรับเรื่องไปดำเนินการ

(๓) ประสานความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในการแลกเปลี่ยนและอนุเคราะห์ข้อมูล สถิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา กลุ่มที่ ๒ (ความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกายและเพศ) และให้ความช่วยเหลือประชาชนตามพระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและคำใช้จ่าย แก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหาย และคำทดแทนและคำใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕

(๔) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕

(๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นใดเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญาตามที่เห็นสมควร

๔. เรือนจำและทัณฑสถาน ให้ปฏิบัติหน้าที่ ดังนี้

(๑) แจ้งสิทธิตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕ แก่จำเลยในคดีอาญา

(๒) รับคำ ขอล่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และรวบรวมเอกสารคำขอ ต้นฉบับและเอกสารที่เกี่ยวข้องส่งไปที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดในพื้นที่ เพื่อกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จะรับเรื่องไปดำเนินการ

(๓) รายงานผลการแจ้งสิทธิและรับคำขอแก่จำเลยในคดีอาญา โดยจัดทำสถิติผลการดำเนินงานในพื้นที่ความรับผิดชอบรายงานต่อกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และกรมราชทัณฑ์ เป็นรายเดือน รายไตรมาส และรายปี

(๔) ปฏิบัติหน้าที่อื่นใดเพื่อให้ความช่วยเหลือจำเลยในคดีอาญาตามที่เห็นสมควร

๕. สถาบันนิติวิทยาศาสตร์ ให้ปฏิบัติหน้าที่ ดังนี้

(๑) แจ้งสิทธิตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๕ แก่ผู้เสียหายและทนาย ซึ่งได้รับความเสียหายในคดีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ภาค ๒ ที่กำหนดในรายการท้ายพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว

(๒) รับคำขอค่าตอบแทน รวมทั้งสอบปากคำตลอดจนรวบรวมพยานเอกสารที่เกี่ยวข้อง และส่งเอกสารดังกล่าวไปยังสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม

(๓) ประสานงานกับหน่วยงานราชการอื่นหรือบุคคลใด ๆ เพื่อขอทราบข้อเท็จจริงหรือความเห็นเกี่ยวกับการขอรับค่าตอบแทน

(๔) เก็บ และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจ่ายค่าตอบแทน

(๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นใดเพื่อให้ผู้เสียหายในคดีอาญาได้รับการช่วยเหลือตามที่เห็นสมควร ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

กรรณิการั้ แสงทอง

รองปลัดกระทรวงยุติธรรม ปฏิบัติราชการแทนปลัดกระทรวงยุติธรรม
ประธานคณะกรรมการพิจารณาคำขอแทนผู้เสียหาย
และคำทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา